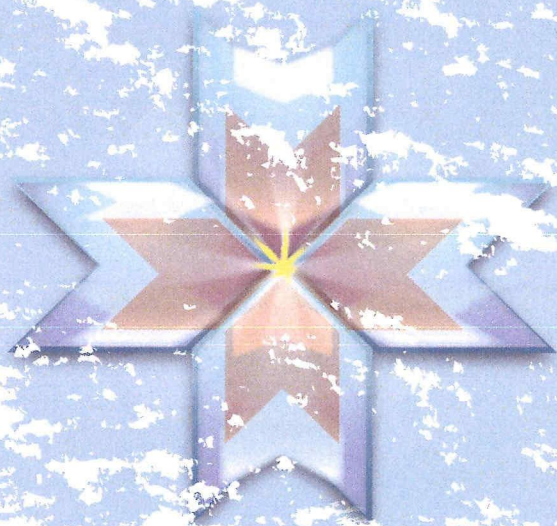

Raija Bartens

Tähtiä lumessa

Mordvalaista lyriikkaa

Raija Bartens

Tähtiä lumessa

Mordvalaista lyriikkaa

Raija Bartens: *Tähtiä lumessa*. Mordvalaista lyriikkaa.
Castrenianumin toimitteita 63.

Julkaisijat: Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen laitos
Suomalais-Ugrilainen Seura

Vastaava toimittaja: Ulla-Maija Kulonen

Tilaukset: Tiedekirja
Kirkkokatu 14
FIN-00170 HELSINKI

Fax +358 9 365017
tiedekirja@tsv.fi
www.tsv.fi/tiedekirja

Ulkoasu: Jouni Kortesharju ja Leena Huima

ISBN 952-5150-78-X
ISSN 0355-0141

Yliopistopaino, Helsinki 2004

Tähtiä lumessa

Sisältö

<i>Johdatus mordvalaiseen runouteen</i>	13
<i>Ersäläistä lyriikkaa</i>	51
Яков Григошин	53
Jakov Grigošin	
Поздоровт тетъ, Мордовия!	54
Onnea Sinulle, Mordovia!	55
Илья Кривошеев	57
Ilja Krivošejev	
Вастнек зорянь лисеманть	58
Riennä aamunkoita vastaan	59
Артур Моро	61
Artur Moro	
Пичень гай	62
Hongan laulu	63
Александр Мартынов	73
Aleksandr Martynov	
Келемти сѣлмонзо вармась	74
Tuuli siipensä levittää	75
Сергей Платонов	77
Sergei Platonov	
Музейсэ	78
Museossa	79

Михаил Втулкин	81
Mihail Vtulkin	
Эрзянь велеть	82
Ersäläiskylät	83
Мазы луга	86
Kaunis niitty	87
Тундонь гайть	90
Kevään ääniä	91
Дмитрий Надькин	93
Dmitrij Nadkin	
Надей пандо (стихеньт ушодксозо)	94
Nadei-vuori (runon alkuosa)	95
Олась сырнень чивалгомась	100
Iltaruskon kulta kauhtui	101
Вишкинестэ кавтов седеем лазовс	102
Jakautui jo lapsuudessa sieluni	103
Иван Калинин	105
Ivan Kalinkin	
Зярдо васолан...	106
Kun olen kaukana	107
Александр Кадоркин	109
Aleksandr Kadorkin	
Кеняркс	110
По	111
Александр Доронин	117
Aleksandr Doronin	
Эрьзя	118
Ersä	119

Раиса Кемайкина (Маризь Кемаль)	121
Raisa Kemaikina (Mariz Kemal)	
Ков валдо	122
Kuutamo	123
Тикшень ледема шка	124
Heinänkorjuukaika	125
Зярдояк илямак палсе сельмс	126
Älä koskaan suutele silmiäni	127
Ознома	128
Rukous	129
 Анна Сульдина	 131
Anna Suldina	
Кедем вакссо ванькс конёвонь лов	133
Puhtaan arkin lumi käsissä	134
Ода конёвонтень	134
Oodi paperiarkille	135
Эрязаство ютась кизэнь шкась	136
Oh! kulki kesä kerkeään	137
Моданть лангсо	138
Olen maassa	139
 Александр Арапов	 141
Aleksandr Arapov	
Разедьса конёвонтъ	142
Tämän arkin revin	143
Зярдо монень ули стака	144
Kun minun on vaikea olla	145
Явома	146
Ero	147

Инжекс сан ялганень чопоньбелев	148
Vieraaksi saavun ystävien luo	149
Энялдома	150
Ruuntö	151
Валт	152
Sanat	153
Тикшень ледема	154
Heinänteko	155
Кудост, мерят, цють а калады	156
On mökki romahtamaisillaan	157
Каргт ливтить	158
Kurjet lentävät	159
Велявтома (стихеньтэ эйстэ саевкс)	160
Paluu (osa runosta)	161
Поровт лангсо	166
Kynnyksellä	167
Сёксень виреньтэ чатьмонемась валдо	168
Syksyisen metsän kirkas hiljaisuus	169
Зеркала икеле	170
Peilin edessä	171
Илямизь лово пайстомокс, илямизь!	172
Älkää onnettomaksi luulko minua!	173
Кирвастян штатол – палозо	174
Sytytän kynttilän palamaan	175
Цёковонь моро	176
Satakielen laulu	177

<i>Mokšalaista lyriikkaa</i>	179
Захар Дорофеев	181
Zahar Dorofejev	
Уматне нуфт. Крхтапат вирхне	182
Elo korjattu. Metsä lehdetön	183
Тялонь шобдава	184
Talviaamuna	185
Александр Норкин	187
Aleksandr Norkin	
Шоворьхтяма марс	188
Yhteen sulaudumme	189
Тяштеньятнень валдсна	190
Tähtösten valo	191
Пильгокитне	192
Jalanjäljet	193
Пачкодель морозе седис...	194
Jos lauluni koskettaisi sydäntä...	195
Розане	196
Ruusuni	
Сергей Кинякин	199
Sergei Kinjakin	
Вадоть крайса	200
Vadan partaalla	201
Мяльне аньцек колгат	202
Sinua vain muistelen	203
Сетьме	206
Hiljaisuus	207
Эряфть инкса	208
Elämän tähden	209

Таньф	212
Маку	213
Пиче пора	216
Mäntymetsä	217
 Василий Кригин	 219
Vasili Krigin	
Аера варма	220
Tuima tuuli	221
Сашентт	222
»Käy toistekin!«	223
Молян кяпе	224
Kuljen avojaloin	225
 Иван Носиков	 225
Ivan Nosikov	
Мезть ули ушетксоц – сянь ули пец	228
Millä alku, sillä loppukin	229
Аф эста васьтихтень	230
En sinua silloin kohdannut	231
Тундась монь седизень аф кенярфтьсы	232
Ei sydäntäni kevät innoita	233
Мзяра варма уфсесь фталонк	234
Niin viuhui tuuli takanamme	235
Аф ся ужяль, мес мархтот явومه	236
Ei ole sääli, että erottiin	237
Кржа мон лямбе валда	238
Vähän lämpimiä sanoja	239

Владимир Нестеров	241
Vladimir Nesterov	
Канкс	242
Taakka	243
Илядь	244
Ilta	245
Ськамон	246
Yksinäni	247
Илядь	248
Ilta	249
Мялям	250
Muisto	251
Шарьхкодъсак ли таколдомать питненц	252
Tajuatko sen kaipausten hinnan	253
Жаворонкакс тон вестъ сизеф ваймоцень	254
менельти нолдак!	
Väsynyt sielusi kerran kiuruna taivaalle lähetä!	255
Мяль	256
Mielipide	257
Лувити	258
Lukijalle	259
Аньцек сёрматф стихти	260
Vain runoon kirjoitettu	261
Сай пинге: пси ваймозе музати кельми	262
Tulee kerran sieluni muusan jättämään	263
...Лихтибръть веденц лаца, кона кяшевсь	264
шуварти	
...Kuin hiekkaan häviävä lähteen vesi	265
<i>Kirjallisuutta</i>	266

Johdatus mordvalaiseen runouteen

Mordvalainen, ersäläinen ja mokšalainen, taideruno on syntynyt vasta 1900-luvulla. Sillä oli kuitenkin oma vanha, vahva kasvupohja, mordvalainen kansanruno. Etenkin taiderunon syntyvaiheessa, mutta myöhemminkin, sen taustalla kuuluu usein kansanrunon rytmi ja siitä heijastuvat kansanrunon kuvat.¹ Oman vanhan kansanrunon lisäksi mordvalaisilla runoilijoilla oli mahdollisena esikuvanaan, oikeastaan runokoulunaankin, jo 1800-luvun alussa korkeisiin saavutuksiin yltänyt venäjänkielinen taideruno. Jo mordvankielisen taiderunon perustajat kirjoittivat monien myöhempien mordvalaisten runoilijoiden tavoin sekä äidinkielellään että venäjäksi.

Erinomaisen kuvan mordvalaisen kirjallisuuden, myös venäjänkielisen, alkuvaiheista on antanut Mária Dugántsy (Dugántsy 1999a: 33–49), jonka kirjaan perehtymistä tämän kirjoittaja lämpimästi suosittelee. Mordvalaisesta kirjallisuudesta on myös kaksi aikaisempaa suomenkielistä esitystä: Péter Domokos on tarkastellut sen kehitystä kirjassaan *Itäisten suomalais-ugrilaisten kansojen kirjallisuudesta* (1983) ja Merja Salo kirjoittanut siitä tiiviin katsauksen (Salo 1991:174–180).

Mordvalaisen taiderunon perustajahahmoina kunnioitetut kirjailijat syntyivät ja saivat koulutuksensa tsaarin Venäjällä. Ersäläisen taiderunon perustajahahmona pidetään Jakov Grigošinia (1888–1939). Yliopistosivistyksen saanut Grigošin teki vallankumouksen jälkeen työtä mordvankielisen kirjallisuuden ja koulun hyväksi. Hän organisoi mordvalaisten kirjailijain liiton ja äidinkie-

¹ Mordvalaiseen kansanrunoon voi tutustua suomeksi Otto Mannisen käännöksinä, jotka ovat ilmestyneet Suomi-sarjan osassa V.10: *Mordvalaisia kansanrunoja* (Helsinki 1930). Käännökset sisältyvät myös Helsingissä 1932 julkaistuun kokoelmaan *Volgan ja Perman kannel*. Vuonna 1993 ilmestyi Helsingissä mordvalaista kansanrunoutta sisältävä valikoima *Omenakasvoinen morsian* (Raija Bartens, SKST 592).

lisen kouluopetuksen. 1930-luvulla hän toimi Mordovian ASNT:n kansankomissariaatin korkeimman neuvoston taidehallinnon johtajana, kunnes hänet vangittiin Stalinin vainoissa vuonna 1938 ja ammuttiin vankilassa huhtikuussa 1939. Neuvostoliiton kommunistisen puolueen hellittäessä kulttuurielämälle ja kulttuuri-työntekijöille asetettuja ideologis-poliittisia vaatimuksia Stalinin kuoleman (1953) jälkeen, kulttuurin »suojasään» aikana, Grigošin rehabilitoitiin. Vuonna 1959 ilmestyi Saranskissa Grigošinien teksten valikoima *Кочкарь произведеният* ('Valitut kirjoitukset', 104 s.) ja vuonna 1970 suurempi valikoima *Октябрь зорят: Кочкарь поэзия ды проза* ('Lokakuiset aamuruskot: Valikoima runoutta ja proosaa', 239 s.). Vuonna 1963 on julkaistu hänen lapsille kirjoittamistaan kertomuksista koottu kirja. Hänen tiedetään viimeisinä elinvuosinaan valmistelleen romaania, jota hän itse on luonnehtinut fantastiseksi. Sen käsikirjoitus on kadonnut.

Mokšalaisen taideronon katsotaan syntyneen Zahar Dorofevin (1890–1952) käsissä. Dorofjev sai koulutuksensa Kazanin opettajaseminaarissa, missä hän koki myös Venäjän vähemmistökansojen kansallistunteen nousulle merkityksellisen vuoden 1905. Hän alkoi kirjoittaa runoja jo seminaarissa opiskellessaan, kuitenkin venäjäksi, koska siten hän sai runojaan julkisuuteen. Vuonna 1912 ilmestyi Moskovassa Dorofevin kirja *Песни и думы народного учителя* ('Kansan opettajan lauluja ja mietteitä', 177 s.), joka sisälsi hänen omia runojaan ja 15 mordvalaisen kansanrunon venäjänkieliset käännökset. Opettajantoimensa ohella Dorofjev oli kerännyt mokšalaista kansanrunoutta, jota hän ei yrityksistään huolimatta ollut saanut muualla julkaistuksi. Vuonna 1925 ilmestyi Dorofevin mokšankielisten runojen kokoelma *Эсь мороньке* ('Meidän omat laulumme'). Vallankumouksen jälkeen hän oli alkanut käyttää kirjallisessa työssään pääasiassa mokšaa. 1920-luvulla hän toimitti mokšalaista koulua varten oppikirjoja, joissa hän

julkaisi omiakin runojaan. Dorofejevin kuoleman jälkeen julkaistiin 1950-luvun »suojasäävaiheesta» lähtien hänen valittuja kirjoituksiaan (1959, 1964, 1965). 1900-luvun lopun suuren poliittisen murroksen jälkeen ilmestyi kokoelma *Окрыленные мечтания – Пацяяф мяльхть: Поэзия и проза на мордовском-мокша и русском языках* ('Siivekkäitä fantasioita: Runoutta ja proosaa mokšan ja venäjän kielillä', 1990, 414 s.), joka antaa kokonaiskuvan hänen tuotannostaan.

Mokšalaisalueen luontoa kuvaavien kansanlaulunomaisten runojen ohella Dorofejev on kirjoittanut myös poliittisia tarkoituksia palvelevia tekstejä, joista jotkut sisältävät aggressiivistakin yllytystä luokkataisteluun. Jo yllä mainitussa vuoden 1912 teoksessa, jonka runot usein ilmentävät uskonnollista asennetta, esiintyy paikoin vahvaa sosiaalista paatosta. Dugántsy kirjoittaa: »I sina dikter ger han röst åt den mordvinska landsbygden, som stod oförberedd och oförstående inför de fruktansvärda händelserna som följde åren efter februarirevolutionen 1917 och bolsjevikernas framfart. Han avfärdar sin samtid, men uttrycker ändå en tro på det mänskliga förståndet och på den goda kraft som kan besegra den mänskliga ondskan. Han vänder sig till Gud i hopp om att Han ska befria världen från det onda, från den obegripliga massakern. Från 1930-talet tvingades han till tystnad.» (Dugántsy 1999a: 37.)

Grigošinin ja Dorofejevin aikalaisista mainittakoon myös ersäläinen runoilija Ilja Krivošejev (1898–1967), taiteilijanimeltään Ilka Morytsja (ersän *морыця* 'laulava, laulaja'). Hänen äitinsä, lukutaidoton talonpoikaisnainen, oli erinomainen kansanperinteen taitaja, ja maankuulu hänestä tuli, kun hänen Kiroville tekemänsä kuolinitku julkaistiin Pravdassa. (Stalinin läheisen työtoverin ja puolueen keskuskomitean sihteerin S. M. Kirovin murha Leningradissa 1.12.1934 antoi Stalinille syyn aloittaa vainot eli »suuri puhdistus», jota kesti vuodesta 1935 vuoteen 1939.)

Krivošejev valmistui Kazanin seminaarista vallankumouksen kynnyksellä vuonna 1917 ja Saratovin yliopistosta vuonna 1927. Sittemmin hän toimi äidinkielen, venäjän ja kirjallisuuden opettajana eri oppilaitoksissa. Hän aloitti runojen kirjoittamisen opiskeluaikoinaan, ensin venäjän kielellä. Ensimmäiset ersänkieliset runonsa hän sai julki saratovilaisessa lehdessä 1923. Krivošejevin ensimmäinen, 39-sivuinen runokokoelma ilmestyi Moskovassa 1933 ja toinen, 80-sivuinen, samana vuonna Saranskissa. Vuonna 1935 tuli painosta hänen huomiota herättänyt runokirjansa *Монь вайгелем* ('Minun ääneni'). Tämän jälkeen hänen runouttaan julkaistiin pari suppeahkoa kokoelmaa jokaisena vuosikymmenenä. 1958 painettiin laajempi kokoelma *Стихъ ды поэмат* ('Runoja ja runoelmia', 207 s.) ja hänen kuolemaansa seuranneena vuonna 1968 valikoima *Морамонь кум* ('Laulutieni', 104 s.). Vuonna 1989 ilmestyi jälleen valikoima, *Стихъ* ('Runoja', 84 s.).

Krivošejevin runouteen kansanruno on vaikuttanut suuresti. Hän olikin vuodesta 1922 alkaen järjestelmällisesti tallentanut äitinsä suurta repertoaria. Krivošejev on kirjallisuudentutkimuksen mukaan saanut vaikutteita lyyrisiin luonnonkuvauksiinsa venäjänkielisistä runoilijoistakin nimenomaan 1800-luvun alkupuolen kansanlaulunomaisen lyriikan mestarilta Koltsovilta. Mutta hän piti myös Puškinia esikuvanaan ja on kirjoittanut tälle runonkin. Estoton kokeilija Majakovskikin on nähty Krivošejevin esikuvana, varsinkin runossa *Кузница* ('Pajassa', 1931); sepän poikana Krivošejev kuvasi pätevästi tätäkin työympäristöä.

Krivošejevillä oli myös 1920-luvulla halu kokeilla, tuoda äännemaalailuakin luonnonrunoihinsa. Hänen kokeilunsa eivät kuitenkaan puoluetta miellyttäneet, häntä nuhdeltiin virallisesti »riittämättömästi politisoituneena ja taipumuksesta taantumuksellisiin formalistisiin tendensseihin» (ИМВЛ: 256, ИНЖЕВатов 1982: 167–168). Vuonna 1938 Mordovian ennakkosensuuria hoi-

tava elin Glavlit (Главное управление по делам литературы и издательств, 'Kirjallisuus- ja kustantamoasiain keskushallinto') kirjasi Krivošejevin kansanvihollisten listaansa 25 muun henkilön ohella. Julkisista kirjastoista ja kirjakaupoista takavarikoitujen 74 kirjan joukossa oli kolme Krivošejevin runokokoelmaa (Tšinjajev 1995: 135–137). Runoilija luopui omaperäisistä tavoitteistaan.

Dugántsý, joka luonnehtii Krivošejevia yhdeksi mordvalaisen kirjallisuuden merkittävimmistä lyyrikoista, siteeraa ja analysoi sisällön suhteen yhtä hänen pahennusta herättäneistä runoistaan. Kyseessä on 1929 eli 12 vuotta lokakuun vallankumouksen jälkeen kirjoitettu *Кемзавтово ue* ('Kaksitoista vuotta'). Viereisellä sivulla ovat ruotsinnoksineen Dugántsýn esimerkkiaineistona käyttämät otteet (Dugántsýn tekstissä Krivošejevin runo on translitteroitu latinalaisin kirjaimin):

Dugántsý kirjoittaa: »Det var kanske Krivosjejevs lycka att kritiken gällde dikternas form och inte deras innehåll och att de ansågs omöjliga att översätta till ryska. Det kan ha räddat hans liv. Med den här dikten hör han nämligen hemma bland världslitteraturens stora symbolister, och symbolerna i dikten syftar på den mycket grymma värld poeten levde i. Dikten får oanade dimensioner genom motsägelsen mellan formen – en lättsam lek med ord och ordformer för att uppnå maximal musikalisk effekt – och det den förmedlar – en brutal och hänsynslös förstörelse av oskyldigt och vackert liv.» (Dugántsý 1999a: 41.)

Krivošejevia nuorempien, vallankumouksen kynnyksellä ja kauan vallankumouksen jälkeenkin syntyneiden runoilijoiden tuotannon yleisilmettä on muokannut vahvasti sosialistinen realismi. Se sai ainoan virallisesti hyväksytyn taidesuuntauksen aseman Neuvostoliiton kommunistisen puolueen keskuskomitean päätöksellä 1932. Silloin päätettiin myös kirjallis-taiteellisten organisaatioiden uudesta järjestelystä ja lakkautettiin 1920-luvun

Трактор гайги сядо ладсо,
Моронть моры теке садсо:
Ружиямо–ружиямо...
Паксянть весе кружиямо

Ардан–вардан горниповсо,
Цецят лакить чольни чольцо...
Кузинь яма, кузинь яма,
Целинь-велинь чире чама...

--

Кемгавтово ие
Икельганок чиине²
Ду-ду-ду-ду-ду-ду-ду-ду...
Ду-у-у-у...Ду-у-у-у
Ду-у-Ду-у...-Ду-у-Ду-у
Ду-у-у-у-у-у-у-у-у...

Traktorn vrålar på hundra sätt
Sjunger visor så på gården:
Allt i vapen, allt i vapen...
Hela ängen är omgärdad,

På blåklockor rusar-far jag
Kling-kling klirras blommor rädda
Jag ur gropen klättrat, klättrat
Mot ansikten sikta börjat...

--

Tolv år
Ett stank framför oss–
Du-du-du-du-du-du-du-du...
Du-u-u-u...Du-u-u-u...
Du-u-Du-u-Du-u-Du-u
Du-u-u-u-u-u-u-u-u

² Tällä rivillä Dugántsytin käännös ei vastaa Krivošejevin vuonna 1935 julkais-
tua tekstiä. Ilmaus *Икельганок чие* (nykyersän kirjakiielellä *Икельганок
чии*) kääntyisi tekstiympäristön huomioon ottaen suunnilleen 'Editsemme
virtaa'. Dugántsytin runo-ote on mitä ilmeisimmin peräisin teoksesta *Исто-
рия мордовской советской литературы 1* (Саранск 1968), joka ei tä-
tä teosta kirjoitettaessa valitettavasti ole ollut saatavilla. Joka tapauksessa
Dugántsytin ruotsalaisittain translitteroidussa sitaatissa lukee tässä kohtaa
Ikelganok tjiine (vrt. ersän *чине* 'haju'). – Tästä alaviitteestä kuten myös
alaviitteestä 9 kiitän Jouni Kortesharjua.

puolivälissä perustettu Venäjän proletaarikirjailijoiden liitto RAPP. Vuonna 1934 pidettiin Moskovassa Neuvostoliiton kirjailijaliitoksi järjestyneiden kirjailijoiden ensimmäinen istunto, jossa Maksim Gorkin johdolla hyväksyttiin noudatettavaksi linjaksi sosialistinen realismi. Sen mukaan kirjallisuuden tuli esittää yhteiskunnallinen todellisuus kansalle läheisellä tavalla, niin että sosialismin myönteinen vaikutus uuteen todellisuuteen ilmenisi selkeänä, ja luoda kuva uuden yhteiskunnan uudesta ihmisestä, »positiivisesta sankarista». Näin kirjallisuuden sisältö alistettiin kasvatus- ja propagandatarkoituksiin. Kirjailijoiden oli myös varottava kaikkia formalismin muotoja. Ne selitettiin dekadenteiksi porvarillisuuden jäänteiksi. Kuten mainittiin, mm. Krivošejevia syytettiin formalismista. Myös mordvalaiset kirjailijat järjestäytyivät 1934 Neuvostoliiton kirjailijaliittoon sen mordvalaiseksi osastoksi. Pari vuotta aikaisemmin, 1932, oli perustettu Mordovian kirjankustantamo. Vuonna 1934 tapahtui suuri hallinnollinenkin muutos. Mordovia oli järjestetty kansalliseksi piirikunnaksi 1928. Siitä oli muodostettu Mordovian autonominen alue vuonna 1930, ja nyt siitä tuli Mordovian autonominen sosialistinen neuvostotasavalta.

1930-luvun mordvalaisessa kirjallisuudessa nousee huomattavaan asemaan laaja runoelma, poeema. Myös mordvalaisessa kansanrunoudessa eeppisellä pitkällä runolla on keskeinen rooli. Poeeman mordvalaisessa taiderunoudessa saamaa asemaa tämä ei kuitenkaan selitä, sillä ainakin Volgan alueella muidenkin kansojen kirjallisuus näyttää tuon ajan Neuvostoliitossa kehittyneen samaan suuntaan. Voidaan kysyä, onko genren suosio saman pyrkimyksen hedelmiä kuin tuon ajan kuvaamataiteissa mahtavina monumentaaliveistoksina ja suurina seinämaalauksina toteutuva julistus. Pari vuotta sitten ilmestyneessä kuvauksessaan R. Jamaškina viittaa Mordovian taiteen 1930-lukua tarkastellessaan myös Neuvostoliiton 1930-luvun taiteen heikkouksiin, kuten gigantomaniaan,

ja lainaa ironisesti 1930-luvun kriitikkoa: »Muistomerkin suuruus voi olla mikä tahansa, mutta ei vähempää kuin 15 m. Jos se on vähemmän, se menettää merkityksensä, menettää agitatiivisen efektiivisyytensä.» (Ямашкина 2000: 13.)

Venäjän kirjallisuudessa poeman juuret ulottuvat kuitenkin paljon syvemmälle. Jo Venäjän kirjallisuuden suuri hahmo Puškin (1799–1837) ja toinenkin merkittävä kultakauden runoilija Lermontov (1814–1841) olivat poeman mestareita (kirjallisuuden tutkimus näkee heidän siinä saaneen vaikutteita lordi Byronilta). Venäjän lyriikan historiassa poema on heidän jälkeensäkin ollut huomattavan suosittu. Muistettakoon esim. A. Blokin (1880–1921) runoelmat *Kaksitoista* (1918) ja *Skyytit* (1918). Myös nuori Majakovski (1893–1930) kirjoitti jo ennen vallankumousta kuuluisat runoelmansa *Selkärankahuilu* ja *Pilvi housuissa*. Vallankumouksen jälkeen seurasivat sitten hänen sosiaalis-poliittiset runoelmansa kuten *150 000 000* (1920), *Vladimir Iljitš Lenin* (1924) ja *Hyvin menee: lokakuurunaelma* (1927). Runoelmia kirjoittivat myös S. Jesenin (1895–1925, kaksi poemaa 1925) ja E. Bagritski (1895–1934), jonka tunnetuin teos onkin poema vuodelta 1926. Kuitenkin juuri 1930-luvulla näyttää Neuvostoliitossa kirjoitetun runoelmia erityisen vilkkaasti. A. Tvardovski kirjoitti runoelmia, mm. kuuluisaksi tulleen *Muravian maa* (1935), ja runoelmia julkaisivat samalla vuosikymmenellä myös esim. Dmitri Kedrin, Leonid Martynov ja Konstantin Simonov.³

Mordvalainen kirjallisuudentutkimuskin näkee juuri 1930-luvun sellaisena vaiheena, jolle leimansa antaa poema, runoelma (Ямашкина 2000: 38–41). Poeeman vahvuuteen kirjallisuuksien-

³ Tämän kuvan saa venäläistä runoutta esittelevistä antologioista ja kirjallisuushistoriallisista esityksistä. Nimenomaan venäläisen ja neuvostoliittolaisen poeman tutkimusta koskevia kirjallisuusviitteitä on esim. F. K. Jermakovin seuraavassa alaviitteessä mainitun kirjan sivulla 3.

sa runouden lajina ovat muidenkin Venäjän suomalais-ugrilaisten kansojen kirjallisuuksien tutkijat kiinnittäneet huomiota. Marilaisen kirjallisuuden poeemasta on äskettäin tehnyt tutkimuksen S. Tšesnokova (Чечокова 1998). Hänen mukaansa marilaisenkin poeman voimaperäisen kehityksen kautena voidaan pitää juuri 1930-lukua (mts. 60).⁴ Myös esim. tšuvassien kirjallisuudessa samalla genrellä on merkittävä asema, ja tšuvassilaista poemaa ovat monet kirjallisuudentutkijat käsitelleet.⁵

Mordvalaisen kirjallisuuden ensimmäisen poeman *Ёфкс, кона ульсь* ('Tosi satu') julkaisi mokšalainen Mihail Bezborodov (1907–35) jo 1930-luvun kynnyksellä, vuonna 1929. Se kuvasi mordvalaisten talonpoikien osaa ennen vallankumousta. 1930-luvulla sitä seurasi kaksi muuta. Vuonna 1933 ilmestyneen *Матовсь княжец* ('Hänen vihansa sammui') -poeman aiheena oli kollektivisoinnin aikaisessa kylässä riehunut luokkataistelu. Kolmannen runoelmansa *Волянкса* ('Vapauden tähden') Bezborodov oli suunnitellut kolmiosaiseksi. Se olisi kuvannut mordvan kansan osuutta Venäjän kolmessa vallankumouksessa. Hänen viimeisenä elinvuotenaan ilmestyi kuitenkin vasta teoksen ensimmäinen osa. Näiden runoelmien ja monien Bezborodovin jälkeen poemoja kirjoittaneiden runoilijoiden aihevalintoja mietiskellessä tulevat pakostakin mieleen Majakovskin aloittelijalle kohdistamat sanat: »Tartuttakoon kynään vain silloin, kun ei muuta ilmaisukeinoja ole kuin runo.» Toisaalta sopii muistaa Majakovskin vaatineen, että runoilijan »on lyötävä tuhansiksi pirstoiksi epäpoliittisen taiteen myytti». (Lainaukset Tuomas Anhavan suomentamasta Majakovskin esseestä *Kuinka säkeitä valmistetaan.*) Mordvan kirjallisuuden

⁴ Udmurttien poeemasta ovat kirjoittaneet F. K. Jermakov (*Удмуртская поэма. Историко-литературный очерк.* Устинов 1987) ja komilaisesta poeemasta V. Djomin (*Кому поэма.* Сыктывкар 1972).

⁵ Kirjallisuusviitteitä löytää esim. Tšesnokovan mainitun teoksen sivulta 12.

ensimmäisen runomuotoisen näytelmänkin laati Bezborodov. Lisäksi hän ehti kirjoittaa sekä runoja, joista ensimmäinen julkaistiin 1927, että kertomuksia.

Ersäläisen Jakov Kuldurkajevin (1894–1966) poemaa *Эрб-мезь* ('Ermez') arvostetaan erityisen merkittävänä. Kuldurkajev oli jo nuorena hyvin kiinnostunut kansanrunoudesta ja alkoi kirjoittaa sen motiiveista runoja. Moskovassa 1921 alkaen ilmestyneessä, ersäläisten ja mokšalaisten kirjoittajien tekstejä sisältäneessä *Якстере теште* ('Punainen tähti') -lehdessä hän sai 1928 julkaistuksi otteita runoelmasta, jonka nimenä oli *Эрбмезь и Котова* ('Ermez ja Kotova'). Runoelma on 13. vuosisadan alkuun, polovtseja⁶ vastaan käytyjen taisteluiden aikaan sijoitettu rakkaustarina, jonka päähenkilöt ovat ersäläinen Ermez, Purgazin poika, ja mokšalainen Kotova-neito, Pureišan tytär.

Historialliseksi taustatiedoksi seuraavassa osa vuoden 1935 Ison tietosanakirjan artikkelista *Mordvalaiset*, jonka edellisen version on kirjoittanut Heikki Paasonen ja tähän painokseen uudelleen Paavo Ravila:

»V:n 1220 paikkeilla perustettiin Oka joen suuhun, 'pakanallisten mordvalaisten hallussa olevaan maahan', Nižni-Novgorodin kaupunki. Venäläisten aikakirjojen antamista niukoista tiedoista näkyy, että mordvalaiset eivät muodostaneet valtiollista kokonaisuutta: mainitaan kaksi johtomiestä, Purgas pohjoisessa, Pureš etelässä, edellinen siis ersalainen, jälkimmäinen luultavasti mokšalainen; viimeksimainittu oli venäläisten puolella, ja hänen poikansa voitti polovtsien avulla Purgasin.»

Saranskissa Kuldurkajevin runoelma ilmestyi *Эрбмезь*-nimisenä 1935. Runoelman lopussa kumpikin päähenkilö kuolee;

⁶ Kumaaneja, jotka ovat turkinsukuinen kansa, nimitetään venäläisissä aikakirjoissa polovtseiksi.

heimojen välillä on konflikteja, eikä päähenkilöiden vanhempien suhde venäläisiin ruhtinaiisiin ole ongelmaton. 1930-luvulla kritiikki näkikin runoelman sisältävän kansojen välisen vihamielisyyden ihannointia. Nykyään poeman sanomaa pidetään sodanvastaisena, rakkauden ja kansojen keskinäisen yhteisymmärryksen merkitystä korostavana, mutta 1938 sen runoilija vangittiin. Seuraavat lähes kaksikymmentä vuotta hän joutui viettämään eri vankiloissa, kunnes hänet 1958 rehabilitoitiin ja vapautettiin. Viimeiset vuotensa hän eli suuressa puutteessa.

Runoelma painettiin uudelleen vasta 1988 ersäläisessä *Сятко* ('Kipinä') -lehdessä. Kuitenkin N. I. Tšerapkin luonnehtii jo 1981 mordvalaisten kirjallisuudentutkijoiden yhteistyönä syntyneeseen kirjallisuudenhistoriaan kirjoittamassaan luvussa tätä runoelmaa 1930-luvun mordvalaisen runouden merkittävimmäksi ilmentymäksi (ИМЛИТ: 101). Vielä kerran Kuldurkajevin teos on julkaistu Saranskissa 1994 kokoelmassa *Кезэрень пунгеде, эрзянь раськеде* ('Muinaisista ajoista, ersän kansasta'). – Kirjailijan jäämistöstä on löytynyt lapsille tarkoitettu runosatu, joka on julkaistu kahdessa *Сятко*-lehden numerossa 1994.

Andrej Kutorkin (1906–91; hän käytti myös taiteilijanimeä A. Jondol) laajensi runomuodon romaaniksi asti. Hänen ensimmäinen romaaninsa, joka oli proosamuotoinen, koki kovan kohtalon: se poistettiin huhtikuussa 1939 Mordovian Glavlitin määräyksestä jätetä paperiksi (Tšinjajev 1995: 137). Teos on painettu Saranskissa uudelleen 1997. Runoromaaniinsa *Ламзурь* ('Lamzur', 1941) Kutorkin otti aiheen tositapahtumista, Terjuševin piirikunnan talonpoikaiskapinasta vuosina 1743–45. Tämän tekstin pohjalle sävelsi Leonti Kirjukov ensimmäisen mordvalaisen oopperan *Несмеян и Ламзурь* ('Nesmejan ja Lamzur', 1944). Kutorkinin säkeiden musikaalisuutta on kiitetty, mutta niiden »ylenmääräistä ornamentiikkaa» on pidetty heikkoutena ja vedottu suureen auktoriteettiin:

Gorki oli neuvonut runoilijoita, että liiallinen, tarpeeton koristelu ja yksityiskohtien esittely hämärtävät pakostakin ajatuksen ja hahmon (ИМЛит: 100). Kutorkinin toinen tunnettu runoromaani on vuosiin 1905–07 sijoitettu »köyhien talonpoikien ilotonta osaa, unelmia ja toiveita» kuvaava *Покш ку лангсо умарина* ('Omennapuu suuren tien varrella', 1958; 2. painos 1993), jossa kansanrunonkin vaikutus tuntuu. (Myöhemmin, s. 31, palataan vielä tämän teoksen syntyvaiheisiin.) Kutorkinin pääteos on kuitenkin proosatrilogia *Лажныца Сура* ('Kohiseva Sura', 1969, 1976, 1987). Senkin aihe on historiallinen, teos kuvaa suuren mordvalaisperheen kolmen sukupolven kolmeen vallankumoukseen johtavaa tietä.

Toisessa maailmansodassa kuollut ersäläinen Aleksei Rogožin (1909–44) muistetaan varsinkin kahden poeman kirjoittajana: *Галё* ('Galjo', 1935) kuvaa aikaa mordvalaisessa kylässä ennen vuoden 1905 vallankumousta, *Литува* ('Lituva', 1939) aikaa ennen suurta vallankumousta. Rogožin oli aloittanut kirjoittamalla runoja, joita hän sai julkaistuksi – taiteilijanimellä Ljoša Rav – mm. *Сятко*-aikakauslehdessä; 1933 hänen runonsa ilmestyivät kokoelmana. Eräässä Tšuvassian ersäläiskylässä syntynyt Rogožin hallitsi myös tšuvassin kielen, ja hänen kiinnostustaan poemaan osoittaa sekin, että hän on kääntänyt ersäksi tšuvassilaisen runoilijan K. Ivanovin poeman *Нарспи* ('Narspi').

Pjotr Kirillov (1910–55) tuli kuuluisaksi 1934 ilmestyneen ja heti myös venäjäksi käännetyn *Валске Сура лангсо* ('Aamu Suralla') -runoelmansa ansiosta. Teos kuvaa mordvalaisten elämää Sura-joen rannoilla ja metsissä kaukaisesta menneisyydestä alkaen aina lokakuun vallankumoukseen saakka. Aiempi kirjallisuudentutkimus (ИМЛит) on kiittänyt Kirillovin musikaalista säettä ja hänen runokuviaan, mutta nähnyt sisällössä myös arvostelun aihetta: runoilija ei ole vetänyt selvää rajaa tsaarin venäläistämisen ja

kolonisaatiopolitiikan ja Venäjän kansan tämän itsevaltaisuuden vastustamisessa niin edistyksellisen roolin välille. Toisin sanoen »runoelmassa ei ole täydellisesti saatu ilmaistuksi ideaa kaikkien työtätekevien massojen intressien yhteneväisyydestä, joita tilanomistajat ja kapitalistit sortivat yhtä brutaalisti, siitä riippumatta, mihin kansallisuuksiin he kuuluivatkin» (ИМЛит: 98). Kirillov on kirjoittanut myös proosaa ja näytelmiä, joista runopukuinen *Литова* ('Litova') on hyvin suosittu. Teoksen sankaritar on mordvalaistyttö, jonka johtamina mordvalaiset talonpojat osallistuvat Stenka Razinin nostattamaan kapinaan. Näytelmä ilmestyi ensimmäisen kerran 1940 ja sitten uutena versiona 1945. Vuoden 1940 laitoksen tekstiin Leonti Kirjukov (ks. s. 24) on säveltänyt ensimmäisen mordvalaisen musiikkinäytelmän (1943). Kirillovin valittujen teosten, kolmiosaiseksi suunnitellun sarjan, ensimmäinen osa (216 s.) on ilmestynyt Saranskissa vuonna 1986 ja toinen (312 s.) vuonna 1997.

Muista jo 1930-luvulla julkaisseista runoilijoista voisi mainita ersäläisen Nikul Erkain (1906–78, oik. Nikolai Irkajev). Hän aloitti runoilla 1920-luvun lopulla ja kirjoitti 1930-luvulla mm. runoelman *Моро Ратордо* ('Laulu Ratorista', 1936), jossa realistiseen kudokseen liittyy romanttisia, sadunomaisia aineksia.

Artur Moro (taiteilijanimi tämäkin, vrt. ersän *мор* 'laulu'; hänen oikea nimensä oli Afanasi Osipov) syntyi vuonna 1909 itäisellä mordvalaisalueella, Samaran alueella. Hyvin köyhissä oloissa kasvanut, kerjäämäänkin joutunut poika lähti 16-vuotiaana Moskovaan. Siellä hän pääsi latojan oppiin, sitten valtion elokuvainstituutin opiskelijaksi ja toisen maailmansodan rintamalla kuluneiden vuosien jälkeen vielä puolueen keskuskomitean sosiaalitieteiden akatemiaan. Opinnut päätettyään Moro sai taiteidentutkimuksen kandidaatin oppiarvon. Tämän jälkeen hän työskenteli Neuvostoliiton kirjailijaliiton johtokunnassa, Moskovan Gorki-kirjallisuus-

instituutissa ja Saranskin yliopistossa.

Ensimmäiset runonsa Artur Moro julkaisi venäjäksi, ensimmäisen mordvankielisen runonsa *Якстере теште* -lehdessä 1927. 1930-luvulla alkoivat ilmestyä hänen kokoelmansa, joita hän julkaisi ersäksi ja venäjäksi, yhteensä parikymmentä kirjaa. Moron kuolinvuonna 1989 ilmestyi vielä venäjänkielinen runokokoelma ja seuraavana vuonna ersänkielinen laitos *Монь ковось – май: Стухть ды поэмат* ('Minun kuukauteni on toukokuu. Runoja ja runoelmia'). Suurta kiinnostusta on herättänyt hänen vuonna 1997 postuumina julkaistu venäjänkielinen, aiheeltaan mordvalaisen kulttuurin ytimeen kuuluva romaaninsa *Степан Эрзя* ('Stepan Erzja'). Teos käsittelee mordvalaisen taiteen suurmiestä kuvanveistäjä Ersää.

Useisiin Moron varhaisiin ersänkielisiin runoihin on liitetty myös sävelmä, ja siten ne ovat tulleet kansanlauluinakin tunnetuiksi. Jotkut hänen runoistaan herättivät kuitenkin jo 1920-luvulla huomiota muodollaan. Kahta vuonna 1928 ilmestynyttä runoa *Од нора* ('Nuoruus') ja *Мон эрзян* ('Olen ersä') pidetään ersäläisen lyriikan kehityksen kannalta käänteentekevinä, sillä niissä Moro ei enää käyttänyt kansanrunon säetyyppejä. Silloinen arvostelu kirjoitti: »Tämän nuorukaisen säkeet ovat hyviä, täydellisiä sekä muodon että sisällön puolesta. Ei ole ketään toista, joka niin huolehtisi säerakenteen uusista keinoista...» (ИМЛит: 140–141.)

Paljon myöhemmin, erityisesti 1960-luvulla, runoilija toi klassisia muotoja mordvalaiseen lyyraan. Hänen katsotaan kotiuttaneen siihen sonetin. Moron aihevalikoima on runsas. Siihen kuuluvat luonto, rakkaus, mordvalainen kylä, mutta samaan aikaan koko suuri neuvostoisänmaa, Kaukasiakin. Siinä on mukana myös poliittinen julistus ja koettu suuri sota, ja kun kosmonautteja juhlintaan Punaisella torilla, kaikuvat siellä myös Moron säkeet (ИМЛит: 142–146). Aihepiiristä riippumatta Moro on kuitenkin mordvalai-

selle kirjallisuudentutkimukselle aina »kansallinen mordvalainen runoilija» (ИМЛит: 143).

Vuosien 1934 ja 1945 välisenä aikana Moron kokoelmia ei julkaistu (esim. ИМВЛ, ПисМ). Tosin mainitaan hänen runojaan myös tänä aikana usein julkaistun lehdissä (ИМЛит: 142). 1930-luku ja erityisesti sen loppuvuodet oli niin mordvalaisten kuin kaikkien muidenkin Neuvostoliiton kansojen kirjallisuuden ja kulttuurin historiassa traagista aikaa. Vuonna 1937 Mordovian kirjailijaliitosta erotettiin puolet kirjailijoista »kansanvihollisina», osa tuomittiin vankileireille, osa surmattiin. Kirjastoista ja kirjakaupoista takavarikoitiin 74 nimikettä mordvalaisten kirjailijoiden kirjoja. (Tšinjajev 1995.) Neuvostoliitossa vähemmistökansojen kirjailijoita syytettiin yleensä tuolloin nationalismista, porvarillisuudesta, mutta myös »dekadenssista». Ei ole ihme, jos kirjallisuudessa tätä historian vaihetta seuraavat vuodet ainakin Neuvostoliiton kulttuurin »suojasäähän» saakka ovat rajoittuneen tematiikan, lamaannuksen ja varovaisuuden aikaa. Runoilijat kirjoittavat runsaasti virallisen kaanonin mukaisia runoja, joissa ylistetään puoluetta, sen perustajaa ja saavutuksia, kolhoosin onnellista elämää, puna-armeijaa ja sodassa osoitettua urhoollisuutta.

Sodan aikana ja sen jälkeen kirjoitettiin edelleen poeemaa. Esim. mokšalainen Maksim Beban (1913–86) laati 1940-luvulla kolhoosin elonkorjuujuhlaa kuvaavan poeman *Пур* ('Juhlat'), josta tuli hyvin suosittu ja joka käännettiin myös venäjäksi. Vuonna 1963 ilmestyi hänen poemoja sisältävä kirjansa *Мезень колга морайхть нюдихне* ('Mitä soittavat ruokopillit'). Jo 1933 hän oli saanut julkaistuksi kaksi ensimmäistä runokokoelmaansa. Beban kuuluu myös ensimmäisiin mordvalaisiin sonetin kirjoittajiin. 1960-luvulla hän kuvasi mokšalaista kolhoosikylää ja sen asukkaita romaanissa *Тундань нармottaa* ('Kevätlinnut', 1962).

Ersäläisen Aleksandr Martynovin (1913–89) poeemaa *Монь*

ялгам ('Ystäväni', 1947, 75 s.) on pidetty yhtenä sota-ajan runouden huomattavista saavutuksista. Siinä runoilija kuvaa Suran rannan kolhoosia ja samanaikaisia tapahtumia rintamalla, missä mordvalaiset sotilaat »kamppailivat olka olkaa vasten muiden veljeskansojen edustajien kanssa» (ИМЛит: 205, 294). Poeema sai kuitenkin osakseen myös arvostelua, minkä takia runoilija muokkasi sen uudelleen laajentaen sen samalla 128-sivuiseksi runomuotoiseksi pienoisoromaaniksi (»стихсэ повесть»), jollaisena se painettiin 1956. Martynovin muuta sotalyriikkaa on julkaistu kaksi kokoelmaa, vuosilta 1942 ja 1944. Hänen runoutensa ansiona onkin pidetty, että se piti sodan aikana yllä kansan isänmaallista uskoa; arvostelun sijaa on nähty siinä, etteivät runot olleet vapaat »deklaratiivisuudesta», selittelevyydestä, ylisanaisuudesta. (ИМЛит: 205. Teos pitää 1940-luvun kirjallisuuden erityisenä ansiona vapautumista »deklaratiivisuudesta ja skematismista, kaavamaisuudesta, suurten sosiaalisten teemojen ratkaisussa», s. 199.)

Martynovin ensimmäiset runot oli julkaistu *Якстере теште* -lehdessä 1931. Hänen ensimmäinen oma kokoelmansa *Морот счастья в эрямодо* ('Lauluja onnellisesta elämästä') tuli julki 1938. Toinen kokoelma *Вечкема* ('Rakkaus', 1940) kuvaa kolhoosikylän uudistuksia, mutta myös Mordvanmaan luonnon kauneutta. Runoja ja runoelmia Martynov kirjoitti loppuun saakka. Vuonna 1988 ilmestyi viimeinen kokoelma *Седейстэ седейс* ('Sydäimestä sydämeen'). Hän on myös kääntänyt ersäksi paljon, mm. Puškinia, Lermontovia, Nekrasovia ja myös Majakovskia. Lyyrikoksi, »leivoseksi», Martynov on itseään luonnehtinut, ja nimenomaan luonnonrunoihinsa hän saattaakin löytää täsmällisiä, ennennäkemättömiä kuvia, jotka tekevät niistä eläviä. 1970-luvulta lähtien hän kirjoitti myös useita romaaneja.

Ersäläinen Sergei Platonov (1915–86) sai 14-vuotiaana, 1929, julki ensimmäisen poeemansa *Чокине* ('Illalla') *Якстере теште*

-lehdessä, mutta hänen ensimmäinen oma kokoelmansa ilmestyi vasta lähes kolmekymmentä vuotta myöhemmin. 1930-luvulla Platonov työskenteli opettajana ja mordvalaisen *Ленинэнь киява* ('Leninin tiellä') -sanomalehden toimittajana. Hänetkin tuomittiin 1937 – valheellisten syytösten perusteella – ja karkotettiin, mutta rehabilitoitiin jo 1944. Hän saattoi palata Saranskiin ja teki sitten työtä *Эрзянь правда* ('Ersäläinen Pravda') -lehden toimituksessa ja Mordovian kirjankustantamossa. Kokoelman poeemurunouttaan (*Поэма*) hän julkaisi 1959. Muun lyriikan joukossa hänellä on runoelmia monissa kokoelmissa (1957, 1960, 1970, 1985). Platonov on kirjoittanut myös novelleja ja kaksi näytelmää sekä kääntänyt venäjältä (mm. Puškinia, Nekrasovia) ja mokšasta äidinkielelleen.

Mokšalainen Ilja Devin (1922–98) aloitti kirjoittamalla runoja. Toisessa maailmansodassa hän oli puna-armeijassa sodan loppuun, Berliiniin saakka. Hän lähetti rintamalta kotiin runojaan, jotka julkaistiin kokoelmana 1945. Myöhemmin hänen kirjojensa lukumäärä nousi noin kahteenkymmeneen. Devin on kirjoittanut runoja paitsi aikuisille myös lapsille. Vielä 1992 hän julkaisi runoja poeemakokoelman *Сенемас* ('Sinellä'). Hänen pääteoksenaan on pidetty romaania *Нардише* (1969, 424 s.), joka kuvaa mordvalaiskylän elämää kolmena toisen maailmansodan jälkeisenä vuotena. Teoksesta on otettu toinen painos Saranskissa 1991 (368 s.). Venäjäksi romaani käännettiin 1975. Jo kolme vuotta myöhemmin siitä ilmestyi kirjailijan hyväksymä uusi käännös, josta on otettu myöhemmin vielä kolme painosta (1982 ja 1987 Moskovassa, 1988 Saranskissa).

Myöhemmin puheeksi tulevan V. Radajevin sukulainen, hänen kanssaan kokoelman ersäläisten taruja ja tarinoita julkaissut Mihail Vtulkin (1929–91) suunnitteli lapsille tarkoitettua mordvalaisten kansansatujen julkaisua, mutta ei ehtinyt saada sitä val-

miiksi. Hän on kirjoittanut, usein juuri lapsia varten, runoja ja kertomuksia, joita ilmestyi ersäläisissä lehdissä ja muutamissa yhteisjulkaisuissa. Vuonna 1977 hän julkaisi runosadun *Сиянь ней* ('Hopeahammas').

1950-luvun alussa, huhtikuussa 1951, Neuvostoliiton kirjailijaliiton kokouksessa arvosteltiin vähemmistökansallisuuksia edustavien kirjailijoiden tuotteita. Mordvalaisesta kirjallisuudesta arvostelun kohteena oli mm. Kutorkinin jo mainittu poeema *Поки ки лангсо умарина*, joka tunnettiin silloin vasta käsikirjoituksena. Kritiikissä todettiin, että vaikka tekstissä on hyviäkin puolia kuten sen kieli ja yksityiskohtien esittämistapa, on kuitenkin pidettävä pahana tekijän taipumusta paeta todellisuudesta fantasiaan, sadun eksoottiseen maailmaan. Kutorkin muokkasikin poeemansa uudelleen, ja se painettiin vasta 1958, venäjäksi käännettynä 1961. Samassa kokouksessa arvostelun kohteiksi joutui myös kaksi proosateosta. (ИМЛИТ: 208.)

Ersäläinen Vasili Kolomasov (1909–87) oli kirjoittanut 1930-luvulla satiirisen romaanin *Лавгинов* ('Lavginov'), joka julkaistiin *Сятко*-lehdessä 1936–39 ja kirjana 1941. Se kertoo kollektivisoinnin aikaisesta mordvalaisesta kylästä. Virallisessa arvostelussa valitettiin, että kirjailija oli ottanut teoksensa päähenkilöksi negatiivisen persoonan eikä kirjassaan liioin osoita minkäänlaista tulevaisuuden optimismia. Kirjailijaliiton nuhteet saatuaan Kolomasov teki radikaalit muutokset kirjaansa, joka sitten julkaistiin muutettuna uudelleen 1956. Romaanin kahta eri versiota Dugántsy luonnehtii näin: »Den ursprungliga romanen, som utkom år 1941, är mycket originell med kraftfulla bondefigurer och innehåller djup satir mot vissa människotyper i den kollektiviserade byn. Den är rolig, lättsam, spännande och skriven med mycket humor. Den handlar om den lata och lögnaktiga, men charmfulla och av alla omtyckta bonden Lavginov, vars namn betyder skvallrare...

Den omarbetade varianten hade förlorat sin originella fräschör, sin naturliga humor. Det realistiska persongalleriet, som återspeglade den mordvinska byn, hade bytts ut mot stereotypa figurer. Handlingen hade blivit schematisk och språket blekare.» (Dugántsy 1999a: 45.) Vuonna 1962 muokattu laitos kuitenkin sovitettiin näyttämölle ja sovitus esitettiin myös keskustelevisiossa. Vuoden 1990 alusta lähtien ilmestyi uudelleen 1930-luvun laitos *Сятко*-lehdessä. Nyt Kolomasovin alkuperäistä romaania pidetään huomattavana saavutuksena mordvalaisen kirjallisuuden historiassa. Sen päähenkilöiden psykologista luonnekuvausta ja sen kansanomaista huumoria kiitetään.

Samassa kirjailijaliiton kokouksessa arvostelun kohteeksi joutui myös ersäläinen Aleksei Lukjanov (1910–91) sodanjälkeistä mordvalaiskylää käsittelevän *Валдо ки* ('Valoisa tie') -romaaninsa takia. Samanluonteisesta aihepiiristä hän kirjoitti 1960-luvulla kertomuksia, joissa hänen on katsottu onnistuneen paremmin. Varhaisessa 1920-luvun lyriikassaan hän oli nojautunut kansanrunouteen, 1930-luvun alkupuolen lyriikassa taas Majakovskiin.

Tämän kritiikin jälkeen mordvalaisten kirjailijoiden »siteet elämään vahvistuivat», he alkoivat useammin käydä kolhooseissa, sovhooseissa, kouluissa ja tuotantolaitoksissa. Esim. 1953 oli 60 tapaamista työläisten kanssa. »Sillä tavalla mordvalainen kirjallisuus nousi uusiin korkeuksiin», olettaa taannoinen kirjallisuudentutkimus (ИМЛИТ: 208–209).

Runous oli ollut mordvalaisen kirjallisuuden johtava genre ennen toista maailmansotaa, ja vielä 1950-luvulla poeema oli merkittävä runouden muoto. Muuten 1950-luvulla proosa nousi yhä keskeisemmäksi. Tuolloin ilmestyi merkittävä historiallinen romaani, mokšalaisen Timofei Kirdjaškinin (1888–1972) *Келу Мокша* ('Leveä Mokša'), jossa kuvataan Mokša-joen keskijuoksun kyliä 1890-luvulta ensimmäisen maailmansodan loppuun,

»tsarismien sorron alla eläneiden mordvalaisten poliittista heräämistä venäläisen proletariaatin vaikutuksen alaisena» (ИМЛит: 259). Kirdjaškin luo samalla luotettavan kuvan mokšalaiskylän vallankumousta edeltävän ajan elämästä ja sen perinteisistä tavoista (ИМЛит: 264). Hän on liittänyt teokseen omia elämänkokemuksiaan. Itse hän oli saanut kosketuksen bolševikkeihin jo ensimmäisen maailmansodan rintamalla. Romaani oli 1946–52 ilmestynyt kirjallis-taiteellisessa almanakassa *Сяськома* ('Voitto') ennen kuin se julkaistiin kirjana 1953. Se käännettiin kahden vuoden kuluttua venäjäksi, ja siitä ilmestyi useampia painoksia kummallakin kielellä. Kirdjaškinin, kuten muuten Kolomasovinkin, romaanissa on erityisesti kiitetty mordvalaisnaisen osan kuvausta. Kirdjaškin on itse tunnustanut, että Gorkin romaani *Мать* (*Äiti*) on suuresti vaikuttanut häneen. Huomiota on kiinnitetty myös romaanin erinomaisen vahvaan, värikkääseen kieleen, johon kirjoittaja on sovittanut paljon kielikuvia ja sananlaskuja – onpa tämän tekstin ansiosta moni kansankielen jo unohtunut sana palautunut uudelleen käyttöön tai kirjakielessä ennen käyttämätön sana saanut siinä sijan (ИМЛит: 264). Kirdjaškin jäi mordvalaisen kirjallisuuden historiaan yhden vahvan romaanin tekijänä. Loppuelämänsä hän työskenteli Moskovassa metsätalousministeriössä.

Monet mordvalaiset runoilijat kirjoittivat myös draamoja. Mordvalaisen draamakirjallisuuden aloittaja on Ksenija Petrova (1892–1942). Äärimmäisen köyhän perheen tytär sai käydä koulua vain kolme kuukautta, mutta onnistui yksikseen opiskellen suorittamaan ulko-opiskelijana opettajattarentutkinnon. Vallankumouksen jälkeiseen kansalaissotaan hän otti osaa ase kädessä. Sittemmin Ksenija Petrova opetti eri oppilaitoksissa ersän kieltä ja kirjallisuutta. Hän aloitti kirjoittamalla runoja ja yksinäytöksisiä näytelmiä ja kirjoitti sitten laajempiakin näytelmiä. Yksi parhaista ennen toista maailmansotaa kirjoitetuista mordvalaisista näytel-

mistä on nykyäsityksen mukaan Ksenija Petrovan *Ташто койсә* ('Vanhaan tapaan'), jossa kuvataan naisen osaa tsaarinaikaisessa mordvalaiskylässä.

Toisen maailmansodan jälkeisinä vuosina Neuvostoliiton draaman kirjoitusta ohjasi ja samalla sen kehitystä jarrutti »konfliktittomuuden teoria». Sen jälkeen kun »puolue oli paljastanut tämän teorian vahingollisuuden, draaman taso nousi» (ИМЛит: 216).

Runoja ja runoelmia kirjoittaneen Pjotr Kirillovin tuotantoon kuuluu myös draamaa. Merkittävänä mordvalaisen draaman historiassa pidetään hänen toisen, venäjäksi käännetyn *Учительница* ('Opettajatar') -näytelmänsä ensiesitystä 1954 Mordvanmaalla. Sitä seurasivat pian esitykset Neuvostoliiton muissa teattereissa. Ensi kerran mordvalaisen draaman historiassa sankarit saivat siinä »paitsi sosiaalis-poliittisen myös individuaalis-psykologisen karakterisoinnin» (ИМЛит: 217). Kirillovin ensimmäinen draama oli runomuotoinen *Лутова* (ks. s. 26).

Stalinin kuolema 1953 ja historiallinen 20. puoluekokous 1956 merkitsivät Neuvostoliiton taide-elämää koskeneiden säännösten jonkinvertaista höltymistä. Kulttuurissa alkoi »suojasään» aika. (Se on saanut nimensä Ilja Erenburgin tuolloin ilmestyneen samanimisen romaanin mukaan.) Monet 1930-luvulla vainotut tai tuhotut kirjailijat rehabilitoitiin, kuolemansa jälkeen mm. Grigošin, ja vielä elävistä mm. Kuldurkajev pääsi vapauteen. Taiteen tehtäväksi ymmärrettiin kuitenkin edelleen kansan ja puolueen hyödyttäminen. Sosialistisen realismin asema vallitsevana ilmaisumuotona näytti horjuttamattomalta.

Vielä Neuvostoliiton kommunistisen puolueen 26. puoluekokous 1976 teki päätöksen, että kirjailijoiden on pyrittävä kirjoittamaan sellaisia teoksia, jotka edistävät kommunismia rakentavan persoonallisuuden muovautumista sekä kasvattavat neuvostoihmiseen korkeita moraalisia ominaisuuksia ja luovaa aktiivisuutta,

jolle lokakuun vallankumouksen päätös antaa hengen (ИМЛит: 277).

Mordvalaisen kirjallisuuden tilanne näyttää verraten vakiintuneelta 1960-luvulta aina 1980-luvun loppupuolen suureen murrokseen asti. Proosan asema mordvalaisen kirjallisuuden keskeisenä alueena vahvistui edelleen. Tyypillistä on, että monet runoilijatkin rupesivat, varsinkin 1970-luvulla, kirjoittamaan proosaa. Esim. Kutorkin, Devin, Martynov ja Erkai herättivät huomiota romaanillaan.

Mordvalaisen proosakirjallisuuden suuri hahmo, ersäläinen Kuzma Abramov (1914–), joka hänkin tosin aloitti runoilla – hänen runojaan oli julkaistu vuodesta 1939 lähtien eri kokoelmissa – antautui »suojasään» aikana ammattikirjailijaksi. Jo 1957 ilmestyi hänen mordvalaiskylän elämää kolmenkymmenen vuoden ajalta kuvaavan romaanitrilogiansa ensimmäinen osa *Найм* ('Naiman', 396 s.; 'markkinoita' tai 'toria' merkitsevä sana on Abramovin oman kotikylän nimi). Neljä vuotta myöhemmin, 1961, Abramov sai valmiiksi toisen osan *Ломанте теевсть малцекс* ('Ihmiset tulivat läheisiksi', 428 s.) ja 1964 kolmannen osan *Качамонь пачк* ('Savun läpi', 556 s.). Erityisesti trilogian ensimmäistä osaa on kiitetty. Dugántsyn mukaan se on mordvalaisen kirjallisuuden suuri teos, kyllin kypsä tullakseen tunnetuksi kotimaansa rajojen ulkopuolellakin (Dugántsy 1978: 61). Ensimmäinen osa kuvaa 1920-luvun alun »uuden talouspolitiikan» eli NEP-politiikan aikaa, toinen kollektivisoinnin aikaa ja kolmas maalaiselämää toisen maailmansodan aikana ja sen jälkeen. Viimeinen osa päättyy Stalinin kuolinvuoteen 1953. (Dugántsy 1999a: 46–47).

Dugántsy luonnehtii teoksen ensimmäistä osaa romaanin ja sosiografian rajalle sijoittuvaksi tekstiksi, jossa mordvalainen kylä kuvataan äärimmäisen tarkasti: ympäristö, asukkaat ja heidän sosi-

aalinen asemansa, ammatit, elinolosuhteet, tavat. Kirjailija on halunnut »antaa uskollisen kuvan mordvalaiskylän elämästä, vangitsen hetken, jolloin muutoksen tuuli koskettaa tätä kaukana itseksseen elävää yhteisöä». (Dugántsy 1978: 55.)

Kotimaassa Abramovin teoksen ensimmäiset variantit saivat osakseen sangen ankaraakin arvostelua. Kirjailijaa syytettiin siitä, että hän »perusteettomasti kohdisti paljon huomiota todellisuuden varjopuolien kuvaamiseen, ja paljon moitittiin myös teoksen kieltä. Kirjailija otti huomioon nämä huomautukset: hän vähensi huomattavasti naturalististen kohtausten määrää, ja kieli tuli havainnollisemmaksi ja tarkemmaksi.» (ИМЛНТ: 280.) Abramov joutui siis muuttamaan teoksen kieltä. Hän kajosi siihen uudelleen 1980-luvun puolivälin jälkeen. Silloin, Gorbatšovin perestroikan alettua ja koko henkisen ilmapiirin muututtua, alkoi nimittäin mordvan kirjakielten kehityksessäkin uusi vaihe: kirjakielten leksikosta ja kieliopista alettiin kitkeä vieraita vaikutteita. Ne korvattiin kielen omilla sanavaroilla ja kielen omilla piirteillä, ja samalla ruvettiin ottamaan uudelleen käyttöön sekä arkaismeja että 1920-luvun neologismeja. Ensimmäisenä tähän työhön tarttui Abramov, mordvalaisen kirjallisuuden »patriarkka», kuten A. Feoktistov häntä nimittää. Abramov kitki omasta teoksestaan kirjakieleen 1930-luvulla ja sen jälkeisenä aikana istutetut venäläiset piirteet. Näin ilmestyi trilogian ensimmäinen osa kieleltään puhdistettuna versiona 1987, nyt nimellä *Исяк якинъ Найманов* ('Kävin eilen Naimanissa'). (Feoktistov 2000: 507.) Abramovin toinen suuri saavutus on hänen kuvanveistäjä Ersästä kirjoittamansa romaani *Эрзянь үёра* ('Ersäläispoika', ensimmäinen osa 1971, 330 s., toinen 1973, 440 s.). Venäjäksi on ilmestynyt myös kolmas osa, viimeksi v. 1991 (416 s.). Yleensä Abramovin teokset on nopeasti käännetty myös venäjäksi, joillekin kirjailija on itse antanut venäjänkielisenkin asun. Samaan aikaan Abramov on rikastuttanut mordvalaista

draamakirjallisuutta kirjoittamalla »moraalisia ongelmia pohtivia» näytelmiä, mutta myös komediaa.

Muista neuvostoajan loppuvuosikymmeninä julkaistuista proosateoksista voisi mainita mokšalaisen Sergei Larionovin (1908–91) romaanit. Vuodesta 1951 Mordovian kirjankustantamon johtajana toiminut Larionov oli 1950-luvulla julkaissut jo kolme kertomuskokoelmaa, ennen kuin tarttui romaaniin. Hänen silloista mordvalaista maaseutua käsittelevät romaaninsa *Лямбе кядьса* ('Lämpimällä kädellä') ja *Колма вармат* ('Kolme tuulta') ilmensivät 1960-luvulla (1962, 1967). Uutta aihepiiriä, työväestön ja tehdastyön ongelmia käsittelevää romaaniaan *Хрустальень пайкт* ('Kristallikellot') hän työsti kauan. Se ilmestyi kaksiosaisena 1974 ja 1989.

1980-luvun alussa tutkijat valittivat, että mordvalaisesta draamasta puuttuu »emotionaalinen intensiteetti, psykologisen analyysin syvyys». Genren heikkouden katsottiin selittyvän osaksi sillä, että teattereissa oli suhteellisen vähän mordvankielisiä esityksiä. (ИМЛит: 276.) 1990-luvulla tilanne on ollut toinen. Erityisesti on kiitetty uuden draaman psykologisen kuvauksen tarkkuutta. Aleksandr Pudin (1958–) aloitti hänkin runoilijana. Hänen mokšankielinen esikoiskokoelmansa ilmestyi 1981. Pudinin myöhempi tuotanto on sekä mokšan- että venäjänkielistä. 1980-luvun lopulla ilmestyi hänen ensimmäinen näytelmänsä, mokšankielinen *Шавя кудса ломатть* ('Tyhjän talon ihmiset'). Aineistoltaan vuoteen 1998 ulottuvan ПисМ-teoksen mukaan hän on kirjoittanut yli kolmekymmentä näytelmää. Hän tarkastelee niissä maansa nykyhetkeä, ihmistä uusissa olosuhteissa, joissa vanhat rakenteet ovat hajonneet. Vuonna 1998 ilmestyi Saranskissa venäjäksi kokoelma Pudinin näytelmiä: *Ой, кунница играет...* ('Oo, näätä leikkii...', 512 s.).

Vaikka monet runoilijat suuntautuivatkin 1970-luvulla proo-

saan, poeemaakin kirjoitettiin edelleen. Moro, Martynov ja monet muut julkaisivat edelleen runokokoelmien ohessa laajoja runoelmia. Laajimmat julkaisi 1960- ja 1970-luvulla Vasili Radajev (1907–91). Hän työskenteli kirjastonhoitajana, opettajana, kolhoozin esimiehenä sekä Mordovian tieteellisen tutkimuslaitoksen kansallisen kulttuurin osaston palveluksessa. Radajev kiinnostui jo varhain kansanrunoista ja vanhoista tarinoista. Hän oli syntynyt Buguruslanin seudulla, itäisellä ersäläisalueella, missä vanha kansanruno oli säilynyt kauan erittäin vahvana ja upea-asuisena. Esimerkiksi Heikki Paasosen kokoaman *Mordwinische Volksdichtung*-teoksen V osan suurenmoinen runosto on peräisin juuri itäisiltä ersäläisiltä, varsinkin Buguruslanin ja Bugulman kihlakunnista.⁷ Radajev keräsi itse kansanperinnettä omalta kotiseudultaan ja osallistui myös kansanperinteenkeruuretkiin niin Mordoviassa kuin sen rajojen ulkopuolellakin (ИМВЛ: 422). Myös hänen kirjallisen työnsä innoittajana oli vanha eppinen kansanruno, mordvalaisten kansallinen aarre.

Kansanrunojen vaikutuksen alaisena Radajev loi suuren runoelman *Сияжар. Сказания мордовского народа* ('Sijažar. Mordvan kansan taruja' 1960; ensimmäisessä laitoksessa on 8 000 säettä, toinen 12 000-säkeinen laitos ilmestyi 1973 ja siitä uusi painos 1989). Runoelman vaikutus mordvalaiseen kulttuurielämään oli tuntuva. Kirjalliset piirit ottivat teoksen innostuneesti vastaan. Mordvalaiset kokivat saaneensa oman kansalliseepoksen, jota muun muassa alettiin luettaa kouluissa. Pian kuitenkin alkoi kiista siitä, oliko oikeastaan kyse kirjallisesta eepoksesta vai kansanrunoista kootusta kansaneepoksesta. Radajevin teoksen ensimmäisen laitoksen kansilehdellä oli teksti »Ersän kansan laulut

⁷ Ven. *Бугурусланский уезд, Бугульминский уезд*; tämän runoston keräsi Paasosen pyynnöstä talteen mordvalainen talonpoika Ignati Zorin.

keräsi ja niihin kirjallisen muokkauksen teki V. K. Radajev», mutta mordvalaiset folkloristit ilmoittivat pian, että puhtaasti kansanrunojen pohjalta eeposta ei ole voinut muodostaa.

Mária Dugántsy on tutkinut eepoksen molemmat versiot ja tullut seuraavaan tulokseen: »Sammanfattningsvis kan man säga att det inte kan förnekas att Radajevs *Sijazjar* är inspirerat av folklore. Verket innehåller från folkloren en sägen som används för handlingen⁸, motiv från fem folkvisor, samt motiv från traditionella bröllopsceremonier. Som konkret folkloretext är en hel folkvisa, 72 rader i det 24:e kapitlet, inbyggd, samt fragment av brudens klagovisor under bröllopet, cirka 70 rader i kapitel 37. Dessa textdelar är emellertid så omarbetade att deras ursprungliga poetiska struktur har förändrats.» (Dugántsy 1999a: 81–82.) Samassa tutkimuksessaan Dugántsy selvittää myös eepoksen vastaanottoa Mordvanmaalla, mordvalaisten kirjallisuudentutkijoiden ja folkloristien välistä kulttuurihistoriallisestikin kiinnostavaa kiistaa eepoksen luonteesta. Dugántsy on myös tehnyt raakakäännöksen eepoksen Budapestissä 1984 ilmestyneeseen unkarinnokseen.

Sisällöltään *Sijažar* on juuri sellainen kuin Mordovian ASNT:ssä 1960 ilmestyneen teoksen kuului olla: se kuvaa mordvalaiset ja venäläiset ystävinä. Eepoksessa mordvalaiset taistelevat venäläisten rinnalla tataareja vastaan 1500-luvun keskivaiheilla ja *Sijažarin* ansiosta tsaari onnistuu valtaamaan Kazanin. (Niissä mordvalaisen folkloren painetuissa tekstikokoelmissa, jotka tämän kirjoittaja on lukenut, myönteiseksi saatetaan kuvata mordvalaisten ja tšuvassien välistä suhdetta.)

1930-luvulta lähtien Radajev muokkasi toistakin suurta eep-

⁸ Dugántsy mainitsee, että Radajevin M. Vtulkinin kanssa 1977 julkaisemassa kirjassa *Эрзянь легендат, преданият ды ёвтамот* ('Ersäläisiä legendoja, taruja ja tarinoita') tämä taru on proosatekstinä.

pistä kertomusta. Sen päähenkilö on Tjuštja-sankari, josta on laulettu koko mordvalaisella alueella. Samaa aihepiiriä sivuavan laajan poeemansa *Пенза и Суря* ('Penza ja Sura') Radajev julkaisi 1972, mutta Tjuštja-teoksen vasta 1991, kun poliittinen suuntaus oli muuttunut. Tjuštja ei nimittäin esiinny kansanrunoissa venäläisten ystävänä. Tämänkin Radajevin teoksen *Dugántsý* on erittäin onnistuneesti kääntänyt; unkarinnos, *Ének Tyustya fejedelemről*, ilmestyi Budapestissä 1999. *Dugántsý* esittää mielenkiintoisen tulkinnan käännökseen kirjoittamassaan jälkisanassa, jossa hän myös antaa hyvin kiinnostavaa tietoa mordvalaisten historian vaiheista viime aikoihin asti. Tulkinnan mukaan Radajevin teos on kahden historian tasoa limittävä allegoria, jossa 400-luvulla eläneen Tjuštjan ja hänen kansansa vaiheista peilautuu mordvalaisten kohtalontie 1920- ja 1930-luvuilla, perinteisen kyläyhteisön väkivaltainen hävittäminen, kommunistien valtaantulo, kansalaissodan ja talonpoikaiskapinoiden kauhut, Neuvostoliiton muodostaminen seurauksineen sekä Stalinin terrori (*Dugántsý* 1999b: 225).

Myöhemmin, 1994, Mordvanmaalla on julkaistu kokonaan kansanrunouteen pohjautuva eepos *Масторава* (*Mastorava*, 'Maaemo'). Teoksen nimiölehdellä on lisäksi teksti »Ersäläisten ja mokšalaisten vanhan ajan myyttien, eepisten laulujen ja tarinoiden mukaan kirjoitti A. M. Šaronov». *Mastorava*-teoksen synnyn taustalla oli tiedeakatemian suuri eeposhanke, jonka puitteissa Neuvostoliitossa oli ennen mordvalaista eeposta ilmestynyt jo kymmenen muuta kansallista eeposta. Vuonna 1969 tehdyn päätöksen mukaisesti projektin osana ryhdyttiin Mordovian tiedeellisessä tutkimuslaitoksessa kokoamaan eeposta. Suunnitteluvaiheeseen osallistui kirjallisuudentutkija, historioitsija ja folkloristi. Vuonna 1974 työ uskottiin nuorelle folkloristille A. M. Šaronoville (1942–). Šaronovin persoonassa yhdistyvät folkloristi ja runoilija. Hänen lähes kaksikymmentä vuotta (1974–92) kestäneen työnsä

tulos on suurteos, johon on tallentunut mordvalaisten keskeinen kansallinen perintö. Ersäksi 1994 ilmestynyt ulkoisestikin upea teos (496 s.) on 2001 saanut rinnalleen mokšankielisen laitoksen (432 s.). Sen on ersästä mokšaksi kääntänyt Mihail Moisejev (1939–), joka on aiemmin julkaissut sekä omia runojaan että runokäännöksiä ja jonka humoristis-satiiriset kertomukset ovat herättäneet erityistä huomiota.

Jo asemansa vakiinnuttaneiden runoilijoiden lisäksi tuli julkisuuteen 1960-luvun lopulla ja 1970-luvulla joukko nuorempia, 1930- ja 1940-luvulla syntyneitä runoilijoita.

Mokšalainen Aleksandr Norkin (1927–) on tosin syntynyt jo 1920-luvun puolella, mutta runoilijana hän kuuluu tähän myöhemmään sukupolveen. Hänen ensimmäiset julkaistut runonsa ilmestyivät nuorten runoilijoiden yhteisjulkaisussa 1949. Sitten kuluikin peräti kaksikymmentä vuotta, ennen kuin aivan toisella alalla työskennellyt Norkin – ammatiltaan insinööri – julkaisi ensimmäisen kokoelmansa vuonna 1969. Sitä seurasi muita 1970- ja 1980-luvulla. Hänen runojaan on myös käännetty venäjäksi.

Dmitri Nadkin (1934–92) oli runoilija, tiedemies ja 1980-luvun lopulla perestroikan hengessä alkaneen mordvalaisten kansallisen liikkeen, Mastoravan, johtohahmo. Häinkin oli lähtöisin maaseudulta. Nadkinin isän kaaduttua sodassa jäi neljän pienen lapsen yksinhuoltajaksi äiti, joka on poikansa runoissa saanut kauniin muistomerkin. Lahjakas poika suoritti loppututkinnon Gorkin (nyk. Nižni-Novgorod) yliopistossa ja toimi ensin opettajana, mm. Dagestanissa, kunnes palasi vuonna 1964 Mordvanmaalle, Saranskiin. Hän oli vuodesta 1964 vuoteen 1972 Mordovian tiedeellisen tutkimuslaitoksen työntekijä ja suoritti filologiatieteiden tohtorin tutkinnon. Vuodesta 1972 kuolemaansa asti Nadkin hoiti Saranskin opettajakorkeakoulun (pedagogisen instituutin) mordvalaiskielten professuuria.

Mastorava-liikkeen tarkoitus oli koota ersäläiset ja mokšalaiset yhdessä elvyttämään omaa kulttuuriaan, saada mordvalaiskielet käyttöön virallisina kielinä ja peruskoulujen opetus äidinkielliseksi sekä vahvistaa mordvalaisten edustusta valtiollisissa elimissä. Paikalliset vallanpitäjät vastustivat kuitenkin massiivisesti liikkeen pyrkimyksiä, kuten Dugántsy huomauttaa. Nadkinin, intomiellisen idealistin, kuoltua liike jäi vaille johtajaa. (Dugántsy 1999a: 28–29.) Vuonna 1992 Nadkin oli Suomessa toimivan Raamatunkäännösinstituutin pyyntöä noudattaen saapunut tarkistamaan raamatunkäännöstä, mutta siihen hänellä ei enää ollutkaan aikaa. Hänen sydämensä pysähtyi suomalaisella metsäpolulla.

Runojen kirjoittamisen Nadkin oli aloittanut opiskeluaikoi-
naan, ensin venäjäksi. Hänen ensimmäisen, ersänkielisen, koko-
elmansa ilmestyttyä arvostelijat totesivat saman kuin hän itsekkin:
ersän kieli avasi hänelle tien runouteen. Nadkin ehti julkaista
kolme omaa kokoelmaa nimiltään *Кустемат* ('Portaat', 1977),
Чачома эле ('Synnyinseutu', 1983) ja *Эрямонь лув* ('Elämän
tarkoitus', 1987). Lisäksi hän käänsi ersäksi mm. suuria venä-
läisiä runoilijaklassikkoja. Hänkin on itse kirjoittanut poeman
Puškinille. Nadkinin kuoltua hänen omat tekstinsä ja käännök-
sensä koottiin kirjaksi, johon otettiin myös runoilijan arkistosta
löytyneitä ennen julkaisemattomia tekstejä. Se ilmestyi 1993 Sa-
ranskissa nimellä *Пункст. Кочказь произведеният* ('Vanteet.
Valitut teokset', 352 s.).

Ersäläinen runoilija Ivan Kalinkin (1935–) toimi *Сятко*-leh-
den päätoimittajana 1978–84 ja Mordovian kirjailijaliiton puheen-
johtajana 1984–2000. Hän julkaisi ensimmäisen runokokoelmansa
vuonna 1969, ja sitä seurasi useita muita. Erityistä huomiota on
herättänyt hänen kuvanveistäjä Ersälle omistamansa sonettisiker-
mä vuoden 1981 kokoelmassa *Вутькстамо* ('Tunnustus', 75 s.).
Kalinkin on kirjoittanut myös monta poemaa ja runokertomusta,

jopa runoasuisen romaaninkin *Ава ды лей* ('Nainen ja joki', 1995, 336 s.).

Mokšalaisrunoilija Sergei Kinjakinin (1937–) ensimmäinen runokokoelma *Эряфсь и кельзомась* ('Elämä ja rakkaus') ilmestyi 1967. Seuraavien kahdenkymmenen vuoden kuluessa julkaistiin viisi lisää, vuonna 1987 kokoelma *Шачень эряма навазукс* ('Syntynyt elämään onnellisena', 110 s.). Kinjakinin kynästä ovat lähtöisin mm. Mordovian hymnin sanat. Hänen kokoelmistaan neljä on käännetty myös venäjäksi. Vuonna 1997 ilmestyi sitten mokšan- ja venäjänkielinen runo- ja poeemakokoelma *Сузэф алашань вайгяль* ('Väsyneen hevosen ääni', 128 s.). Kinjakin on itse kääntänyt paljon venäläistä kirjallisuutta mokšaksi, ja hänen taidokkaana käännöksenään on Kalevalakin ilmestynyt mokšaksi *Мокша*-lehdessä vuosina 1992–94. Myös Kuldurkajevin *Эрьмезь*-poeemalle hän on antanut mokšankielisen asun. Saranskin yliopistosta valmistunut Kinjakin on työskennellyt pitkään Mordovian kirjankustantamossa ja *Мокша*-lehden toimituksessa. Vuodesta 1988 hän on ollut Mordovian kirjailijaliiton varapuheenjohtaja.

Ersäläinen Aleksandr Kadorkin (1938–93) ei ole ilmeisesti julkaissut niin paljon, että hän olisi saanut sijaa kirjallisuudenhistorian esityksissä tai hakuteoksissa. Kuitenkin hänen vuonna 1987 julkaistussa kokoelmassaan *Терди чачома мастором* ('Synnyinmaani kutsuu', 30 s.) kiintymys kotiseutuun ja sen maisemaan ja siellä koettu sota-aikainen lapsuus on niin aidoin sanoin ilmaistu, että on luonnollista antaa hänelle sija mordvalaisen lyriikan antologiassa.

Vasili Krigin (1945–) alkoi asepalvelusta suorittaessaan lähettää runojaan *Мокша*-lehteen, jossa niitä julkaistiinkin. Armeijan jälkeen hän muutti Moskovaan ja pääsi opiskelemaan Gorki-kirjallisuusinstituuttiin. Vuonna 1979 hänen runojaan otettiin mukaan

Валда ку -antologiaan (ks. s. 50, ja 1980-luvulla hän julkaisi kolme omaa runokokoelmaa. Kriginin runoja on myös käännetty venäjäksi.

Ersäläinen Aleksandr Doronin (1947–) on myös Gorki-instituutissa opiskelleita mordvalaiskirjailijoita. Hän on tunnettu runoilija, jonka runoista monet on myös sävelletty. Hänen 1990-luvulla ilmestyneet romaaninsa ovat saaneet niin ikään innostuneen vastaanoton. Doronin on julkaissut kolme runokokoelmaa (1972, 1984, 1988). Niissä hänkin kuvaa usein mordvalaista kylää ja Mordvanmaan luontoa. Vuonna 1992 ilmestyi kokoelma hänen runojaan venäjäksi käännettyinä.

1990-luvulla Doronin siirtyi proosan alueelle. Romaanissaan *Кочкодыкесь – пакся нармунь* ('Viiriäinen, pellon lintu', 1993) hän kuvaa oman aikansa mordvalaiskylää ja »ihmisen vapautumista ideologisista normeista» (ИМВЛ: 147). On kiinnitetty huomiota siihen, että aiemmin niin tyypillistä, suorastaan vaadittua »positiivista sankaria» teoksessa ei ole lainkaan, vaan kaikki henkilö-hahmot ovat kertomuksessa samanveroisia ja yhtä tärkeitä. Toiset edustavat hyvää, toiset pahaa. 1600-luvun loppupuolta kuvaavan romaanin *Баягань сулейть* ('Kellojen varjot', 1995) päähenkilö on Venäjän kirkon historian kannalta merkittävä patriarkka Nikon, tsaarin suosikki, joka oli alkuperältään mordvalainen talonpoika. Nikonin vaatimuksesta kirkon käyttämien kirjojen kieli oikaistiin kreikankielisten alkuteosten mukaiseksi, mikä aiheutti ns. vanhauskoisten eron Venäjän ortodoksisesta kirkosta. Nikonin »ersäläinen maailmankatsomus», mordvalainen rikas etnografinen ja folkloristinen aineisto värittävät romaania (ПисМ: 175). Vuonna 1999 *Сятко*-lehdessä ilmestyneestä, 1800-luvun alkuun sijoituvasta historiallisesta romaanistaan *Кузьма Алексеев* ('Kuzma Aleksejev') Doronin sai M. A. Castrénin seuran kirjallisuuspalkinnon. Tässäkin romaanissa kiinnittää kyllä huomiota henkilö-

kuvien vahva polaaraisuus, jyrkkä jako hyvän ja pahan edustajiin. Kiinnostavia kuvia mordvalaisen kulttuurin vaikuttajista ja heidän kohtaloistaan Doronin on luonnostellut kirjassaan *Кунть ютасы молицясь: Очеркть* ('Menevä kulkee tiensä päähän: Esseitä', 1994, 174 s.).

E erityisesti on kiitetty Doroninin kielen kauneutta ja puhtautta. Feoktistov (2000: 510) esittää hänet pyrkimyksissä puhdistaa ja uudistaa ersän kirjakieli Kuzma Abramovin intomielisenä kannattajana ja seuraajana. Doronin oli *Сятко*-lehden päätoimittaja vuodesta 1984 vuoteen 2000, jolloin hänet valittiin Mordovian kirjailijaliiton puheenjohtajaksi.

Raisa Kemaikina eli Mariz Kemal⁹ (1950–), joka suoritti opintonsa Saranskin yliopistossa, työskenteli ensin opettajana, sitten Saranskin Puškin-kirjastossa, *Сятко*-lehden toimituksessa ja vuodesta 1989 lähtien ersäläisen lastenlehden *Чулусема* ('Päivänkoitto') toimitussihteerinä. Ensimmäiset runonsa Kemaikina kirjoitti venäjäksi. Hän rupesi käyttämään ersää vasta aikuisiässä. Hänen ensimmäinen oma kokoelmansa *Лавсь* ('Kehto') julkaistiin 1988, toinen kokoelma *Штатол* ('Kynttilä') 1994. Raisa Kemaikina sanoo äitinsä opettaneen hänet rakastamaan ersän kieltä, ersäläisiä lauluja ja tapoja. Sittemmin hän on itse yrittänyt lietsoa ersäläisiin uskoa omaan äidinkieleensä ja kulttuuriinsa kirjoittamalla artikkeleita ersäläisiin lehtiin. Hän oli yksi Mastorava-liikkeen perustajajäsenistä ja sen ensimmäinen sihteeri.

Anna Suldina (1950–) julkaisi 1980-luvulla kaksi mord-

⁹ Taiteilijanimi on muodostettu monin paikoin epävirallisena elävän ersäläisen nimiperinteen mukaan: *Маризь* on suunnilleen sukunimeä vastaava ns. talonnimi (ersäksi *кудодем*, *кудоюртонь лем*) ja *Кемаль* (taiteilijan oman ilmoituksen mukaan) teonsanasta *кемемс* 'uskoa' johdettu vanha, monille nykyersäläisille tuntematon naisennimi. Samantyyppisiä taiteilijanimiä ovat perestroikaan liittyneen kansallisen heräämisen innoittamina käyttäneet eräät muutkin ersäläiset kulttuurivaikuttajat.

valaiseen kirjallisuuteen pysyvän jäljen jättänyttä ersänkielistä kokoelmaa, mutta muutti sitten Mordvanmaalta Liettuaan eikä valitettavasti ole enää rikastuttanut ersänkielistä lyriikkaa.

Ivan Nosikov (1959–) kirjoittaa runoja mokšaksi ja venäjäksi. Hän sai runojaan julki lehdissä jo opiskeluaikoinaan. Nosikov on valmistunut Saranskin yliopistosta ja työskennellyt eri lehtien toimituksissa. Nosikovilta on ilmestynyt useita kokoelmia, ensimmäinen 1982. Hakuteos ВЛихт (1994) mainitsee kolme mokšankielistä ja yhden venäjänkielisen.

Ersäläinen Aleksandr Arapov (1959–) on suorittanut loppututkinnon Moskovian yliopiston journalistiikan tiedekunnassa 1983 ja työskennellyt sen jälkeen toimittajana. Hän toimitti *Сятко*-lehden runo-osastoa vuodesta 1985 alkaen, ja vuonna 2000 hänestä tuli lehden päätoimittaja. Hänen runojaan on julkaistu sekä lehdissä – ensimmäinen, kun tuleva runoilija oli 14-vuotias – ja monissa yhteiskokoelmissa että kahtena omana kokoelmana. Ensimmäinen, *Баўгель* ('Ääni'), ilmestyi 1990 ja toinen, *Вальма* ('Ikkuna') 1992. Myöhemmin 1990-luvulla hän on julkaissut myös kertomuksia ersäläisissä lehdissä.

Vladimir Nesterov (1960–) aloitti kirjoittamalla runoja sekä mokšaksi että venäjäksi. Saranskin yliopiston filologisesta tiedekunnasta hän valmistui 1987. Tämän jälkeen hän työskenteli toimittajana ja toimitti mm. *Мокуша*-lehden runo-osastoa. Vuonna 1993 hänestä tuli Mordovian kansallisteatterin johtajan sijainen ja vuonna 1994 teatterin johtaja. Vuonna 1986 hänen runojaan oli jo ilmestynyt lehdissä ja yhteiskokoelmissa ja 1988 hän julkaisi ensimmäisen oman kokoelmansa *Соткс* ('Solmu'¹⁰). Sitä seurasi 1992 kokoelma *Вачашить колга* ('Nälästä'). Nesterov on kirjoit-

¹⁰ *соткс*, joka on sukua suomen sanalle *sidos*, merkitsee sekä mokšassa että ersässä 'solmua', mutta mokšan kirjakielessä sillä on lisäksi merkitys 'side, yhteys, kontakti'. Kokoelman nimen voisi siis suomentaa myös 'Yhteys'.

tanut edelleen ja julkaissut runojaan mokšalaisissa lehdissä. Hänen runojaan on käännetty myös venäjäksi.

Lyriikka on usein osoittautunut mahdottoman taiteeksi. Monien edellä mainittujen runoilijoiden ansiosta mordvalaisessa runouudessa soivat jo ennen 1900-luvun lopun suurta poliittista käännettä yksilölliset äänet. Runon lukija koki päässeensä mukaan maisemaan, jonka rajat oli vain runoilija itse itselleen asettanut. Kulttuurin uudessa, 1980-luvun puolivälin jälkeen alkaneessa vaiheessa mordvalaisella runolla on ollut sisällön ja muodon puolesta rajattomat mahdollisuudet ja sitä ovat olleet tuomassa kuuluviin elävät, kiihkeätkin äänet. Mordvalaisen runon ystävät voivat toiveikkaina odottaa tämän äänten monisävyisyyden ja värikkyiden vain vahvistuvan.¹¹

Edellinen katsaus mordvalaiseen kirjallisuuteen on tarkoitettu samalla johdatukseksi mordvalaisen lyriikan esittelyyn. Kirjoittaja on nimittäin halunnut esittää edes luonnosmaisena kuvan lyriikan asemasta kirjallisuuden kulloisessakin kentässä. Toinen syy on, että mordvalaiset lyyrikot ovat huomattavan usein ryhtyneet kirjoittamaan myös proosaa tai näytelmiäkin – eivät pelkästään runo-romaaneja tai runonäytelmiä, joita he myös ovat innokkaasti harrastaneet. Lyriikka on näin ollut vain osa kokonaisuudesta, vain osa monen kirjailijan tuotannosta. Selkeää, saati tarkkaa kokonaiskuvaa mordvalaisesta kirjallisuudesta tämä lyhyt hahmotelma ei tietenkään anna.

¹¹ Tosin kirjallisuuden harrastaja hiukan järkyttyy lukiessaan 2001 ilmestyneen ПисМ-teoksen avausesseen päätöskappaleesta (s. 47) nykypäivän kirjailijalle osoitetut sanat: »Kirjailijoiden tulee pyrkiä luomaan teoksia, jotka ovat omiaan muovaamaan harmonisesti kehittyneitä persoonallisuuksia, kasvattamaan ihmisiin korkeita moraalisia ominaisuuksia, luovaa aktiivisuutta.»

Seuraavaan pieneen lyriikka-antologiaan otettujen näytteiden valintaa on ohjannut kääntäjän toive kuulla yksilöllinen runoilijanääni. Onhan jokainen antologia sen koostajan omien mieltymysten ja siten myös hänen omien rajoitustensa mukainen. Valintaan on lisäksi valitettavan paljon vaikuttanut myös tekstin saatavuus. Tämä antologia ei siis voi luoda edes mordvalaisesta taiderunosta läheskään täydellistä ja täsmällistä kuvaa. Arapovia ja Nesterovia nuorempien kirjoittajien tekstejä ei ole otettu mukaan; se vähäinen aineisto, jonka antologian laatija on saanut käsiinsä, ei ole vielä tuntunut vaativan kääntämistä. Poeematekstejä ei jo niiden pituudenkaan vuoksi ole otettu antologiaan mukaan.

Runouden analyyseja, sisällön ja muodon tarkasteluja kirjoittaja ei ole edellä olevaan eri runoilijoiden esittelyyn juuri liittänyt eikä ole halunnut sellaisia yrittääkään. Lukija, mordvan kielen ja mordvalaisen kulttuurin harrastaja, löytäköön itse tien runoilijoiden luokse sen havaintoaineiston nojalla, jonka seuraavat sivut tarjoavat.

Antologiaan valittujen runojen käännös yrittää tehdä oikeutta alkutekstille, sen sisällölle ja sen kuville.¹² Alkuperäistekstistä näkyy, että mordvalaiset lyirikot kirjoittavat enimmäkseen syllabisista, siis tavumäärältään säännöllisistä säkeistä säkeistöjä muodostavaa riimillistä runoa. Samoin näkyvät muokkaavan runonsa aivan nuoretkin aloittelevat kirjoittajat, joiden tekstejä löytää mordvalaisista lehdistä.

Joukossa on kyllä myös vapaata säettä tai vapaalta näyttävää säerakennetta. Kysymys on silloin usein siitä, että rytmi on elävöitetty jakamalla säe useammalle riville. Tämä Majakovskin venäläiseen runouteen tuoma tekniikka, jolloin »puolisäkeisiin jaettuna

¹² Mordvan harrastaja huomaa, että paikoin, esim. Kriginin ensimmäisessä runossa ss. 176–177, kääntäjä on ottanut vapauksia.

ei ajatus enempää kuin rytmikään pääse sekaantumaan» (lainaus mainitusta Anhavan kääntämästä Majakovskin esseestä), on mm. Arapoville luonteenomainen.

Riimin käyttely on mordvalaisessa taiderunossa kahden linjan mukaista. Joko muodostetaan täydellinen riimi sopivien riimisa-
nojen avulla tai säkeen lopputavujen konsonanttien ja vokaalien
varaan tai riimitys on pikemminkin soinnutusta: samansointuiset
sanat tai lopputavut sovitetaan riimiksi, vaikka ne eivät sisältäi-
sikään täsmälleen samoja konsonantteja tai vokaaleja. Jälkimmäi-
nen riimitystapa on yleinen. Näistäkin runon rakennepiirteistä
näkyvät runoilijoiden toisen kielen ja sillä kirjoittaneiden runoili-
joiden vaikutus. Venäläisessä lyriikassa »epätarkkaa riimiä» alkoi
jo 1800-luvulla käyttää Aleksei Tolstoi. Se hyväksyttiin heti ja
tulkittiin runomuodon, riimin, rikastuttajaksi, kuten Ludolf Mül-
ler venäläisen lyriikan antologiaan laatimassaan johdannossa tote-
aa. Hän huomauttaa myös, että hyväksymällä tarkan loppusoinnun
oheen myös epätarkan venäläinen lyriikka itse asiassa pelasti rii-
min: sitä käyttävät 20. vuosisadan suuret venäläiset modernistitkin
edelleen runoissaan. (Müller 1984: 34–35.)

Mordvalaisesta kirjallisuudesta kiinnostuneille mainitsen muu-
taman mordvalaisten itsensä tekemän antologian. Ersäläistä kir-
jallisuutta esittelee teos *Валдо чинть ало* ('Kirkkaan auringon
alla', Saransk 1979). Sen on koonnut runoilija Aleksandr Mar-
tynov. Mokšalaista kirjallisuutta esittelee runoilija Ilja Devinin ko-
koama *Валда ку* ('Valoisa tie', Saransk 1979). Sekä runous että
proosa ovat edustuneina mokšankielisessä, mutta sekä ersäläisen
että mokšalaisen kirjallisuuden huomioon ottavassa kirjassa *Вай-
монь лихтибрат* ('Sielun lähteet', *ВЛихт*). Se ilmestyi *Мокша-*
aikakauskirjan ja mokšankielisen *Якстерь тяштенья* ('Punainen
tähtönen') -lastenlehden yhteisjulkaisuna Saranskissa 1994. Hy-
viä antologioita ovat vuonna 2001 Saranskissa ilmestyneet N. V.

Zinovjevin koostama *Эрямонь вайгель* ('Elämän ääni') ja M. I. Malkinan laatima *Мезе тейнек эряви?* ('Mitä me tarvitsemme?'). Edellinen on ersäläisen, jälkimmäinen mokšalaisen kirjallisuuden antologia. Aikakauslehdet *Сятко* (ersänkielinen) ja *Мокша* (mokšankielinen) esittelevät myös hyvin kirjallisuutta. Vuonna 1987 Saranskissa ilmestyi laaja venäjänkielinen *Антология мордовской поэзии* ('Mordvalaisen runouden antologia').

Seuraavassa mordvalaisen taiderunon antologiassa on esitelty ensin ersäläiset, sitten mokšalaiset runoilijat syntymävuoden mukaisessa järjestyksessä. Runon loppuun on merkitty yleensä välittömänä lähteenä olleen kokoelman ilmestymisvuosi. Jos tiedossa on kuitenkin ollut kokoelman ilmestymisvuodesta poikkeava runon kirjoittamisvuosi tai aiempi ilmestymisvuosi (eli runo on ilmestynyt jo kääntäjän käytössä ollutta kokoelmaa aikaisemmassa julkaisussa), on tämä aikaisempi vuosi merkitty. Antologian loppuun liitetystä primaarikirjallisuuden luettelossa on mainittu tekijän käyttämistä teoksista vain ne, joista on otettu tekstejä antologiaan.

Ersäläistä lyriikkaa

Яков Григошин

Jakov Grigošin

(1888–1938)

Поздоровт тетъ, Мордовия!

Тонеть, Мордовия, вайгельсэ
Ранкстаса течи мором мон.
Тонеть алтазь, поэтэнь кельсэ,
Кадык пачкоди казнекс сон.

А стяко, нать, течи покш зорясь
Фатасо вельтнезь неяви.
А стяко чись сырнень сув ёразь,
Парявтнень дирекс гаяви:

Течи топодить вете иеть,
Кода мастор лангс стявтыть стай;
Течи вастсынек ине виеть,
Поздоровт тетъ, мокшэрзянь край!

(1935)

Onnea Sinulle, Mordovia!

Täyteen ääneen laulan lauluni
Sinulle nyt, Mordovia!
Saat sen omaksesi, lahjaksi
runoilijoiden kielellä.

Nyt jo suuri päivä sarastaa,
noin näkyy hunnuttuneena.
Kuin hellä äiti huhuaa
aurinko kulta-usvasta:

Tänään täytit viisi vuottasi,
joina jo muutit maailmaa.¹
Nyt näemme suuren voimasi.
Onnea, mokšain, ersäin maa!

(1935)

¹ Mordvalaisten autonominen alue perustettiin 1930.

Илья Кривошеев

Иља Krivošejev

(1898–1967)

Вастнек зорянь лисеманть

Лембе тундонь валскень зорась
Сядо толгельсэ кирвайсь,
Се шканть цёков Гайсэ² морась,
Морось Гайганть гайгезь гайгсь.

Чевтьстэ, чевтьстэ ялт-вармине
Мелем витемга налксесь –
Умарь якстере чаминем
Од тейтерекс сон палсесь.

Токась пилезэнь тошксема –
Паксясь оймензэ тарксесь:
Тантей чинесэ лексемань
Монень шумбрачи арсесь.

Учось эйсэнь рана стямо,
Рана паксянь тевс кундамс.
Пек уш паро роботамось,
Валскень зорява тунда!

Ламоксть авам морсизе
Сядо толгеть нееманть.
Моненьгак сон арсизе:
– Вастнек зорянь лисеманть!

(1967)

² Г а й.– вирень лем (И. К.).

Riennä aamunkoita vastaan!

Tuleen sadoin liekein syttyi
kevään lämmin aamunkoi,
kun helisi metsä, helkkyi,
satakielen laulu soi.

Leikkisä pehmeä tuuli
mieleni sai hyväksi –
punaisia poskiani
kuin tyttö se suuteli.

Tavoitti kuiskaus korvan –
pelto veti henkeään:
toivotti huomenen hyvän
makealla tuoksullaan.

Odotti varhainen nousu
ja uurastus pellolla.
Onkin hyvä työtä tehdä
aamunkoissa keväällä.

Niin monesti ruskon tulta
äiti lauluin ylisti.
»Riennä aamunkoita vastaan!«
minuakin kehotti.

(1967)

Артур Моро

Artur Moro

(1909–89)

Пичень гай

Кудом велькссэ пичень гай,
Вальмам ало килей жойть,
Стясть тумотне виев стайс,
Либордыть лопасост пойть.

Пингес пиже сэтьме куз,
Чевте пекше, кеме сирть
Сыньгак тесэ тарка мусть,
Вейсэ пурнавсть, кода вирьс.

Умаринат, атямарть
Цветить весе рунгонь сэрьс.
Цёковось – тундонь гусяр
А кадны эйсэнь веньберть.

Моры истя – чародей,
Гайтьсэ пештизе кудом,
Сокардавсь весе седей,
А коданя мик удомс.

Цёковонть кунсолан мон,
Прок пуреде вели прям.
Хоть а удан, неян он, –
Ледсь мелезэнь ютазь шкам.

Таго сыргойсть истят мельть,
Конатне тердить васов...
Тештне липнить – штатолкельть,
Свети ловтанясто ков...

Hongan laulu

Hongan laulu katolla,
koivun kuiske pihassa,
vankat tammet kasvussa,
lehti helkkyy haavassa.

Kuusi, saarni vakava,
pähkinäpuut pehmeät
kuin metsästä, joukolla
tästä paikan löysivät.

Omenapuut, kirsikat
kukkaa ovat tulvillaan.
Täyttää yöni tuoksuvat
satakieli guslillaan.

Laulaa se kuin helisten,
tuvan valtaa äänellään.
Sydän on niin kaihoinen.
Unta ei saa mitenkään.

Satakieltä kuuntelen.
Se kuin viini huumaa pään.
Nukkumatta unta näen,
mieli palaa menneeseen.

Jo on muisti hereillä –
se niin kauas kurkottuu.
Tuikkii tähden kynttilä,
valkeana loistaa kuu.

Валдозо – сиянь чомболкс –
Прась кияксос ды венемсь,
Ливтясь тей, кода ёндол, –
Мерят монь арсесь неемс.

Прок онстон ванан те лангс...
Цецясо налкси вармась...
Монсь молян, прок вирев пангс,
Эйкакшчим, прок одов сась.

Ды мартон моли авам –
Од, весёла, мазый, кол.
Вечкезь мери: «Каст, цёрам!
Ульть ломанекс, палт, прок тол...

Нужа, горя иля ней...
Лездак свал, ки веши лескс.
Седе ламо паро тейть, –
Ломань эри ансяк секс».

Ютасть читне, кода он...
Ней вастан уш август венть.

Овсе малав сёксесь сась,
Ушось экше, новольсть пельть,
Тундонь мазысь уш арась,
А моры цёков веньберть.

Kuutamo kuin lumikko
putosi jo lattiaan,
venytteli, juoksi luo,
kai minua katsomaan.

Kuin unessa näen sen.
Tuuli leikkii kukissa.
Itse olen lapsonen,
metsään, sieneen, menossa.

Äitini on kanssani –
kaunis, nuori, iloinen.
»Kasva!» sanoo hellästi,
»ole tuli, ihminen!

Auta avun etsijää,
pyri hyvää tekemään!
Ihminen on luotu vain
sitä varten elämään!»

- - - - -

Aika lipui kuin uni...
Nyt on elokuinen yö.

Kaikessa jo tuntuu syys.
Kylmää. Pilvet viistävät.
Kuin kaukainen menneisyys
kevät, satakieliyöt.

Маряви нусманя шалт,
Кувака лужаня увт,
Седейзэнь почодсть прок сал,
Орожиякс тошкить чувтт...

Мезде-бути арсить сынь...
Эли жаль тенст – тундось тусь?
Вальмава пелезь варштынь,
Сельмем вейке радость мусь:

Вальмам ало сырнень шарт –
Ожо чахрат – ломань сэрь.
Истят тустот, валдот, парт,
Вановлинь сынст лангс веньберть.

Сырнень август – сырнень шарт.
Марян эйстэст сырнень жой.
Сырне марто весе парт,
Кадык сёксь хоть, вармась злой.

А повняса истя зярс
Арсинь ды ванынь ушов,
Вальмам ало сырнень шарт
Кашторсть, чольнесть горниповкс.

Ды яла светясть-мизолдсть,
Август венть валдомтсть эсь перть.
Ютыцянь маниця толкс
Оймсеме, эжнеме тердсть.

Kuuluu kohu murheinen,
pitkä surunvalitus.
Sydän on kuin suolainen.
Puissa aaveen kuiskutus.

Miettivätkö jotakin?
Surrevatko kevättä?
Ikkunasta katsahdin.
Silmä löysi hyvänsä.

Kultakerät ulkona –
tarhapäivänhattuja!
Meheviä, kirkkaita,
yönkin niitä katsella!

Kultakerät elokuun!
Kuulen kullan helinän.
Kestän vuoksi kultasuun
syksyn, tuulen ilkeän.

Mietteissäni kauankin
istuin, ulos katselin.
Kultakerät ulkona
kilisivät tiukuina.

Kirkastivat hymyllään
elokuista yötäni,
kuin lepäämään, lämpimään
houkutellen mieltäni.

Эрявлинь ещё пингеть
Ды улевлинь съкамон свал,
Ансяк монень чить ды веть
Неемс, марямс, ёвтамс вал.

Ансяк роботамс, якамс,
Шумбра ломанекс улемс,
Седе ламо бу содамс,
Ламо паро тевть теемс.

Вальмам ало сырнень шарт
Свал цветясть ды касост сэрсь.
Цёковось – тундонь гусяр
Аволь кадно монь веньберть.

Ды ещё бу валдо ков
Светяволь – сиянь чомболкс.
Кадык давол, рудаз, лов,
Ансяк эрямс, паломс толкс!

Арсинь яла: «Мезе тейсь
Минек марто ютазь шкась...»
Мерят, бомбат вакссон сейсть, –
Страшной пурьгине зэрькстась.

Кудом пештизе ёндол,
Весе цярность ды лыкась,
Сась прок ёмамонь ковол,
Ушось, мерят, азаргадсь.

Jos uudelleen eläisin
yksinäiset päiväni,
nähdä, kuulla tahtoisin,
sanat saada haltuuni.

Työtä tehdä tahtoisin,
liikkua, elää ehjästi.
Enemmän kai tietäisin,
hyvää saisin tehdyksi.

Kultakerät ulkona
kasvaisivat korkeiksi,
satakieli soittava
yöt olisi seurani.

Kuu, hopea-lumikko,
loistelisi ylhäällä.
Läpi lumen, loankin
loimuaisin liekkinä.

Mietin: mitä tekikään
meille aika mennessään!
Vei ukkoseen repivään,
sotaan ja sen jyrinään.

Kotiin iski salama.
Kaikki huojui, humisi.
Nousi tuuli tuhoisa,
raivoon ilma ratkesi.

Ведрасто пиземе валсь,
Вармась модас мендясь чувтт.
Крайстэ-крайс менелесь палсь,
Ансяк марявсть зэртъ ды увт.

Каявсь сырнень шартнэнь лангс,
Синтресь, сэвтнесь, почаксась,
Прок кежеявсь сон сынст лангс,
Секс варма мельга нолдась.

Неинь ансяк страшной ад,
Коната дубушки стясь,
Арасель а лув, а лад –
Сынсь шайтянтнэ прок сыргасть...

Сырнень шартнэнь сырнень пряст
Модань човор ичезь ульсть.
Аволь умок сынъ эрясть,
Ней жо ансяк – рудаз, пуль...

Сы кизэне сырнень шарт
Одов лисить ды касыть,
Од порась, мезть иля снарт,
Мекев зярдояк а сы.

(1970)

Sade valui virtanaan.
Puut vääntyivät myrskyssä.
Taivas syttyi palamaan.
Vain räiskettä, ryskettä.

Kultakerä-kukkiini
myrskyn raivo ryöppysi,
repi, raastoi, murskasi,
tuuleen kaikki hajotti.

Näin vain hurjan helvetin,
kaiken pillastuneena,
kaiken ylös alaisin.
Liikkeellä on saatana...

Kultakeräin kultapäät
runneltuina mullassa,
vielä äsken hehkuneet
nyt loassa, liejussa.

- - - - -

Kultakerät mukanaan
tuo taas kesä tullessaan,
mutta mennyttä ei saa
mikään enää palaamaan.

(1970)

Александр Мартынов

Aleksandr Martynov

(1913–89)

Келемти сёлмонзо вармась.
Виензэ ки карми кирдеме?
Сонзэ эйстэ эрькесь сормавсь,
Ирдексэнзэ кармасть лисеме.

Виренек лангс вармась ургадсь,
Тарадтнэнь весе човоринзе.
Мельганзо летьке модас кадсь
Лопат, конатнень сон сезнинзе.

Ливти вармась масторганть – вант!
А пе икелензэ, а келе.
Лембе кедьсэ кутморды пандт,
Чаки вальмазот пелевене.

Сыргавтызе минек веленть,
Эсь мельга сэтьмечинзэ кады.
Прок конёвс, капшазь икелень
Розь ланга лемензэ сёрмады.

(1988)

Tuuli siipensä levittää.
Mikä sen voiman voi pidättää?
Järven se ihan rutistaa,
sen kylkiluut oli irrottaa.

Metsän kimppuunkin hyökkäsi,
oksat kaikki sotki sekaisin.
Märkään maahan jätti mennessään
lehdet, jotka ehti repimään.

Maata pitkin kiittää, estettä
ei sivuilla eikä edessä.
Kuumen käsin vuorta halaa taas,
keskiyöllä hakkaa ikkunaan.

Koko kylämme sai liikkeeseen.
Hiljaisuuden jättää jälkeensä.
Edessäni niin kuin paperiin
kirjoittaa peltoon nimensä.

(1988)

Сергей Платонов

Sergei Platonov

(1915–86)

Музейсэ

Покш картина сельмикелем,
Кезэрь пингень, бульчом, сон:
Вирь чирестэ эрзянь веле,
Буто ёвкссо, неян мон.
Неян ташто лато бокат
(Сынст вельтямкаст – пекшень керть),
Эрванть ёжос чувтонь сока
Камбраз ладсо стявтозь сэрьс.
Ульцясь, мерят, уды – чаво,
Коштсонтькак а сорк, а сырк.
Ансяк тиринь дова ава
Паксясто сизевезь сы.
Мезень дива! Колавсь мелем,
Каня наяв, каня он,
Седикелень эрзянь веле
Те пингене неян мон.

(1985)

Museossa

Edessäni suuri taulu
kaukaisesta ajasta.
Kuin sadussa ersäkylän
näen metsänreunassa.
Näen vanhoja latoja
lehmuskuorikattoineen,
jonkun puiset sahrat viereen
kuin satulan nostaneen.
Ilma aivan liikkumatta,
raitti tyhjä, unessa.
Vanha nainen palaamassa
väsyneenä pellolta.
Koen ihmeen, näyn, unen.
Mieleni on sekava.
Ersäkylän entiselon
näen tässä ajassa.

(1985)

Михаил Втулкин

Mihail Vtulkin

(1929–91)

Эрзянь велеть

Чуваж велетне
Сравтовсть латкова,
Татар велетне –
Пандо чирева.

Зярдо ушодыть
Веле эрзятне,
Кочкить истямо
Тарка атятне.

Кадык тусто вирь
Тосо улевель,
Пандонть алга лей
Паксяв чудевель.

Лейсэнтъ экшелить,
Вирьсэнтъ пенгть керить,
Келей паксява
Сюрост кенерить.

Пандось эряви
Вармань кирдемга,
Велень мазычинть
Верде неемга.

Вана истямо
Толкан велеськак.
Васов неяви
Чихан пандозо.

Ersäläiskylät

Tšuvassilaiskylät
ovat laaksoissa,
tataarien kylät
kukkulain kupeessa.

Kun harkitsevat
ersät kyläänsä,
sen hyvän paikan
ukot etsivät.

Metsä sakea
on siellä oltava,
joki mäen alta
peltoon juokseva.

Metsä puun saantiin,
joki peseytyä,
pelto lavea
viljan kypsyä.

Mäki tarvitaan
tuulta pitämään,
kylän komeus
nähdä ylhäältä.

Juuri sellainen
on Tolkan-kyläkin.
Sen Tšihan-mäki
paistaa kauaksi.

Те покш велесэнтъ
Пижить улыцятне,
Ялга ломаннень
Панжозь ортатне.

Эрзя ломанесь
Монень малавикс,
Эрзянь велетне
Монень вечкевикст.

(1986)

On kylässämme
raitit vehreät,
ystävällisille
portit leväällä.

Ersäläinen on
minulle läheinen,
ersäläiskylät
minulle mieluiset.

(1986)

Мазы луга

Мазы лугась веленть песэ,
Палы-цвети кизэнь-кизэ,
Теке пурназь сонзэ эйсэ
Виев моданть мазычизэ.

Пингень-пингеть чинзэ валгозь
Сакшныльть тезэнь тейтерть, цёрат.
Мазый алят, паро ялгат
Вейсэ киштнесть, морсесть морот.

Тетям-авам, покштян-бабан
Тесэ вастневсть откспрячисэ.
Мазы лугась, монськак содан,
Пешксе покш вечкемань псисэ.

Тезэнь сат, тесэ ёвтасак,
Мезе гувны мештеть ало,
Мазый дугинеть паласак,
Бути течис эзик пала...

Ды те мазый тарканть маныть
Велень прявтнэ арсесть сокамс.
Изнизь атятне зыянонь,
Эзизь максо луганть токамс.

Даволт кепетсь Капстань Окся,
Лецтнесь шайтянтнэнь ды пазонть:
«Мазы луганть илинк токше,
Илинк колсе пингень мазынть!

Kaunis niitty

Kylän päässä kaunis niitty
hehkuu kukkaa kaiken kesää.
On kuin yhteen paikkaan koottu
kaikki mainen kaunis, hellä.

Kiiruhtivat jo iät, ajat
sille päivän laskiessa
kylän nuoret – siellä ovat
tanssimassa, laulamassa.

Nuoruudessaan isä, äiti – isoisä, isoäiti –
niin löysivät ystävänsä.
Itsekin tiedän: on niitty
rakkauden liekittämä.

Mikä roihu rinnan alla!
Täällä sen voi kertoakin.
Sievää kultaa suukotella
kuin ei koskaan aiemmin!

Kylän johto viime vuonna
päätti: »Niitty kynnettävä.»
Ukot niityn varjelivat –
jäikin niitty tärväämättä.

Myrskyn nosti Kapstan Oksja,
apuun huusi pirut, Luojan:
»En anna niittyyn kajota!
Ei saa siihen koskeakaan!

Сонзэ сокарямс а максса!»
Прявтнэ кардамо эзть снарто:
Парьхон атя луганть вакссо
Недля ванстась цётмар марто.

Истя ванстызь мазычинек.
Цвети лугась веленть песэ,
Од цёранок, тейтеренек
Пси вечкемаст вастнить тесэ.

(1986)

Pilata ammon ihanaa!»
Niityn päässä Parhon-ukko
viikon vartoi nuijan kanssa.
Taipui viimein kylän johto.

Varjelivat ihanansa!
Kukkii niitty kylän päässä.
Poikiemme, tytärtemme
nuori lempi versoo täällä.

(1986)

Тундонь гайть

Тундось гайгевти баягат,
Пиже палят-руцят сты.
Мерсь седеем:
– Ули ялгат, –
Ды эзь ёвта, зярдо сы.

Вальмам ало лёмзёркс курот,
Оршасть ашо платият.
Сыньгак тошкить:
– Ней уш куроқ
Вастсак оят-часият.

Мари седеем –
Сон вакссон,
Ансяк мекс а неяви?
Эрьва чокшне пандонтъ тѣкшсто
Моро вайгелькс маряви.

Сон ветъ рацякадозъ килейкс
Цюдавсь тень киулосо.
Валскень зорят росань байгекс
Цитнесь эрьва куросто.

Тундось чадыведекс лаки,
Яла учнян, вешнян мон.
Содан:
Ялгам перькан яки,
Ансяк аздан, кие сон. (1986)

Kevään ääniä

Kevät soittaa kellojansa:
Vehryt mekko ommeltu!
Sydän sanoo:
»Varallesi
jossakin on kaivattu.»

Tuomet ikkunani alla
saivat vaatteet valkeat.
Nekin siinä
kuiskimassa:
»Omasi pian tavoitat.»

Tunnen:
Hän on lähelläni.
Miksei tule esille?
Kaikin illoin kukkulalta
kiirii laulu ilmoille.

Hän on yöllä tienmutkassa
tuuheana koivuna,
aamunkoitteessa kasteena
kiiltää joka pensaassa.

Kevät kuohuu niin kuin tulva.
Yhä etsin, odotan.
Tiedän:
Hän on vierelläni,
vaan en, kuka heistä Hän.

(1986)

Дмитрий Надькин

Dmitri Nadkin

(1934–92)

Надей пандо (стихеньт ушодксозо)

Надей пандо, Надей пандо!
Кие уски, кие канды –
Модас тетъ сюкпрат.
Сисем ливезть кизэнь сэреть,
Телень – кемзисемге сельведть.
Кузят, кузят – прат.

– Патяй, мейс виртеме таркас
Стявтсть покштятне кудот-кардазт,
Натой пандо экшс.
– Иля чанга стяконь валсо.
Уск. Кезэрь виресь маласоль,
Мейле потась, кекшсь.

– Патяй, мекс картне нолаштыть?..
Мекс саласкетне а шаштыть?..
– А кадовомс вес!
– Патяй, вант:
Ловось раушкадсь...
– Мольть, мерян, бути а ускат.
Кундак тарад пес.

Тёкшоськак вана неяви.
– Патяй, мезеяк пей алов...
– Мольть кодаяк, мольть.
Вант: терди варма ведъгевесь,
Сёлмонзо тетъкинзе келес...
Вай, иля новольть!..

Nadej-vuori (runon alkuosa)

Nadej-vuori, Nadej-vuori!
Sinua se kumartaa, ken
taakkaa kuljettaa.
Kesin hieken seitsemästi,
talvin itkuun kymmenesti
korkeutesi saa.

– Sisko, miksi ennen tehtiin
talot puuttomiinkin kohtiin,
ihan vuoren taa?
– Vedä, älä lörpöttele.
Oli muinoin lähempänä
metsä, sitten etääntyä.

– Sisko, virsut lipeävät.
Kelkat tuskin hievahtavat.
– Älä jälkeen jää!
– Katso, sisko:
mustaa lunta...
– Jos et vedä, tule, tartu,
siinä oksan pää.

Nyt jo näkyy vuoren laki.
– Sisko, jotain purtavaksi...
– Kulje, ponnista!
Tuulimylly kutsuvasti
oikoo siivet mahtaviksi...
– Älä vajoa!

Вай, дугинем, вай, ялаксем,
Ашо лопинекс велявтксем, –
Сонсь яла усксь, –
Эрь эно озак саласкес...
Паряк, а аштеват ласте –
Сявортъ, – велькске мусь.

Кол вармась кайсеви, чары,
Разди патянь. Сон эзь авардтъ –
Чийсь, мольсь, шаштсь.
Вармась выжны, увны, пары,
Кумажанзо пулты, кары.
Патям сонсь эйкакш,

Эзть тополе кемгавтово...
Пачк азаргадсь кандыловось,
Перьканок кишти.
Мон – пенгтнень ланга левштапокс,
Патям уски, сонсь пельс штапо:
Яла монь эжди.

Тон лездавлиять, ведьгев, содан,
Ансяк рунгот пезнась модас,
Аволят, тердят.
Ломанть марясызь вайгелеть –
Кияк а чарькодъсы келеть:
Мезде чикордат?!

– Veikko kulta, pikkuveli!
Olet jo kuin valkolehti!
Yhä hän työnsi.
– Istu taikka mene maata
kelkkaan, kun et muuten jaksa.
Laki läheni.

Riuhtoo, riisuu, raapii tuuli
siskon. Hän itkunsa nieli,
riensi, työnsi vain.
Vinkuu, ulvoo, mylvii tuuli.
Kuin tulessa siskon polvi.
Lapsi vasta hän,

kahtatoistakaan ei vielä.
Murtui hanki ympärillä,
alkoi karkelon.
Minä niin kuin niinikimppu
puukuormalla. Työntää sisko,
puolialaston.

Apuun pyrkii tuulimylly,
vaan ei pääse maasta runko.
Se viuhdoo, huhuaa.
Jos sen äänen joku kuulee,
narinaksi vain sen luulee.
Ei muuta tajua.

Тон лездавли, ведьгев, содан,
Ансяк рунгот пезнась модас,
Аволят, тердят.
Ломанть марясызь вайгелеть –
Кияк а чарькодъсы келеть:
Мезде чикордат?!

Сув тавадынзе сулейтнень.
А редяви, мезе мейле.
Ансяк сув. Сув.
Сувось тустомсь. Ашо шаршав
Касы тетъкезь сельмень каршо.
«Стувтт! – каятотсь. –Стувтт!»

Кие корты? Кинь вайгелесь?
Кинь те коське, санов кедесь?
Нетъ аволь сант – чувтт!
Паряк, авань? Аволь авань:
Авам аварди, маряви.
«Стувтт весе. Стувтт».

(1987)

Apuun pyrkii tuulimylly,
vaan ei pääse maasta runko.
Se viuhtoo, huhuaa.
Jos sen äänen joku kuulee,
narinaksi vain sen luulee.
Ei muuta tajua.

Sumuun maasto peittymässä.
Taakse ei voi enää nähdä.
On vain sumua.
Pingotan silmiä, vaikka
on kuin uudin vain vastassa.
Kaikuu: »Unohda!»

Kuka puhuu? Kenen ääni?
Kenen niin suonikas käsi?
Puiden suonia.
Äidin ääni? Eihän toki.
Kuulen, kuinka äiti itki.
»Kaikki unohda!»

- - - - -

(1987)

Олась сырнень чивалгомась

Олась сырнень чивалгомась.
Сюлгамокс поводевсь ковань.
Ве тапардызе моданть.

Кие-бути састо, састо
Каргонь киява ютамсто
Покш кечесэ валнось чансть,

Кумбрят, кирьгашат ёмавтнесь,
Тейтерь-авань каштазт сравтнесь
Таймаскадозь менельганть.

Олась сырнень чивалгомась...
Арасть вайгельть. Арасть ломанть.
Косоак а куш, а каш.

Раужосто ашти виресь.
Сонзэ эйстэ леенть чирес
Чийсь килейнесь-тейтерькась...

Ашо пильгензэ штавтызе.
Кельме ведесь тандавтызе –
Пилестэнзэ пилекс прась...

Олась сырнень чивалгомась...

(1977)

Iltaruskon kulta kauhtui

Iltaruskon kulta kauhtui.
Sulgam-soljeksi kuu joutui.
Vaippaansa yö kietoi maan.

Kulkiessaan linnunrataa
joku valoi hiljaa, hiljaa
Otavasta onnea.

Simpukat ja kaulanauhat,
tytön seppeleestä kukat
taivaanlakeen sirotti.

Kauhtui iltaruskon kulta...
Eikä missään hiiskahdusta.
Ääntä ei, ei ihmistä.

Nyt on aivan musta metsä.
Jokirantaan sen sisästä
juoksi koivu, tyttönen...

Valkeat jalat paljasti.
Kylmä vesi säikäytti –
lensi koru korvasta...

Iltaruskon kulta kauhtui...

(1977)

Вишкинестэ кавтов седеем лазовсь,
Ды те шкас кавто пазнэнь ознан свал:
Вал, кода келень васень лув, – ве пазось,
Омбоце пазось – стихень, моронь вал.

Кезэрень шкань валонь муеви рисьмесь –
Кенярдоматненень пеяк арась.
Марян мазый моро, гайгиця рифма –
Ванат: сельмстэнтъ польдерьсэ сельведть прасть...

Истя эрян, эряскалян, прянь-полдань
Синдезь чиян, яла сасан, кавтолдан, –
Стака кавтова кенеремс – содан.

Мезтькак а теят, нать, монь кавто пазон,
Эрванть икеле пульзядо ознан. –
Истя ули пингезэнь, куломазон.

(1977)

Jakautui jo lapsuudessa sieluni.
Kahta jumalaa palvon vieläkin.
Sana, niiden järjestymä kieleksi,
on toinen, toinen runo, laulukin.

Kun löytyy muinaisten sanojen ketju,
ei riemullani ole rajoja.
Kun sointuu riimi tai soi kaunis laulu,
valuvat kyyneleeni vuolaina.

Niin elän. Pää kolmantena jalkana
juoksen, ja epäröin, kun saavutan.
On vaikeaa kahtaalle keritä.

Ei voi mitään. Kahden jumalani
edessä olen aina polvillani.
Näin on oleva, hamaan kuolemaani.

(1977)

Иван Калинин

Ivan Kalinkin

(1935–)

Зярдо васолан...

Туинь родной ёнкстон умок,
Ойдем явомась кости.
Велем лецтяса, ды тумо
Монь сельме икелем сти.
Сёксь. Сон парсте кирди прянзо,
Печти тарьксэв, ловов чить.
Ды новольсть ожо лопанзо,
Виев якшамо учить.
Тельняк ёнксозом, нама,
Монь лецтнематне тердить:
Якшамдонть тейтертнень чамаст
Зорякс палыть-якстердить.
Тунда, ёнксом, ризнан, кецяи,
Бажан мартот вастомс вейс,
Сезнемс лугастот сэнь цецят,
Чамам токавтомс сынст эйс.
Бути мон кизэнь пси шкасто
Печтян лия крайсэ чить,
Сестэ келей паксян састо
Эсь вайгелест тень кучить.
Ды седеем тошки яла:
«Мекс кувать велеть кадык?»
Марян: розь потсо пандало
Яла урни кочкодык.

(1974)

Kun olen kaukana

Ero kotiseudustani
sieluani näännyttää.
Muistan kyläni, ja tammi
silmiäni eteen jää.
Syksy. Tammen ylväs latva
kohtaa päivät kylmenneet.
Keltalehdet oksissansa
kokevat myös pakkaset.
Talvellakin muistot mieleen
kotiseudun kutsuvat:
Pakkasesta tytön posket
niin kuin rusko palavat.
Kotiseutu! Keväällä koen
kaipuun ilonsekaisen:
sinikukkaniitylläsi
kukkiin kasvot painaisin.
Jos kesää, sen helleaikaa
vietän jossain etäällä,
sinne tutut pellot hiljaa
lähettävät viestinsä.
Sydän täynnä kaipausta:
»Miksi jätit kyläsi?»
Kohta kuulen: ruispellosta
viiriäinen vaikersi.

(1974)

Александр Кадоркин

Aleksandr Kadorkin

(1938–93)

Кудыненень покш латконтъ чиресэ
Мон ды браткем янганть веревбант
Ютатано ласте букатнесэ –
Кевертяно алов, секень вант.
Тетянок учи крандазтнэнь вакссо.
Ашко сайсь вейкине кедентъ пес
(Кадызе омбоцентъ та-ков васов –
Азарсь войнань качамов китнес).
Ажияс а совить сюрлов прятне.
Тетям крои. Лездемо тенек
Капши авам, кинь аксун букатне
Кунсолукшныть свал тетядон пек.
Мартост саемс котомкине ёрыть,
Пила марто узере ливтить,
Озыть крандазс: «Ванст братот-сазорот», –
Ды вирев тетям-авам туить.
Минь сынст сельведь марто ильтятано –
А велявтыть колмо-ниле чить.
Кадовозь чинь-чишка ванкшнотано
Кинть пелев: «А неявить? А сыть?»
Мон сех покш (мон кавто класст
прядокшнынь) –
Веженценень кемема ды прявт.
Свал вачодот...
Монень, кода покшнень,
Кши муемс костояк тень эрявсь.

Rotkolaakson reunaan, mökillemme,
minä ja veikko, törmän polkua
etenemme ratsain, härillämme.
Kiepsahdus ja sitten alas vain!
Isä odottelee vankkureilla,
länget ainoassa kädessään.
(Hullun sodan savuisille teille
toisen, sinne kauas, jätti hän.)
Aisaan eivät suostu sarvipäiset.
Isä kiroaa ja avuksi
rientää äiti, jota oikulliset
aina tottelevat auliisti.
Mukaansa he kontin varustavat,
sahan, kirveen esiin hakevat.
Vankkureilta: »Huolla sisarukset!»
Metsään katoavat vanhemmat.
Kyynelsilmin heitä saattelemme.
Kolme, neljä päivää viipyvät.
Päivät päästään tietä tarkkailemme:
Palaavatko? Joko näkyvät?
Minä, toisen luokan selvittänyt,
pienemmille päämies, toivokin.
Niillä aina nälkä. Minun siis nyt
leipää täytyy löytää, jostakin.

Ансяк косто саемс? Пекарнясо
(Пенгтнень тов тетям-авам усксызь)
Кшинть максыть а сатышка нормасо –
Валске марто минекенть максызь.
Тантей чине, вецана ды стака
Кши буханканть явсынек котов,
Сэвсынек, но кизэнь чись кувака –
Ламоксть вачить пекенек одов.
Мезде ярсамс?
Мон, эйкакшонь прясо,
Муемс ёнкс а маштан костояк:
Путозь модамаресь зярс эзь касо,
Арась зярс зёрна колозсояк.
Бути модемс пурнамо? А лади,
Хоть кой-кить максовольть, паряк, – виськс.
Курок – чокшне. – Вачодо, нать, мадемс?
Ды таго пекарняв вети кись,
Молян кшинь-паницянтень, энялдан,
Ды сон монень пенгть максы лазномс.
А покш лесксэм, но вельтявксонтъ алдо
Ули тувтал кши тенек максомс.
Кшинь паниця цёрась чевте седей,
А стяк ютась войнань толонь пачк:
Кшинь венстямсто визди сельведтнеде,
Но кекшемс а машты – сельмтне начкт...

...Яла ванкшнан ды лиснян кинть пелев:
Таго арасть! Эно зярдо сыть?
Окойники, несынь: чопоньбелев
Нурызь ладсо букатне ютыть.

Vaan mistä? Nyt saa leipomostakin
(halot sinne veivät vanhemmat)
leipää niukoin normiannoksin –
aamulla osamme antavat.
Tuoksuvaisen, vetelän ja raskaan
limpun kuuteen osaan jaoimme.
Söimme sen, vaan kesäpäivän mittaan
monastikin hiukoi vatsaamme.
Mitä syödä? Lapsen aivoillani
keinoa en pysty löytämään.
Perunaa ei vielä kaivaakseni,
eikä vielä aika tähkäpään.
Häpeä on mennä kerjäämäänkään –
vaikka joku kenties antaisi.
Äkkiä on ilta. Maata siltään?
Jo taas leipomoon päin jalka vie.
Leipurin luo menen pyytelemään –
hän vie minut puita pilkkomaan.
Tuskin pystyn häntä hyödyttämään,
mutta peitteen alta leivän saan.
Leipurilla, sodan kokeneella,
sydän sittenkin on pehmeä.
Leivän antaa hän kuin ujostellen,
kyyneleitään ei voi kätkeä.

Yhä tarkkaan tietä, kuljen sillä.
Ei näy ketään! Milloin palaavat?
Lopulta näen heidät: hämärissä
härät keinahdellen astuvat.

Минь сынст каршо кснавокс кевертяно.
Каршозонок аванок чии.
Ды пейдтяно, сельведть певердтяно:
Пряздник тенек, – мерят инечи.

...Истямо шкась ульнесь таго-зярдо.
Мезть мелявтомс?
Кадык пензэ мусь.
Вейке жаль тень: сеть иетнень марто –
А велявтсак! – эйкакшчинец тусь.

(1987)

Niin kuin herneet kierimme me vastaan,
äiti tulee juosten luoksemme.
Nauramme. Ja silmät kyynel kastaa.
Nyt on juhla, pääsiäisemme!

Tämänlainen oli tilanteemme.
Surrako? Se päättyi aikanaan.
Sitä vain on sääli: lapsuutemme
pois nuo vuodet veivät mukanaan.

(1987)

Александр Доронин

Aleksandr Doronin

(1947–)

Эрьзя

Вирьга яксезь, Эрьзя сизесь,
Озась шождасто лекстямо.
Аргентинань наян кизэсь,
Вай, мазый течи кодамо!
Скульпторонтень чивалгомась
Неявсь: цитни сырнень каштаз.

Но Эрьзя лецтнесь эсь ломанть,
Арсеманзо сындест таштавсть.
Баева велесэ, паряк,
Сокицятне розь понжавтыть.

Ды авазо, дока Маря,
Эйкакшт пивсэме тонавты.
Олгсо вельтязь пичень кудост
Оймси Бездна лей чиресэ.

Сонзэ перька кальтне удыть,
Качадыть медень чинесэ.
Ды кенярды лембе чинтень
Ожолгадыця од садось.

Эрьзя лецтни... Тензэ питней,
Мезесь оймезэнзэ кадовсь.
Соды: веть, зярдэ сэнь валскес
Буэнос-Айресэсь ойми,
Сон квебрачо чувтос валсы
Эсь чачома ёнксонь ойменть. (1984)

Ersä kulkee metsää, väsyy,
istahtaa jo, hengähtääkseen.
Argentiinan korjan kesän
päivä päättyy hehkeimmilleen.
Taiteilija katsoo: länsi
loistaa kultaseppeleinä.

Mutta muistin näköpiiri
Ersällä on silmissänsä:
Nyt on väki Bajevassa
varmaan viljaa viskaamassa.

Siellä äiti, uljas Marja,
puimaan neuvo lapsiansa.
Bezdnajoen äyränteillä
honkapirtin olkikatto.

Piilipuista ympärillä
höyrähtelee meden tuoksu.
Kellertyvä pieni tarha
nauttii päivän lämpimästä.

Ersällä on muistissansa
kaikki kallis, merkittävä.
Taiteilija tietää: yöllä,
ennen aamun sinerrystä,
synnyinseudun sielu herää
trooppisen puun syvyyksistä.

(1984)

³ Tätä taiteilijanimeä käytti mordvalaisten suuri kuvanveistäjä Stepan Nefjodov (1876–1959), joka merkittävän jakson luomiskaudestaan, vuodesta 1927 vuoteen 1950, eli Argentiinassa käyttäen teoksissaan sikäläisiä puulajeja ja hyödyntäen niiden ominaisuuksia.

Раиса Кемайкина (Маризь Кемаль)

Raisa Kemaikina (Mariz Kemal)

(1950–)

Чокшнесь кутмордызе велем,
Парсей пацясо вельтизе.
Аванень капшиця мелем
Эйкакшчим таго лецтизе.
Зярд-бути теке ладсо
Чокшненть вейсэ ютавтынек.
Ям пидинек таган лангсо –
Тетянь паксясто учинек.
Костояк эзь марявт кашторкс,
Сутямсть калътне кудонтъ вакссо.
Ковонь валдось сиянь налтокс
Познась чопода кияксос.
Вальмась сэдявкстнэнень тешкставсь,
Марявсь тенек: ковань комась,
Ды мизолксонь апак кекше
Инжекс сон миненек совась.
Сравтовсь перть пельга ков валдось,
Мазый онс пачтясть сёлмонзо.
Ды цирькунось каштом алдо
Морась нурсемань моронзо.

(1988)

Ilta otti kylän syliin,
peitoksi toi silkkiliinaa.
Lapsuusaika nousee muistiin.
Äidin luokse mieli palaa.
Juuri näin jo kauan sitten
yhdessä iltaa vietettiin.
Kolmijalalla keitettiin,
isää pelloilta varrottiin.
Ei mistään risahdustakaan.
Pihapaju käy torkkumaan.
Kuun valo hopeanuolina
tunkeutuu tummaan lattiaan.
Lankkuihin piirtyy ikkuna.
Eikös jo kuukin kumarra
ja hymyään salaamatta
tulee luoksemme vieraaksi.
Kuun valoa on ylt' ympäri.
Se siivissään kantaa unta.
Jo sirkkakin uunin alta
kehtolaulunsa siritti.

(1988)

Тикшень ледема шка

Ленгень паргинесэ кстыйтне цитнить,
Тантей чинесь перть пельга лымбаксни.
Чокшне цёрат пелюматнень витнить –
Веленть велькссэ коштось каршост вайксни.

Умок моравсь цёковонть морозо,
Кукоьскак кукордоманть прядызе.
Ней пелюмась жойница моронзо
Валскень стямсто течи ушодызе.

(1988)

Heinäkorjuuaika

Niinkoreissa hohtaa mansikka,
makeaa tuoksua kaikkialla.
Miehet kunnostavat viikatteita.
Vain niiden voi hke iltailmassa.

Satakielet ammoin vaikenivat,
lopetti käki kukkumisensa.
Aamun koittaessa aloittavat
viikatteet helisevän laulunsa.

(1988)

«Зярдояк илямак палсе сельмс:
Сельмс паламось, кортыть, явомас.
Явомсто а ойсить онавас –
Зярдояк илямак палсе сельмс!

Пацине иля казть зярдояк:
Пацинень каземась – явомас.
Сон эрявкшны сельведень нардамс –
Пацине иля казть зярдояк!

Илямак полавто лия лангс:
Те правтсамам, дугай, куломас.
Мон ды тон – уцяскав вастомась –
Илямак полавто лия лангс!»

...Энялдомам седейсэм, прок кевть:
Кеверькшнить, эшксевить тей ды тов.
Сынь умок нолдамальть тень оляв,
Ансяк ки ёвтасы монень: ков?

(1994)

»Älä koskaan suutele silmiäni:
suudelma silmiin ennustaa eroa,
eikä morsiusvaunuihin istuta –
älä koskaan suutele silmiäni!

Älä koskaan lahjoita liinasta:
liina lahjana ennustaa eroa.
Sillä täytyy kyyneleet kuivata –
älä koskaan lahjoita liinasta.

Älä vaihda minua toiseen naiseen.
Armas, se olisi kuolemaksi.
Vain onnea oli kohtaamisemme –
älä vaihda minua toiseen naiseen.»

Kuin kivi on pyyntöni sydämessä.
Se vierii ja iskeytyy sinne tänne.
Olisi jo pitänyt poistaa se sieltä –
kun joku vain sanoisi minulle, minne.

(1994)

Колмо штатолт Пазонтень кирвазтян,
Шумбра кши ды сал Шкинентень путан,
Инзей ведь чувтонь покш кечес каян,
Цяпор тикшень тансть кудовам сувтан.

Ве штатолось – тиринь авань кисэ,
Омбоцесь – Эрзянь Мастором кисэ,
Колмоценть – сонгак валдсто палозо! –
Путса вечкемам-сэретьксэм кисэ.

Верев ёртсынъ кавто ашо кедем,
Сюконямсто вейс недясынъ суром.
Паряк, несы Пазось сюконямом,
Марясы пиштий седеень мором.

Колмо штатолт Пазонтень вельмевтян,
Колмонь кисэ Инешкинтень пшкадян.
Колмонь кисэ, бути лети – сави,
Апак янксе тюжа сёвоньс мадян.

(1994)

Rukous

Kolme kynttilää Jumalalle sytytän,
leivän ja suolaa Luojaalleni asetan,
vadelmamehun puiseen kauhaan valutan,
timjamin tuoksulla tupani suitsutan.

Ensimmäinen kynttilä on äidin vuoksi,
toinen kynttilä on Ersänmaani vuoksi,
kolmannen – kunpa se kirkkaana palaisi –
sytytän rakkaimpani, tuskani vuoksi.

Ylös olen nostanut valkeat käteni,
sormet olen ristinyt rukoillakseni.
Jumala kyllä näkee kumarrukseni
ja kuulee kärsivän sydämeni laulun.

Kolme kynttilää Jumalalle sytytän,
suurta Luojaani kolmen vuoksi rukoilen.
Jos olisi tarpeen, heti laskeutuisin
niiden kolmen vuoksi itse mustaan multaani.

(1994)

Анна Сульдина

Anna Suldina

(1950–)

Кедем вакссо ванькс конёвонь лов –
Вейкеяк тешкске арась лангсонзо.
Течи сон монь ветясамам ков?
Кодат мельть совавтан потмозонзо?
Паряк, ливтявтсамам капшазь тов,
Косо удыть тиринь ёнксонь паксят,
Косо кудыненек перька ков
Тештнень марто вень порава якси.
Паряк, поводьсамам авань пряс
Сёксень чистэ сехте шержей черекс,
Паряк, сон сялгсамам тундонь вес
Эрькенть чирес чова, пиже чеекс.
Косто муемс тень эрявикс валт,
Конат прыть теке кенерезь зёрнат?
Седеентень энялдан – сынст ванст!
Кедентень энялдан – курок сёрмадт.

(1986)

Puhtaan arkin lumi käsissä –
arkki vielä vailla merkintöjä.
Minne tänään vienee minua?
Mitä itse sijoitan sen sisään?
Minut sinne kiidättäneekö,
missä unessa on tuttu pelto,
missä pienen mökin ympäri
kulkee kuu mukanaan kaikki tähdet?
Minut syksyyn ripustaneeko
äitini hopeisiksi hiuksiksi?
Kevätyöhön sijoittaneeko
järvelle keveäksi ruo'oksi?
Mistä löydän sanat oikeat,
kypsät irtoamaan niin kuin vilja?
Sydäntä vannotan: ne talleta!
Kättä vannotan: ne kirjoita!

(1986)

Ода конёвонтень

Сюконян, ванькс конёв, икелеть!
Кода сюкони тундонь шкане
Видицясь паксянзо икеле.
Сюконян, ванькс конёв, икелеть!
Сень кис, мекс вастат эрьва мелем
Чопода веть ды зярдю маней.
Сень кис, мекс пачтят родной велев
Сёрмат аванень. Эрзянь келем
Виде строчкасо шольни леекс.
Сюконян, ванькс конёв, икелеть!
Бажамонь зёрнатнень ростявтат,
Зярдю кемемась эйсэм кадны.
Ильветькстнэнь трокс пупордян – стявтат
Виде ки лангс ды кеняркс кандат,
Тарьксэв пиземеть зярдю валыть, –
Арсемань толбандя кирвастят.
Ашочисэть монь стихень валон
Лымбиця цецяв лугакс кастат.
Сюконян, ванькс конёв, икелеть,
Кода сюкони паксянть элес
Сюронь видицясь тундонь шкане.

(1986)

Oodi paperiarkille

Sinua kumarran, puhdas arkki,
niin kuin keväisenä päivänä
peltoaan kumartaa kylväjä!
Sinua kumarran, puhdas arkki!
Siksi: hyväksyt, otat vastaan
niin kirkkaat päivät kuin yönikin.
Siksi: niin usein kotikylään
veit tiedon äidille. Ersäni
kuin joki soljuu riveilläsi.
Sinua kumarran, puhdas arkki!
Silloin kun on pettää uskoni,
toivoa kuin viljaa kasvatat.
Jos hoipertelen harhateitä,
oikeaan, ja iloon, kuljetat.
Jos läpi kastaa hyinen vihma,
nuotiona mielen lämmität.
Valkeudestasi saat kukkimaan
ja aaltoamaan runoniittyni.
Sinua kumarran, puhdas arkki,
niin kuin keväisenä päivänä
peltoaan kumartaa kylväjä!

(1986)

Эрязасто ютась кизэнь шкась,
Ливти од поранок теке мацей.
Арсемазон сёксесь умарькс прась,
Яннэм пева пужозь тикшекс ацавсь...
Течи рединь васень шержей черь
Вечкевиксэм... Вечкевиксэм прясто...
Сялгозевсь менелесь каргонь нерьс,
Прыть лопатне састо, састо, састо...

(1986)

Ohi kulki kesä kerkeä –
lensi pois kuin lintu nuoruutemme.
Syksy putosi kuin hedelmä –
ruoho kuihtuneena polullamme.
Näin rakastettuni hiuksissa
tänään ensimmäisen harmaan juovan.
Kurkiaura halkoo taivasta.
Verkkaan leijailevat lehdet maahan...

(1986)

Моданть лангсо
Мон прок росань байге.
Моданть лангсо
Мон прок килей лопа.

Сонзэ мештьсэ
Монь седеем гайги,
Сонзэ ведтнес
Монь иетне чопавтсть.

Содан, содан,
Куломаяк ули,
Но кеман –
Велявтан тезэнь одс...

Келей леенть вельксэс
Укштор сулейкс,
Ашо цецякс
Лисян розенть потс.

(1986)

Olen maassa
kuin kastepisara.
Olen maassa
kuin lehti koivusta.

Maan rinnassa
kaikuu sydämeni.
Maan kaikkiin vesiin
valuvat vuoteni.

Tiedän, tiedän:
on kerran kuoltava.
Kuitenkin uskon:
taas olen palaava

varjona vaahteran
joen pinnalle,
valkokukkana
rukiin keskelle.

(1986)

Александр Арапов

Aleksandr Arapov

(1959–)

Разедьса конёвонть –
масторов сорнозь
валгить пельксэнзэ.

Разедьса конёвонть –
эзь саеве сыре менелесь.

Разедьса...

Лияды шожда, прок толга,
кемема.

Разедьса!

Путан икелем од конёв –
чаво ды кельме,
теке пакся февральстэ,
сэтьме, теке стака орма,
но валдо, прок одирьва.

(1990)

Tämän arkin revin –
palaset laskeutuvat
maahan väristen.

Tämän arkin revin –
ei sinitaivas sitä saanut.

Tämän revin...

Jää toivo,
höyhenenkeveä.

Tämän revin!

Otan eteeni uuden arkin –
tyhjän ja kylmän,
kuin helmikuinen pelto,
hiljaisen kuin vaikea sairaus,
mutta kirkkaan kuin morsian.

(1990)

Зярдон монень ули стака,
Сован стамбаро кудозот.
Содат: сынъ мон тетъ а стяко...
Чатьмонезь ваксозон озат.

Содан – кевкстнеме а кармат,
Превс а кармат монъ путомо...
Ансяк цилим
 зепстэ таргат
Ды мерят: «Снартнинь кадомо...»

(1990)

Kun minun on vaikea olla,
tulen hitaasti kotiisi.
Tiedät: en aiheetta tule...
istut vaieten viereeni.

Tiedän – et ala kysellä,
yrittää minua järkiini...
Vain piipun taskusta vedät,
sanot: »Koetin jo jättääkin...»

(1990)

Явома

Пултазь сёрмат,
Папиросань пачкат,
Сезнезь, мерьказь,
Онсо пантнезь веть...
Сыргозян –
Тодовом таго начко.
Лисян –
Каршом сёксень кельме ведь.
Лаштныть, сорныть
Ожола лопатне,
Чатьмони
Калгодо сувов кись.
Кода тарди,
Ушонтень чопавтезь,
Кода тарди оймесь,
Кона пись!

(1990)

Ero

Poltetut kirjeet,
tupakka-askit,
revityt,
unilla paikatut yöt...
Havahdun –
pielus on jälleen märkä.
Ulkona
vastassa syksyn sade.
Valittavat
keltaiset lehdetkin.
Vaikenee
sumuinen, ankara tie.
Kuin kohmeessa on
ulos paenneella,
kuin kohmeessa sielu,
joka hehkui!

(1990)

Инжекс сан ялганень чопоньбелев,
Кеденек лембестэ вастовить:
«Кие сась! Кайсек, ютак икелев...
Ванта, эзить сакшно зяро чить!»

Кортнетяно – кулятнеде ламо, –
Эрьва кодат: берянтъ ды вадрят.
Козяйказо чевтъстэ мурнесамам:
«Апак урьвакст мекс те шкас яксят?..»

Зярдю ары тейтерькаст икелень,
Мезе-бути тееви мартон:
Маряви, прок аволь истя эринь,
Теке менстинь мезе-бути мон.

Раказь чийни эйкакшкесь монь вакска.
Сайса элес. Мизолдозь кирдян.
Озавтса налкшкетнень юткс кияксос,
Кенкшенть ёнов састыне ютан.

– Ков тон?
– Капшан, – кенгелеме карман.
Кончтан: «Вейке тейтерне учи».
Лисян ушов –
 каршом кельме варма,
Тештть,
 лов шушмот,
 топольть,
 ськамочи...

(1984)

Illan suussa

vieraaksi saavun ystävien luo.

Vastassa lämmin kädenpuristus.

»Kukas tuli! Riisu, käy perälle!

Etpä pitkään aikaan käynytään!»

Tarinoimme. On kuulumisia,

paljon, hyviä ja huonoja.

Lempeästi soimaa emäntäni:

»Miksi vielä naimattomana?..»

Kun pikkutyttö tulee eteeni,

tapahtuu jotakin minussa.

Jotakin tunnen menettäneeni,

kun en elä tällä tavalla.

Lapsi nauraa, juoksee ohitseni.

Nappaan syliin, pidän hymyillen.

Lasken alas, lelujensa viereen,

ovea kohti verkkaan mennän.

»Minne sinä?»

»Kiire!», valehtelen.

Isken silmää: »Tyttö odottaa!»

Lähden –

vastassa kylmä tuuli,

tähdet,

kinokset,

yksinäisyyteni.

(1984)

Энялдома

Кумажазот мон токавтса коням –
Пек чуман икелеть...
Монень виськс...
Вечкевиксэм!
Пильгезэть сюконян:
Простямак апаро мельтнень кис.
Стувтомс тонь?
Седейстэ ёртомс-панемс?
Косто саемс монень
Истят вийть?
Вием –
 ансяк тонь
Кедь лангсо кантнемс
Ды тонь видьс
Ютнемс а шожда кить.

(1990)

Pyyntö

Painan otsan polviasi vasten –
olen edessäsi syyllinen.
Minua hävettää...
Rakkaimpani!
Alas jalkoihisi kumarrun:
anteeksi pahat ajatukseni!
Kuinka Sinut voisin unohtaa?
Sulkea pois sydämestäni?
Mistä saisin voimaa sellaiseen?
Riittäähän voimani vain kantamaan
Sinua käsillä ja kulkemaan
tämä raskas tie loppuun luoksesi.

(1990)

Чокшне ёнов учомот сан,
Кода кортынек, сан лей чирес.
Тозонь састыне мон аран,
Косо кальтне сэрейть ды сыреть,
Косо ковань саеви кедьс,
Косо чейть апак лотксе тошкить,
Косо тештине сяворсь ведьс,
Лембе тештине аволь покшке.
Кодат валт мон тонеть туинь,
Сехте вечкевикс ды малавикс!
Монсь а содан, кода муинь –
Эйсэст тол ули а ёвтавикс.
Сынст кирдеме карман тонь самс,
Эйсэст вечкемань танстесь, корось...
Бути сынст весе вейс пурнамс,
Кодамо бу улель морось!

(1990)

Sanat

Je. M.

Kuten sovimme, joella
odotan Sinua illalla.
Asetun aivan hiljaa sinne,
missä pajut ovat vanhoja,
missä kuunkin voi ottaa käteen,
missä sarat aina kuiskivat,
missä tähti putosi veteen,
lämmin tähti, ihan pikkuinen.
Mitkä sanat Sinulle tuonkaan,
ne rakkaimmat, ne läheisimmät!
En itse tiedä, mistä löysin –
niiden tulta ei voi kuvata.
Ne säilytän tuloosi asti.
Niissä on rakkauden aromi...
Jos voisi ne yhteen sovittaa,
mikä laulu niistä tulisikaan!

(1990)

Тикшень ледема

Ледян-теян, оймсеме озан.
Нежеди ваксозон састо покштям:
«Кода арсят, кенертяно чокшнес?»
«Кенертяно», – сонензэ кортан.
Сэрейстэ тедеде тикшесь кассь,
Мекс а касомс – валсь менелесь веденть.
Пелюмантень сонсь венстяви кедем, –
Саты оймсемс, чопоньбельксэнь шкась.
Покштянь эйстэ кадовинь, сасан.
А сасави...

Зярдсундерьгады,
Сон, ветицясь, пейдезь ладсо пшкади:
«Вант, кочкарян керясыть, шайтян...
Парсте ледят. Тонадыть, ванан.
Ськамозон сатоволь байтяк пиксемс.
Сы иестэ, кодак касы тикшесь,
Содак, пек учомот тонь карман...»
Мартонзо кудов пурнан-сэрнян.
Вейкеде ансяк а содатано –
Меельцеде кавонек ледтяно...
Сы иестэ ськамон лугас сан.

(1990)

Niitän, niitän, istun lepäämään.
Isoisä ojentautuu viereen.
»Liekö tehtynä työ iltaan mennen?»
Hänelle vastaan: »Kyllä keritään.»
On heinä pitkää tänä vuonna.
Kasvoihan se; taivas valoi vettä.
Käsi tavoittaa jo viikatetta.
Nyt riittää lepo, illansuussa.
Isoisästä jo jälkeen jäin,
enkä kiinni saa. Ja kun pimenee,
hän huutaa, nauruansa pitelee:
»Perkules! Iskit kantapäihin...
Hyvin niität. Olet taitava.
Yksin olisikin rehkimistä.
Ensi vuonna, heinän keritessä,
odotan taas kovin sinua.»
Hankkiudumme kotiin palaamaan.
Vaan emme tiedä yhtä asiaa:
kaksin niitimme viimeistä kertaa.
Ensi vuonna yksin niittää saan.

(1990)

Кудось, мерят, цють а калады.
Соват потмов, а кемат – валдо,
Вере уголс пазава ладязь,
Вальманть каршо –
кезэрень салдырькс.
Сован, – маряви, теке вельмесь
Бабам,
састо котьми цюлансо.
Нурти ловсо кринкасто кельме,
Прякат раказевить столь лангсо...

On mökki romahtamaisillaan,
sisällä silti niin valoisaa.
Ikoni nurkassa, ylhäällä,
vanha suolakko ikkunalla.
Kuin isoäiti eloon heräisi,
hiljaa komerossa puuhaisi,
kaataisi maitoa ruukusta.
Pöydällä piiraat nauramassa...

(1990)

Каргт ливтить

Тетям ды авам модамартъ таргить.
Монгак вакссост. Мон вишкинян. Тень – кото.
Мон модамартъ кочксян ды ванан, кода
Вельксканок
апак капша
каргт ливтить.

Ливтить ды рангить, седейс мик токи
Рангомаст. Ливтить апак эряскале.
Маряви, мельгаст венсти прянзо калесь
Ды пельтне айгсть: бажить тенст максомс ки.

– Мезе лиссь мартост? – арынь тетянь ваксс.
– Сынь истя морыть... – мерсь тень тетям састо.
Мельгаст ванозь сон лекстясь кувакасто
Ды путызе пильгензэ койментъ лангс.

Мекс эно сестэ морыть прок лайшить?
Мекс нусманясто сёлмсост сынь аволить?
...Мон чарькодинь:
Арась виест каштмолемс,
Зярдэ эсь тиринь таркатнень кадыть.

(1990)

Kurjet lentävät

Isä, äiti nostavat perunaa.
Minäkin, kuusivuotias, mukana.
Noukin perunoita ja näen, kuinka
kurjet taivaalla
 lentävät
 verkkaan.

Lentävät, kirkuvat, käy sydämeen
niiden huuto. Ne lentävät kiireettä.
Paju kurkottelee niiden jäljestä,
pilvi väistää, kuin tietä antaakseen.

Menin isän luo: »Mikä niillä on?»
»Ne laulavat niin...», hän sanoi hitaasti,
veti henkeä syvään, niitä tarkkaili.
Polki jalalla maahan lapion.

Miksi se laulu on valittava?
Niin apeina heiluttavat siipiään?
...Tuumin: eiväthän vaiti voi lentääkään,
kun synnyinseutu on jätettävä.

(1990)

Афганистансто
Ардыть цёратне,
Афганистансто...
Вагонсонть кецнить
Кисэст ломантне:
Эзть ёма, ванстовсть.
Лыки вагонось...
Вальмало кинень
Аволить кальтне?
Зэрнить стопкатне,
Ды баягинекс
Дильнить медальтне.
Дильнить медальтне,
Гайгить баягакс
Масторонть келес.
Содасызь питнест,
Кие тов якась
Ды тосто велявтсь.
Мезе несть тосо,
Т о с о, войнасо,
А ёвтамс валсо.
Часияст –
Сынь аволь кандолазсо
Кудов сыть валске.
Седяк, гитара!
Чарыть, стукадо!
Морыть цёратне.

Paluu (osa runosta)

Afganistanista
pojat tulevat,
Afganistanista...
Väki junanvaunussa
iloitsee poikain puolesta:
Eivät kuolleet, säilyivät.
Vaunu keinahtelee...
Kenelle ikkunasta
pajut huiskuttavat?
Tuopit kalisevat,
ja kuin pienet kellot
mitalit kilahtelevat,
mitalit kilahtelevat,
soivat niin kuin kellot
yli koko maan.
Niiden hinnan tietää se,
joka sinne meni
ja sieltä palasi.
Sanoja ei ole
siellä koetulle,
s i e l l ä, sodassa.
Heillä oli onnea...
He eivät arkuissa
tule kotiin aamulla.
Soita, kitara!
Pyörät, koliskaa!
Pojat laulavat.

Разедить седейть,
Ойменть а кадыть
Одс лецтнематне.
Сельмсэст – сизема,
Стомавкс ды сэретькс.
Ламо а кортыть.
Эх, проводница...
Чарькодть, вадрине,
Кадык копордыть.
Тенст прась часия,
Тенст прась уцяска –
Кадовсть эрямо.

Седяк, гитара...
Кудов... войнасто
Цёратне ардыть.
А вейке зыян
Эрямсто вастыть,
Паряк, цидярдыть.
Ардыть цёратне,
Ансяк а менемс
Се сэпей шкастонть.
Эсь потсо пинге
Кармить кантнеме
Афганонь канстонть.
Сеть, кинь сынь маштызь,
Кармить сакшномо
Онс, овсе малас...

Hätä sydämessä.
Eivät jätä äskeiset
muistot sielua.
Väsymys silmissä,
rasitus ja kipu.
Eivät paljon puhu.
Hoi, vaununhoitaja,...
kaunotar, tajua!...
antaa niiden ryypätä!
Heillä oli tuuria,
heillä oli onnea –
ovat jääneet eloon.

- - - - -

Soita, kitara...
Kotiin... sodasta
pojat palaavat.
Eivät yhtä menetystä
koe elämässä,
ehkä kestävät.
Pojat palaavat,
mutta eivät pääse eroon
katkerasta ajasta.
Aina sisimmässään
tulevat kantamaan
Afganistanin taakkaa.
Ne jotka he tappoivat,
tulevat aina uniin,
ihan lähelle...

Душмантнэ ульнестъ
Истят жо ломанть,
Сынст учость аваст.
А вестъ цѣратне
Кармить рангомо,
Сорномо сэрсьэ –
Мерькавить таркаст,
Валовить оност,
Вельтявить версьэ.
...Томбалень китне
Тонавтызь ламос.
Сынь содыть седе –
А вестъ эшкевить
Виськстэме чамас,
Калгодо седейс.
Томбалень зыйтесъ
Седейстэнтъ яви
Стакасто, састо...
Эх, проводница...
Тенст кувать сави
Ардомс войнасто.

(1990)

Ihmisiä olivat
vihollisetkin.
Äidit odottivat heitäkin.
Monesti nämä pojat
tulevat karjumaan,
koko ruumis vapisemaan...
vuode hujan hajan,
unet virtaavat,
he veressä kauttaaltaan.
...Sikäläiset retket
totuttivat paljoon.
Sen he tietävät...
Tulevat usein törmäämään
julkeisiin kasvoihin,
koviin sydämiin.
Sikäläinen kauhu
sydäimestä irtoaa
hitaasti, vaikeasti...
Hoi, vaununhoitaja...
Kauan täytyy heidän tehdä
paluuta sodasta.

(1990)

Поровт лангсо

Уш зяроксть мельсэм
Панштневсь тень те кенкшесь!
Уш зяроксть онстон
Ойдем сонзэ вешнесь!
Вай, зяро иеть
Некшнинь мон те чинть!
Кинень ёвтнемс,
Кода сонзэ учинь.
Мизолдозеван,
Озан поровт лангс, –
Новоли лангстом,
Мерят стака канст, –
Ды лекстян...
Ды а кемеве – а удан:
Кунсолы эйсэм
Ды чатьмони кудом.

(1990)

Kynnyksellä

Kuinka usein ajatuksissani
tämän oven avasin!
Kuinka monesti jo unissani
sitä etsi sieluni!
Voi, kuinka kauan haaveilin
tästä päivästä!
Kenellekään en kertonut,
kuinka odotin.
Alan hymyillä,
istun kynnykselle...
Kuin raskas taakka putoaisi
hartioiltani.
Hengähdän. Uskomatonta...
En näe unta.
Minua koti kuuntelee
ja vaikenee.

(1990)

Сёксень виренть чатьмонемась валдо,
Сёксень виренть лексемась шождыне...
Сёксенть эйстэ моли поень, пангонь
Ды од авань ирептиця чине.

Сёксенть эйсэ нусманя арсема:
Аволь истя, кода арсинь, лисни...
Ды маряви эрямось налксемакс,
Косо лия кие-бути изни.

(1990)

Syksyisen metsän kirkas hiljaisuus,
syksyisen metsän kevyt hengitys.
Syksystä lähtee sienten, haapapuun
ja nuoren naisen päihdyttävä tuoksu.

Syksyssä on apea ajatus.
Ei kaikki sujukaan niin kuin toivoin...
Elämä tuntuu nyt vain peliltä,
jossa voittajana onkin joku muu.

(1990)

Зеркала икеле

Эрямонь чувтстонть
Ливтить читне лопакс,
Прыть вейкенъ-вейкенъ,
Састо велить сынъ...
«Комсьвете иеть
Течи монень топодсть», –
Нетъ валтнэнь марто
Зеркалас варштынъ.

Оргодсть иетне –
Сталмост прок качамонь,
Чарькодевсь ней –
Ютазентень а самс...
Зеркаласонть
Васенце сормсевкс чаман
Вельтясь, прок снартнесь
Од порам черькстамс.

(1984)

Peilin edessä

Kuin lehdet elämäni puusta päivät
hitaasti, yksitellen, lentävät...
Täytän kaksikymmentäviisi vuotta
sanoin ja katsoin kuvaa peilissä.

Vuodet karkasivat. On kuin savua
vain niiden paino. Ei mennyt palaa...
Peilin kasvoilla on ensi uurre,
kuin yrittäisi se
 viivan vetää nuoruuteni yli.

(1984)

Илямизь лово пайстомокс, илямизь!
Илямизь лово сокорокс, илямизь!
Монь ули весе! Ули ашо конёв
Ды бажамо а модемс лия ёнов.
Илямизь лово пайстомокс, илямизь!
Илямизь лово сокорокс, илямизь!
Монь ули весе – ялгам, валдо мелем,
Монь ули эсень вальмам ды вайгелем.
Эсень мастором лангсо эрзянь кельсэ
Мон моран морот сорныца вайгельсэ.

(2001)

Älkää onnettomaksi luulko minua!
Älkää luulko, että olisin sokea!
Minulla on kaikki! Paperi valkea
ja tieto siitä, mihin suuntaan pyrkiä.
Älkää onnettomaksi luulko minua!
Älkää luulko, että olisin sokea!
Minulla on ystävä, mieli valoisa.
Minussa on ikkuna, ja ääni oma.
Täällä ääni vavisten laulan lauluni
ersän kielellä, omalla maallani.

(2001)

Кирвастьян штатол – палозо,
Алтазо монень чи.
Кирвастьян штатол – валдозо
Штавтозо монень ки.
Чачинь мон теке ёмамо...
Косан? Аздан те шкас...
Макст монень шка ды оймамо,
Ванстомак, Верепаз!
Макст монень лембе – кенеремс.
Макст монень неже – стямс.
Макст монень вий – а певеремс
Ды эсень ким ютамс.

(2001)

Sytytän kynttilän palamaan,
jotta se aikaa lupaisi.
Sytytän kynttilän. Valollaan
jospa se tieni avaisi!
Synnyin kuin tuhon omaksi...
Missä olen? En tiedä vielä...
Verepas!⁴ Otathan turvaasi!
Suo minulle aikaa ja rauha,
lämpöä kypsyäkseni,
ylös noustakseni tukea,
voimaa pystyssä jaksakseni
oman matkani kulkea!

(2001)

⁴ Mordvalaisten vanhan uskonnon Ylinen Jumala.

Цёковонь моро

Икеле экше варма сась тей,
Куротнень потс
Совась кольнеме.
Но сыргозсь вайгель,
Вайгель гайтев
Ды чокшненть
Уставась викшнеме.
Кунсолозевсь,
Нусмакадсь пекшесь,
Сэтьмелгадсь,
Мик а марят кашторкс.
Таймаскадсь вармась,
Теке эшкевсь,
Эзь токше лопат –
Аштесь, каштмольсь...
Моросонть эрясь
Сэнь менелесь,
Лисьмань
Седей витиця танстесь.
Стамбарнэ,
апак лексе,
пелезь
Саизе сонзэ вармась элес
Ды валскень самс
Пиреванть кантнесь.

(1990)

Satakielen laulu

Ensin puhalsi kylmä tuuli,
pensaikkoon tunkeutui telmimään.
Sitten kuului sointuva ääni,
rupesi iltaa kirjailemaan.
Lehmus kuunteli apeana.
Havina haipui kuulumattomiin.
Tuuli talttui satutettuna,
ei kajonnut enää puunlehtiin.
Se jäi vaiti, liikkumatta...
Oli laulussa sinitaivas
ja lähteen viileä hengitys.
Varovasti,
 huoahdamatta,
tuuli laulun syliinsä otti
ja kantoi aamuun puutarhassa.

(1990)

Mokšalaista lyriikkaa

Захар Дорофеев

Zahar Dorofejev

(1890–1952)

Уматне нуфт. Крхтапат вирьхне.
Тусть нармоннятне лямбе шири,
Лядсть аныцек чавкатне да кирьхксне.
Ков ши, тов кельми шись и кири.

Туматтне тарксихть начка летьке.
Нувазевсть паксять ланга китне.
Кой-коса тярихть модамарь нетьксне.
Мольсть тонафнема школав иттне.

Кргаф и вельхтяф сёронь сталмось,
Сон вачкаф капас пере фталу.
И курок, курок шаржу тялось
Прдасы паксять ловнять алу.

(1927)

Elo korjattu. Metsä lehdetön.
Lyheten kylmenevät päivät.
Linnut lähtivät jo etelään.
Vain varpuset ja naakat jäivät.

Peltotie on aivan unessa.
Perunanvarret vain häilyvät.
Kosteutta tihkuu usvasta.
Lapset koulutielle lähtivät.

Jyväkuorma koottiin, peiteltiin.
Auma tehtiin kasvitarhan taa.
Ihan kohta harmaahius-talvi
lumen alle pellon piilottaa.

(1927)

Тялонь шобдава

Илять, тон лятфтак, тялонь вармась
Увнась, и вяшкондсь, и уфась,
И пяндра менельть эзга арнесь,
И ковнять валдонц эса шавсь.

Веньберьф туцятнень каннесь-нефнесь.
А тяни вальмава эрь ватт:
И ков аф варжат, акша цифторф,
И ков аф варжат, ловонь пантт.

Ватт, кяшевсь марнек вирсь ловть алу,
Лов чушмось лишмокс кеподсь прянц.
Аф лисеват и калдаз фталу.
Тят вая, кицень сяда ванк.

Арт, сявка каймоть, лофнень кайсить,
Мон молян алаша кильдян.
Тутама ардозь ловонь крайге,
Тихтяма эзганза ки-ян.

(1926)

Talviaamuna

Illalla niin talvinen tuuli
viuhui, reuhtoi ja kohisi,
tummaa taivasta pitkin kiisi,
kuunkin säteitä hakkasi.

Yön se pilviä raastoi ja repi.
Katsopas nyt ikkunasta:
Valkea loisto, mihin silmääkin,
lunta kaikilla kumpareilla.

Metsä on lumessa kauttaaltaan,
kinos ratsuna nostaa pään.
Nyt ei menemistä navettaan.
Vajoat! Onko tietäkään?

Hae lapio! Joutuin lunta luomaan!
Minä hevosen valjastan.
Tien teemme lumiseen maisemaan,
ja lähdemme ajelemaan!

(1926)

Александр Норкин

Aleksandr Norkin

(1927–)

Шоворьхтяма марс

Менельса од тяште ляци,
А монь тяштеньзе прай.
И суван мон сенем вецти,
Паксянь, вирень край.
Курок зарясь сай и ётай,
И плхтасамань пожарсь.
И тонь мархтот, тядйй-модай,
Шоворьхтяма марс.

(1971)

Yhteen sulaudumme

Taivaalla on uusi tähti.
Oma tähteni putoaa.
Astun siniseen yöhösi,
sinä peltojen, metsien maa.
Rusko syttyy, sammuu kohta,
ja tuli minua polttaa.
Yhteen olen sulautuva
sinun kanssasi, äiti-maa.

(1971)

Тяштеньятнень валдсна

Морси варманясь саднять пеняса,
Толнясь вальмянясот мадсь,
Аньцек клянцекса, кода менельса,
Кафта тяштеньятнень кадсь.

Валдсна шамазень штазе-валозе,
Сяс тять кяшенде, тять уфа.
Тя монь пяк ламос учсеф паваззе
Шобда вальмасот крфай.

(1971)

Tähtösten valo

Tuuli laulaa puutarhan perällä.
Ikkunastasi sammui tuli.
Kuin taivaaseen lasiruudulle
kaksi tähtöstä sentään jäi.

Niiden valo kirkastaa kasvoni.
Älä puhalla tähtiä sammuksiin.
Onni, niin kauan kaipaamani,
jäi kytemään pimeään ikkunaan.

(1971)

Кайсеть, кальюрть фтала кяшить ронгцень,
Алгань панарнясот мяштцень ктмордать.
Варчсит пильгса Исса ведть и ойкснеть,
Тянемс нййса, кодане трнать...
Ульсть нюрхкянят васедемань шитне.
Ляйсь волнанзон васетьфнезень марс.
Аньцек тейне содаф пильгокитнень
Кадондозень вандыти шуварсь.
Учендыне шобдавать фкя вастса...
Вага ляйти цильфонеке прасть.
Васетькшнеме тяфта ляй трваса,
Сяка аф юкстави ляй трвась.
Хоть и тyani ашат серцек, вакссон,
Хоть ашеме шоворе и марс,
Кизефтьсамазь: «Коса шачем вастце?»,
Азса: «Исса берягонь шуварсь!»

(1971)

Jalanjäljet

Riisuuduit, menit piiloon pajun taa.
Aluspaidassa, kädet rinnoilla
koetit jalallasi Issan vettä.
Voihkaisit, näin kuinka tärisit...
Ne päivät olivat niin lyhyet,
niihin sekoittui virta aaltoineen.
Vain minulle tutut jalanjäljet
rannan hiekka säilytti huomiseen.
Siellä odotin taas aamulla...
Joesta kuvastuivat varjomme,
kun kohtasimme toisemme.
Sitä rantaa en unohda.
Vaikka et enää ole luonani,
vastaan: »Issan rantahiekalla!»,
kun kysytään synnyinpaikkaani.

(1971)

Пачкодель морозе седис...

Панчфне ки крайге арсесть кядьбецек.
Молят синь ётковаст, кода уят.
Сембе ромашкатне инголет эцихть:
«Няйсак, вдь кельгсак... А сяка туят...»
Пичефксу мороце седизти пачкодсь.
Кали тя шистон?! Кали аф он?!
Каршезон сянгяря тишетнень пачка
Учендозь кяттнень венептить тон.
Ёфси аф мяляфтса, мезяма мярьгонь,
Фатянь... Вай, эльбядень сисем-крда!
Шарьхкодень, шарьхкодень, кодане кельгомась!
Аньцек тя морось аф сай, аф мрдай.
Эздон пяк ичкозе цифтордсь руцяце,
Ёрань ювадемс: «Тон коза туят?!»
...Сембе ромашкатне инголет эцихть.
А тон синь ётковаст павакс уят.

(1971)

Jos lauluni koskettaisi sydäntä...

Tienvarressa oli kukkia käsikkäin.
Niiden lomitse kuljet kuin liukuen.
Tuoksusauniot tungeksivat eteesi:
»Häntä rakastat... pois lähdet silti...»
Sydäntä kosketti haikea laulusi.
Oliko se totta vai kenties unta?
Vihreiden ruohojen lävitse ojensit
kätesi minulle kuin odottaen.
En lainkaan muista, mitä silloin sanoin.
Tartuin kiinni... voi, kuinka erehdyin.
Tajusin, tajusin: hän rakasti minua,
mutta se laulu ei takaisin palaa.
Ihan etäällä häilähti huivisi.
Olin huutaa: Mihin olet menossa?
...Tuoksusauniot tungeksivat eteesi.
Riikinkukkona liu'ut niiden lomitse.

(1971)

Розане

Валда тарвазса ковсь ляди розня,
Ванан лангозонза, мзолдан.
Аньцек тондейть панжихть, од стирь, розане.
Вень ве арьсян колгат – аф удан.

Фалу инголеннет сенем сельмотне.
Седиезень токсесы гармонць.
Мяляфтса, тон кельгить пяк Есенинонь,
А мон мярьгонь: «Мес шта аф монь?»

Кафта пяли якай оцю маятниксь.
Тяни монць поэтан, тон кульсак?!
Эздон ичкозят и, шятыта, маятат?..
Саят тейне – стихозень лувса.

Ичкозят тон. Лажадонь мон, содасак.
Кода шта ни эса эрят тонць?
Саят – эста седиезень озафтса.
Ули мезьса инксот пандомс той.

Валда тарвазса ковсь ляди розня,
Ванан лангозонза, мзолдан.
Седиезе озай. Тондейть – розане.
Оцю пусма элезот путан.

(1986)

Ruusuni

Kuu kirkkaalla sirpillä leikkaa ruista.
Katselen sitä ja hymyilen.
Sinulle, tyttöni, kukkivat ruusut.
En nuku, sinusta haaveilen.

Siniset silmät aina edessäni.
Hanurin ääni käy sydämeen.
Jesenin oli sinun rakkautesi.
»Miksi en minä?» kyselen.

Kaksi suuntaa on aina heilurilla.
Nyt olen minä runoilija.
Olet kaukana. Kenties ahdingossa?..
Tule luokseni, luen runoja!

Tiedät tunteeni sielläkin, kaukana.
Miten mahtanet nyt elellä?
Tule! Saisi sydämeni rauhansa.
Pystyn lunastamaan morsiamen!

Kuu leikkaa ruista kirkkaalla sirpillä.
Katselen sitä ja hymyilen.
On hyvä olla. Asetan Sinulle
ison kimpun ruusuja syliin.

(1986)

Сергей Кинякин

Sergei Kinjakin

(1937–)

Вадоть крайса

Пара заря ланга Вадоть крайса,
Горняй-тошкси валда шудинясь,
Менельть сенем котфоц вести вайси,
Карьхкя тяштти пезы ульмонясь.

Палы илинь коцорфсь сетьмоть колси,
Ёрсь ювачни, терди кати-ков,
Варьхмодемась зарядь вазнякс нолси,
Да увасы пинезе лисьф ковть.

Чёмболгофты ведьса эвотьф калнясь, –
Олай тяшттне шорявихть фкя цельфс,
Ляйти савор комси пиже кальнясь,
Кулеви аф содаф нармонь чильф.

Пара заря ланга Вадоть крайса,
Акша качамкс ацави туманць...
Кельгса Карьхкя тяштти ульмоть кайсемс
И взафнемс пинезень ковть лангс.

(1967)

Vadan partaalla

Sarastuksen aikaan Vadan partaalla.
Solisee ja kuiskii kirkas virta.
Taivaan siniseitti veteen vajoaa.
Ongenkoukku tarttuu otavaan.

Tuli rasahtelea nuotiossa.
Viiriäinen huhuu kutsuvasti.
Koi jo nuoleskelee hämärää.
Koira haukkuu kuuta taivaalla.

Säikähtänyt kala vettä loiskuttaa.
Tähdet haalistuvat auringossa.
Pieni paju verkkaan veteen kumartuu
ja kuuluu oudon linnun sirkutus.

Sarastuksen aikaan Vadan partaalla.
Usva leviää kuin savu, valkea...
Kahlaan joen poikki,
 ongen heittääkseni otavaan
ja kuuhun koiran yllyttääkseni.

(1967)

Мяльне аньцек колгат

Вай, мзяра ловда...
Кодавок аф лисеви
Шобдавась ловть пачк.
Вай, мзяра ловда...
Мяльне аньцек колгат,
Ашинь конце сельмонень,
Тодусь тага начксь...
Мяльне аньцек колгат...

Алянъ седись кеме, –
Вай, нят шава корхтамат,
Седись – аф пал поколь.
Алянъ седись кеме?
Кеме, кда кельме, –
Эста сон вдь эйндаф,
Сярятьфсь сонъ аф токай.
Кеме, кда кельме...

Шарыхть сельмоведне,
Палы-коцай седизе,
Пичефксь мяштти сялги.
Шарыхть сельмоведне,
Венептьфт тондейть кядне,
Аньцек тон аф сатоват
И аф азат валга.
Венептьфт тондейть кядне...

Sinua vain muistelen

Voi kuinka paljon lunta...
Sen lumen lävitse ei aamu
voi päästä millään.
Voi kuinka paljon lunta...
Sinua vain muistelen.
Ei ummistuneet silmäni
ja pielus kostui jälleen.
Sinua vain muistelin...

Miehen sydän muka kova –
voi, tyhjää puhetta.
Ei sydän pelkkä lihas ole.
Miehenkö sydän kova?
Kova, kun se on kylmä.
Silloin se on jäässä
eikä kipu kosketa.

Kyyneleeni vuotavat.
Tuli kytee sydämessä
ja suru rintaa kirveltää.
Kyyneleeni vuotavat,
kädet ojentuvat puoleesi.
Eivät Sinua tavoita.
Etkä sano sanaakaan.
Kädet ojentuvat puoleesi...

Вай, мзяра ловда...
Коданга аф лисеви
Шобдавась ловть пачк.
Вай, мзяра ловда...
Мяльне аньцек колгат,
Ашинь конце сельмонень,
Тодусь тага начксь.
Мяльне аньцек колгат.

(1967)

Voi kuinka paljon lunta...
Sen lumen lävitse ei aamu
voi päästä millään.
Voi kuinka paljon lunta...
Sinua vain muistelin.
Ei ummistuneet silmäni
ja pielus kostui jälleen.
Sinua vain muistelin.

(1967)

Сетьме

Шаманц кяшезе шись – шоподсь.
Кашторф ашкодозе садть.
Шаштыхть, тошкайхть шаржу лопат,
Кожфкясь кажелфтсы исать.

Ушторть шамас шовай пяштелксь,
Тумось сятявста вжнай.
Ковнясь няфни штада мяштенц,
Тяштень эрхконяса штай...

Ётни весь, и нарь ни летькомсь,
Вирнять фталу ковсь юпадсь.
Фкя вал колазе тя сетьмоть:
«Келькте!» – седизе ювадсь.

(1967)

Hiljaisuus

Hämärtyi – aurinko kätki kasvonsa.
Puutarha on täynnä suhinaa.
Harmaat lehdet värisevät, kuiskivat.
Vain viri hopeapajussa.

Pähkinäpuu silittelee vaahteraa,
tammi aivan hiljaa havisee.
Ihan kohta rintansa kuu paljastaa,
peseytyy tähtisessä lammessa.

Tulee yö. Jo kostui nurmikko.
Metsän taa kuu juuri pujahti.
Nyt rikkoo yksi lause hiljaisuuden:
»Rakastan Sinua!» huutaa sydämeni.

(1967)

Эряфть инкса

Вирсь сетьме.

Аньцек сргозсь тялонь онцта.

Аш вельхтердац –

тундась изь кенерь стамс.

Нуварготкшни вов тяфта ломанць одста –

И ваймясь лац, и аяш мялец стямс.

Кашт моли аш.

Цёфкс моротне аф петьсазь

Кольф-калатф мяленц сире пиченалть.

Сон апак лотксек шуди сельмоведьса.

А кизефтьк мес –

аф содасы туфталть.

Кашт моли аш.

И салава лов панчфне

Эсь менель ванфсост тердихть –

малав сак.

И аньцек синь да срмаф шама панкне

Тонь кошарттядязь –

вирти суюконяк.

Кашт моли аш...

А кепотьк ташта лопать:

Сукскат, унжат, унжанят, сарбукат –

И пильгфтомот, и пацяфтопт, и опамфт,

И сяськфт, и сяськихть, аралафт, и катфт.

Elämän tähden

On metsä hiljainen.
Talven unestaan vasta heräämässä.
Ei kevät kerinnyt sitä hunnuttaa.
Lojuu niin kuin nuori ihminen,
levoltaan ei nouse jalkeille.

Ei hiiskahdustakaan.
Ei satakielen laulu
myrtynyttä metsää virkistä.
Siitä kyyneleitä vuotaa tauotta.
Ei niillä syytä. Turha kysyä.

Ei hiiskahdustakaan.
Lumikello taivaskatseellaan
salavihkaa kutsuu luoksensa.
Kurttukorvasienet sille apuna
yllyttävät:
Metsälle kumarra!

Ei hiiskahdustakaan.
Nostan vanhaa lehteä:
On matosta, siiraa, kuoriaista,
jalatonta, siivetöntä eläjää,
on voittajaa ja voitettuja.

Кашт молезь капшайхть удыеENZA тялоть.
А модать ланга аськоляй тундась!
И тѣждя ваймозот:
Эрь лопать ала
Мзяра эряф эряфти мрдась!

(1976)

Kahahdus, ne karistavat unensa.
Kevään askel on jo mullassa!
On olo keveä:
joka lehden alle
elämä on palaamassa!

(1976)

Таньф
Цёразти

Эх, кодама
пуштф панкнень шиненясна!
А таньфсна –
кяльцень коряннек нильсак!
Аф стак вдь пангонь кельгихне лияста
Вирть пачка яказь эрьготькшнихть –
Аф стак.

Фкять мельге – тов.
Фкять мельге – шарфты тоза.
Вельф кептерняц, и сатозе илядсь.
И озай.
Озаф – тяни модемс коза?
И ялгада кунара ни сон лядсь.

А ялганза ювачнезь, корхнезь:
Тяста–
цють шири шарат –
Кицень аф мусак.
Но серьгадезь пуштф панкнень шиненясна
И таньфсна – кяльцень коряннек нильсак.
Ши, пади, кафта бралги – аш ни моцец,
Катк сон од ломань– цёра или стирь.

Maku

Pojalleni

Voi mikä paistettujen sienten tuoksu!
Ja niiden maku – ihan nielee kielensä!
Ei metsään sienestäjä turhan päiten
tee retkeään. Ei turhaan, onneksi.

Tuonne, käännös, tänne
sienten kannoilla.
Ylös kontti. Vielä jäikin.
Nyt istumaan.
Sitten: mihin suunnata?
Jo on jäänyt sienestäjä kumppaneista.

Kumppanit huhuten ja kutsuen:
Tätä kautta – käänny vähän sivuun!
Mutta suunta katosi.
Kun paistettujen sienten tuoksu
ja maku kutsuu – ihan nielee kielensä!
Päivän kaksi voi siten harhailla –
ei nuorenakaan jaksa enempää.

Хоть виреньке аф шобда, но п'як оцю.
Тон мяляф'тк, цёрай;
Эряфське сонць – вирь.
Тон мяляф'тк, козк суват и поват вири:
Ков в'яти янць,
Кись кона п'яльде сась.
А васькафтовоть – васькафттанза шири
Аф аньцек таньфсь, а нльне шиненясь.

(1976)

Ei metsämme ole musta,
mutta se on laaja.
Muista, poika:
Metsä on itse elämä.
Tarkkaa metsän sisään astuessasi,
mihin polku vie,
miltä puolen tuli tie.
Jos eksyisit, on eksyttäjänäsi
maun lisäksi vielä tuoksukin.

(1976)

Пиче пора

Од пораста,
 коста, цёрат,
Мезьге апак тик,
Терди эсот келу порась –
Весялготкшнек, кштик,
Кштик и морак,
Кельк и ёрак
Овстамс кашан пингть.
Сетьмоть инкса атямкс торак,
Увфти пинготть пинкст.

А козк ломанть векоц орадсь,
Тораф, мораф, кштиф,
Тердьсы сире пиче порась –
Арьсек, мезе тиф.
Виде, сонга тячи шуромсь,
Одня озафтф-путф,
Няйсак – тёсонди сонь юромсь:
Эрявихть од кутт.

Пичень тёснень шиненясна
Кода терди, ватт,
Кашторф иньксне – ляпе васта,
Кле, сизеть – матт,
Кле, ёрат аль аф ёрат,
Т о с т а инксот састь...

Тяда яка пиче порав,
Атянят!

Кульсасть?!

(1976)

Mäntymetsä

Poikani, kun nuoruudessa
– vailla tekoja –
saat koivikon kutsun kuulla,
tanssi aloita,
laula, rakasta!
Suista suitsiin
äksy aika!
Rauhaa puolla ukkosäänin,
valheet kahlehti!

Kun aika riisuu ihmisen,
kyllin laulaneen,
hän saa mäntymetsän kutsun.
Teot arvioidaan.
Metsä, muinoin versonut,
on jo harventunut,
laudoiksikin päätymässä.
On tarpeen uusi asumus.

Jo tuoksuu lauta mäntyinen,
vuolin rahisee,
valmistuu sija pehmoinen,
lepo väsyneen.
Tahtonet tai et:
Sinua
s i e l t ä haetaan.

Älkää menkö mäntymetsään!
Miehet!
Kuulettehan?!

(1976)

Василий Кригин

Vasili Krigin

(1945–)

Аера варма

Улень аф кодама
Цёраня велень.
Ёндолда пелень,
Атямда пелень.

Мянцевонь кальнякс
Вармать срхамста.
Чёпафтонь калнякс
Эряфть крхканцты.

Чёпафтонь – лисень
Ошень ульцяса.
Куттне туцятненди
Венемкшнихть тяса.

Ёндолсь аф няйсамань,
Ляйсь аф симдьсамань...
Вармась аф мяндьсамань.
Эряфсь – синдьсамань.

(1988)

Tuima tuuli

Olin vähäinen
poika kylässä.
Säikyin salamaa,
säikyin ukkosta.

Taivuin pajuna
tuulen kourissa,
syöksyin kalana
puron portaissa.

Syöksyin vauhdilla
suureen kaupunkiin.
Siellä venyivät
talot taivaisiin.

Ei näe salama,
puro virvoita,
tuuli taivuta.
Rikki raastaa maailma.

(1988)

Сашентт

Тумстон ёрдать валня: «Сашентт.»
Мярьгат, сототь кеме соткс.
Молян. Тяштеньятне прашентфт
Монь пильгалон, тишетъ ёткс.

Морси панжи садса цёфкскясь,
Эряфть моросонза шнай.
Варжакстсь ковсь и томбас чёпафтсь,
Кельме ведьса шаманц штай.

Кеняртъкшнян, мес одан, кельган,
Мес сияса перьфпяльсь валф,
И мес лиихть мархтон – мельган
Тяштень валдсь и «сашентт» валсь.

(1988)

»Käy toistekin!«

»Käy toistekin!«, sanoit ovessa,
sidoit tiukan siteen sillä lauseella.
Matkalla tähtiä putoili,
ruohikkoon, jalkoihini.

Elämän ylistystä visersi
puutarhan satakieli.
Kuu vilkaisi, pyörteeseen sukelsi,
kasvonsa pesi, ne viilensi.

Olen nuori ja rakastunut,
koko maisema hopeoitu.
Mukanani liittää tähtien valo
ja se lause: »Käy toistekin!«

(1988)

Молян кяпе

Киза.

Кожфса медень таньф и нярьхкамазонь сяпе.

Эсон иретьфтихть,

Шудихть санган.

Ботинканень каяйне, молян кяпе

Мастор ланга.

Пиди пильгонень модась. Калгода

Кевнятне учсихть кяшфста.

Коське тишетне стане сялгондыхть,

Мярьгат, кяжда.

Мода, мон идькс пингстон тонь ётнихтень кяпе.

Маряк, коданга мялезт аф лядян.

Эста улендеть лямбе и ляпе –

Кядня тядянь.

(1988)

Kuljen avojaloin

Kesä.

Meden tuoksua, marunan sappea.

Ne virtaavat suonissani

ja saavat minut humaltumaan.

Saappaat riisui,

kuljen avojaloin.

Maa polttaa jalkoja. Särmikkäät

kivet vaanivat piiloissaan.

Pistävät kuivat korretkin.

Kostoksi, kukaties.

Maa, lapsuudessa Sinua

kuljin paljain jaloin.

Etkö tosiaankaan muista minua?

Olit silloin pehmyt ja lämmin –

kuin äitini kädet.

(1988)

Иван Носиков

Ivan Nosikov

(1959–)

Мезть ули ушетксоц – сянь ули пец,
И миньге ёфксоньке пе мархта,
Сон, прокс нюрхкяня кизонь ве,
Ужяль, но эряфсь строяф тяфта...
И сединь сязезь морай цёфксь –
Сай пинге – мезьсовок аф лездь!..
Ся, виде, пефтома аш ёфкст,
Но цебярь песна ащихть эздонк.

(1982)

Millä alku, sillä loppukin.
On loppu sadullammekin.
Lyhyen kesäyön se kesti.
Sääli. Elämä on sellaista...
Satakieli laulaa haikeasti.
Ei huomina tuo muutosta...
Sadulla on aina loppunsa,
kaunis loppu – meidän antama.

(1982)

Аф эста васьфтихтень,
Мзярда лакайхть панчфне
И терди стирень ванфокс
Мельгаст ускыхть...
Аф эста васьфтихтень,
Мзярда седись панжи
Ся лаймоть лаца,
Кона комаф прудти.

Мон эста васьфтихтень,
Мзярда сёксесь вальмяти
Прокс эрьготъф ломань
Чакась начка тарадса.
И седиезень
Сёксень пизепт валондозь,
И сёвонень куднякс
Монь арьсемане калаткшнестъ.

Мон тонь приметайхтень...
И аньцек кяттнень венептитъ,
Юкстайне ризфонень
И сёксень аера варматнень.
И кда суне шитне
Тейнек пеетькшнестъ,
То мезе пичедемс
Тунданнетнень кувалма?..

(1982)

En Sinua silloin kohdannut,
kun kukat kuohuivat
ja vetivät puoleensa
kuin tytön katse, kutsuva...
En Sinua silloin kohdannut,
kun sydän valoon avautuu
niin kuin se tuomipuu,
joka lampeen kumartuu.

Sinut silloin kohtasin
kun syksy ikkunaan
märkää oksaa takoi
kuin eksynyt ihminen,
kun sydämeeni
syyssateet valuivat,
ja suunnitelmani
kuin savitalo sortuivat.

Sinut huomasin...
Vain ojensit kätesi
ja unohdin suruni
ja syksyn kolkot tuulet.
Kun pilvisetkin päivät
meille hymyilivät,
miksi murehtia
nyt kevätpäivinä?..

(1982)

Тундась монь седизень аф кенярфтьсы,
Лиянди панчфне пряснон комафтозь,
Мон ванан лангозт и аф верондан,
Што тон мзярда-бди моннелеть.

А мон тонь лемцень вельхксса озонкшнень
И фалу кеняртъкшнень тонь вайгяльцти.
...Минь, бта ардоме фкя поездса
И разнай станциява валгоме...

(1982)

Ei sydäntäni kevät innoita.
Toisille kumartavat kukatkin.
Sinua katson enkä käsitä,
että omani olit jolloinkin.

Tein melkein ristinmerkin nimeesi
ja riemuitsin, kun kuulin äänesi.
...Ikään kuin samaan junaan nousimme,
vaan eri asemille poistuimme...

(1982)

Мзяра варма уфсесь фталонк,
И мадондсть лофне тапаф пуркс,
Но модась шерьхкозевсь пильгалонк,
И караф тиевсь киньконь туркс.

Изъ нардав ликце, ашезь кяшев,
Тейть вестьке седистон аф тумс,
Но кеву берякстонза тячемс
Мон седне тондейть ашень му.

(1982)

Niin viuhui tuuli takanamme,
kuin liitu lumi paakkuuntui.
Maa järkähteli jaloissamme,
tien poikki railo repeytyi.

Sydämestäni et katoa,
on kauhtumatta kuvasi.
Mutta kiviseltä rannalta
en löydä siltaa luoksesi.

(1982)

Аф ся ужяль, мес мархтот явоме,
А ся, мес лемце-ликце юксневи...
Кунара ль кеняртъкшнеме кафонек
И фкя-фкянь сельмопотмос юмсеме?

Аф ся ужяль, мес одукс кельктяма,
А ся, мес ёньфтопт эста улеме,
Минь эста марса улемс пелеме,
А тяни – фкя-фкянди, прокс куломе.

Аф ся ужяль, мес ламось юксневи,
А ся, мес кельгомась тюжалготкшни,
И ламос мялямса сон усксеви,
Прокс ёрдаф налхкш аф питни ящикса.

(1982)

Ei ole sääli, että erottiin.
On sääli, että unohtuvat kasvosi...
Niin hauskaa pidimme, me kaksi.
Toistemme silmiin syvään hukuttiin.

Ei ole sääli uutta rakkautta.
On vain niin sääli silloista tyhmyyttä.
Nyt ollaan toisillemme kuolleita,
kun pelkäsimme elää yhdessä.

Ei ole sääli, että paljon unohtuu.
Mutta on sääli, että rakkaus lakastuu,
ja silti kiertää kauan tajunnassa
kuin hyljätty lelu halvassa laatikossa.

(1982)

Кржа мон лямбе валда
Тондейть азонкшнень,
Обижсихтень туфталфтома
Аф весть.
Туфталфтома мон пичефкст
Тондейть казенкшнень
И тянка монцьке
Пичетькшнень эрь-мезть.

И штоба седизти
Тяль уле ёфси визькс,
И штоба шумозень
Тейть пандомс,
Мон арьсян эстейне
Сняра тячи ризф,
Мзяра тондейть
Сембе шитнень каннень...

(1982)

Vähän lämpimiä sanoja
tulin Sinulle sanoneeksi.
Aiheetta Sinua syyttelin
useastikin.
Aiheetta minä murheita
Sinulle lahjoitin.
Ja siksi itsekin
minkä mitäkin murehdin.

Niinpä jotta ei sydämeni
kovin joutuisi häpeämään
ja jotta oman velkani
Sinulle voisin hyvittää,
niin paljon tänään murheita
osakseni toivotan,
kuin kaikkina niinä päivinä
Sinulle aiheutin...

(1982)

Владимир Нестеров

Vladimir Nesterov

(1960–)

Канкс

Максф тейнь таколфты казне –
Монцень коряван канкс:
Тяштекс курмозьсон Мазысь
Кандомс мондейне максф.

Кандомс моросон лаймоть,
Сёксень паксять и вирть,
Мокшень кельгома аймакть,
Менелькс пефтома ширть.

Шумоть эряфти пандомс:
Паксянь кевть тиёмс кшикс,
Тотнай седизень панжемс
Сембе масторти шикс.

Педа-пес катк аф сави
Морамс павазонц крайть.
Валне пингти аф штавихть –
Ваймос видьмокс коль прайхть...

Вестьке курмозьстон Мазыть
Мон аф прафтса пульть лангс...
Лувса инь питни казнекс
Максф тейнь таколфты канксть!

(1988)

Taakka

Olen saanut piinaavan lahjan –
itseni kokoisen taakan:
on kannettava kämmenellä
kauneutta kuin tähteä.

Saan kantaa laulussa tuomea,
metsää, syksyistä peltoa,
tätä rakasta Mokšanmaata,
niin ääretöntä kuin taivas,

elämälle velkani maksaa:
kivet pellostä muuttaa leiväksi,
sykkivän sydämen avata
koko maalle auringoksi.

Aina ei kuitenkaan voi laulaa
onnensa äärirajoilla.
Sanat, kuin siemenet sielussa,
pysyvät, eivät katoa...

En tule koskaan pudottamaan
kauneutta tomuun kourasta...
Onhan tämä piinaava taakka
arvokkain saamistani lahjoista!

(1988)

Илядь

Илядень толса ацавсть китне.
Пси модать эшентьфти сиясь.
Нюрьхкалгодсть сенем-сенем шитне,
Од сёксеть тяштец вельхкссон стясь.

Пульть ёткаса уихть траксне вети,
И яннясь кудозон ни шарфтсь.
А тоса учси эсон сетьмось
И акша котфса вельхтяф шрась.

(1986)

Ilta

Tiet illan tuleen ovat peittyneet,
hopeisena jäähtyy kuuma maa.
Siniset päivät ovat lyhenneet,
syystähti ylläni tuikahtaa.

Yöhön soutavat lehmät tomussa,
polku kääntyi kotia kohti.
Siellä odottaa minua rauha
ja valkealiinainen pöytä.

(1986)

Ськамон

Сяпи вайгяльса кизень ширьге
Начка варматне морозон поладсть.
Сёксекс аськолян рдазу киге,
Палы ичкозе ялгазень толоц.

Тоса учендыхть эсон кувать.
Тоса пиндолды ковть ала сёрось.
Тоса кенярдезь вармась илять
Лийфни менельге всяля морот.

(1986)

Yksinäni

Kitkerin äänin kostea tuuli
kesän lopulla lauluuni yhtyi.
Kuraisia teitä kuljen kuin syksy.
Kaukana loistaa ystävän tuli.

Siellä minua jo odotetaan.
Siellä pelto välkkyi kuutamossa.
Siellä iltatuulikin riemuissaan
ilolauluja lennättää taivaalla.

(1986)

Илядь

Тя илядсь аф ули мархтон сяльде,
Комотни голландкать кургса толсь.
Прясон шары мзяра пара мяльда!
Кати-коза лажнамаське мольсь.

Кода цебярь озада толть ваксса,
Но аф тянкса кядне тячи псит.
Кштикшнихть цельфне валазя кияксса,
Мяльсон ётнихть ётаф вет и шит.

Аф учсян ни кодамовок инжи.
Кудозон аф кандат од кулят...
Кельме сурхнень максыть эждемс кинди,
Сятявста кинь эса кулхцондат?

Лездыкс тейне толонь цельфне арасть,
Ётксост ликцень вешендян-кунцян.
Вальмять ала лопат шоряй вармась,
Сюдозь, кельгозь эсот мон учсян.

(1986)

Ilta

Tämä iltakin tulee unohtumaan.
Tuli poukahtelee uunin suussa.
Moni ajatus kiertää aivoissa.
Tunnen jonnekin kaipausta.

Tulen ääressä on hyvä istua,
mutta se ei käsiä kuumota.
Varjot tanssivat lattialaudoilla.
Menneet yöt ja päivät muistissa.

En toivo enää ketään vieraaksi.
Et saavu tarinoimaan luokseni...
Kuka lämmittää nyt sormiasi,
ketä kuuntelet tarkkaavaisesti?

Tulen varjot tulevat avukseni,
niiden seasta tavoitan kasvojasi.
Tuuli hämmentää ulkona lehtiä.
Kiroten, kaivaten odotan Sinua.

(1986)

Мялям

Г. Ч.

Мзярда аердоть тон эздон,
Монь сембе эряфозе кольсь!..
Но эрямс каргонь морось лезнесь
И велеть вельхксса сенем ковсь.

Сонь валдонц ала арьсень колгат
И морот латцень аныцек тейть.
Илядня вармась садсонк ольксесь
И тернесь эсот меки сей...

Ужяль, но меки аф мрдават:
Одксшиньке сёксень тяштекс палсь.
Сяс мяштьсон, кода садсонк, шаволь
И ваймоть лангса коцась палфсь.

Но мялямсь кельмоф мяльхнень эжнесь
И ашезь нолда эсон тов...
И эрямс каргонь морось лезнесь
И велеть вельхксса сенем ковсь.

(1988)

Muisto

G. Tš.

Kun Sinä väistyt viereltäni,
hajosi koko elämäni!..
Kurkien huuto auttoi hädässä
ja sininen kuu kylän yllä.

Sinua muistelin sen valossa,
vain Sinulle laadin lauluja.
Iltatuuli voihki puutarhassa
ja takaisin tänne kutsui Sinua...

Sääli. Menneeseen ei ole paluuta:
kuin syystä paloi nuoruutemme.
Hiiltynyt kohta kyti sielussa.
On sydän tyhjä kuin puutarhamme.

Vaan muisto lämmitti jäistä mieltä
ja esti minut siitä lähdöstä..
Kurkien huuto auttoi hädässä
ja sininen kuu kylän yllä.

(1988)

Шарьхкодъсак ли таколдомать питненц,
Мзярда эрьготъф ванфсот лазовсь весь?..
Менельть эзга таргазь тяшттне китьксснон,
Сенем толса палыхть раса ведькс.

Конашкава мазы тячи аймаксь!
Санцон шадокс тотнай иретьф версь.
Локстикс уи масторть вельхкска ваймось
Павазть, сярятьфть, кенярдемать вельф.

Мярьгат, ёфси ашелень нужаса.
Вармань кашторфсь солась и юмась.
Мон – ся кальхне, конат ляйть трваса,
Мон – нардишесь, тяшттне и умась...

Мярьгат, эряфсь лоткась. Но аф сянкса,
Мес тя сембе ваймозон сувась!
Роди эрянъ вестъ ни модать лангса...
Но мзярда, кода и куватьс?

Сяс тейнь шарьхкотъф таколдомать питнец,
Сяс аф азор сяльде лангсон весь:
Варьхмоди, и олайхть тяшттнень китькссна,
Но крвьязи мельгаст раса ведсь.

(2001)

Tajuatko sen kaipauksen hinnan,
jossa harhaantunut katse mursi yön?..
Tähtien radat juovittivat taivaan,
sinistä tulta kuin kaste hehkuen.

Kuinka kaunis on tänään tämä seutu!
Tulvehtien sykkii veri suonissa.
Yli maan kuin joutsen liukuu sielu
onnen, kivun, ilon tuolla puolella.

Ikään kuin ei enää olisikaan hätää.
Vain tuulen kohu vaimeni ja sammui.
Olenkin paju liki jokirantaa,
tuo peltosarka, nurmikko, tai tähti...

Ikään kuin elämä loppuisi. Vaan ei siksi,
että tämä kaikki täyttää sieluni.
Vielä kerran – milloin, miten, mihin määrään? –
tässä maailmassa tulen elämään.

Nyt jo kaipauksen hinnan tajuan,
eikä yöllä enää valtaa itseeni.
Sarastaa, tähtienkin näen haaltuvan.
Niiden sijaan kaste loistoon leimahti.

(2001)

Жаворонкакс тон вестъ
сизеф ваймоцень менельти нолдак!
Сенемсь эрхксонза штасы, ки лангсонза вал-
доптсы
шись.
И юкстасы сон, павазусь, мяльть ризфть и
сярядьфнень колга,
Да и сянъ, кода стакаста ломанти сатови кшись.
Кодай коволхнень ёткс валда пиза илядня, и
тейнза
Палы сетьмоста таколдозь
вельхксонза тяштень пси янць.
О, катк улихть кувакат сонъ шинза –
нюрхкат сетьме венза,
Кда ёрай сон шарьхкодемс пефтома пингса эсь
прянци.
Жаворонкакс тон вестъ
сизеф ваймоцень менельти нолдак!
Палы сетьмоста таколдозь
вельхксонза тяштень пси янць...
Кодак токасы мяльсь ризфть и сярядьфнень колга
–
Эста шарьхкодъсы ломанцьке
пефтома пингса эсь прянци.

(1988)

Väsynyt sielusi kerran
kiuruna taivaalle lähetä!
Taivaanjärvessä sini sen huuhtoo,
aurinko kirkastaa.
Ja se onnellinen
unohtaa tiedon murheesta, kivusta,
ja senkin, kuinka vaikeasti
ihminen leipänsä saa.
Iltapilvien väliin
se punoo valoisan pesänsä.
Sen yllä palaa hiljaista himoa
tähtien kuuma vana.
Ah, olkoot pitkiä sen päivät
ja lyhyitä hiljaiset yöt,
kun se ikuisessa ajassa
haluaa tajuta itsensä.
Väsynyt sielusi kerran
kiuruna taivaalle lähetä!
Sen yllä palaa hiljaista himoa
tähtien kuuma vana...
Heti kun koskettaa ajatus
surusta ja kivusta,
tajuua ihminenkin itsensä
ikuisessa ajassa.

(1988)

Мяль

Музась, кода рана, пи́ди салса
Почаксаф. Мон вийфтома нюрян...
Верондан, сай пинге: мокшень щамса
Поэзиять толмаронцты суван.

Эста азса: пизел кярьмазкс кенерсь
Валозе, и пельксоне прокс кяшсть.
Ваймозе монь – потмаксфтома менельсь,
Срафни кагодть ловонцты стихт-тяштть.

(1986)

Mielipide

Muusani on haava, jossa suola
kirvelee. Huojun voimattomana...
Uskon: kerran mokšalaispuvussa
runon lieskoihin olen astuva.

Silloin sanat kuin pihlajanmarjat
ovat kypsät ja pelkoni poissa.
Silloin sirottaa sieluni taivas
paperin lumeen runon tähtiä.

(1986)

Лувити

Коса ковсь сияса саттнень валондсь,
Коса шорсевсь вармась шуфттнень ёткс,
Тонафнесь аф виздезь ве кувалмос
Сире нармонь вайгяльста од цёфксь.

Сяльде мороц кизонь ару вармакс
Сизеф ронгста валхнесь салу канкст.
Сянкса кельгихть эсот, ёмла нармонь,
Тонценъ морот лихтеть масторть лангс.

Шять, кой-коста звукне лия кяльста
Тапарявихть вайгялезень ёткс...
Апак сюцек лятфтак валда мяльсот
Сире нармонь вайгяльста од цёфксть.

(1986)

Lukijalle

Kun kuutamo puutarhat hopeoi,
ja tuuli puiden sekaan vauhkoontui,
kainostelematta nuori satakieli
vanhan satakielen laulut opiskeli.

Kuin kesän raikas tuuli sen laulu
väsyneeltä taakan kirvoitti.
Sinua rakastetaan, pikku lintu:
yli maiden lennätit laulusi.

Kenties kerran jonkun toisen ääni
omaan ääneeni on sekoittuva.
Muista silloin harmistumatta:
vanhan linnun äänen sai se pieni.

(1986)

Аньцек сёрматф стихи

И валдомсь лангсот мельдень валсь.
Тон савор лякат кагодть лангса.
Но курок варьхмоди, и валдсь
Лихттянза эряфти пси ванфса.

Тон эсь кигат валом туят.
Аф курок пацянь вийце шачи.
Катк цебярь шуроста кулят,
Но толкс так лува ёмла качамть.

А обжатыдязь кяженьбачк...
Вдь кяженьбачк... Сяс кяшт тят панне.
Эйкс ащи веттнень, толхнень пачк –
Тяк нолне пряцень– вярьгак каннек.

И нинге азса тумстот: тейть
Аф сави вестьке инксон виздемс.
Мон ёрань ваймосон тонь кирдемс,
Но тон ни мянеть – срафтыть веть!

(1988)

Vain runoon kirjoitettu

Kirkastui jo viime sanasi.
Paperilla hiljaa hengität.
Kohta sarastaa, valon katse
elämääsi sinut kiidättää.

Verkkaan alat oman matkasi.
Verkkaan voimistuvat siipesi.
Vaikka harvoin hyvää kokisit,
älä savua luule tuleksi.

Vaikka loukattaisiin sinua,
älä silti haudo kostoja.
Läpi tulen, jäisten vesien
kulje pääsi ylös nostaen.

Vielä sana mukaan matkalle:
hävetä ei tarvis tähteni.
Sinut sieluun tahdoin vangita,
itse lähdit – yön löit pirstoiksi.

(1988)

Сай пинге: пси ваймозе музати кельми,
А эряфть аф ушedomс оду и одкс...
И келуське ёрай лийкстамс вармать мельге,
Но юронза кемоста модати сотфт.

Од вий эрь тунданы синь келути кандыхть,
Ульсть вийфтомот тараттне нинге исяк...
И музаське лацост пси верть пани санга, –
И верондан, эрян мон ёфси аф стак.

Аф сембе катк стихоне лувити эрявсть,
Но вяшкихть синь вайгяльсост пизепт и лофт.
Мон шарьхкодень тячи: поэзиясь– эряфсь,
И ваймозень мархта синь кемоста сотфт.

Сай пинге: пси ваймозе музати кельми,
А эряфть аф ушedomс оду и одкс...
И келуське ёрай лийкстамс вармать мельге,
Да юронза кемоста модати сотфт.

(1988)

Tulee kerran sieluni muusan jättämään,
ei voi alkaa taas alusta elämää...
Lentoon tuulten teille tahtoisi koivukin,
mutta juuret sitovat maan kamaraan.

Joka kevät niistä koivu saa voimansa,
vielä eilen niin eloton oksisto...
Niin kuumentaa muusakin veren suonissa –
ja uskon: turhaan en toki eläkään.

Ette kaikkia runojani tarvitse –
viuhuvathan niissä pyry ja sade.
Tänään oivalsin: runous on elämä,
ja sielussani ne ovat yhdessä.

Tulee kerran sieluni muusan jättämään,
ei voi alkaa taas alusta elämää...
Lentoon tuulten teille tahtoisi koivukin,
mutta juuret sitovat maan kamaraan.

(1988)

...Лихтибрятъ веденц лаца, кона кяшевсь шуварти,
Кода ковол, прокс олай и юмай мокшень кяльсь!...
Тялонь атямкс тя мяльсь ёньган дубордозь арды,
Мон аф содаса, коста мокшень аймакти кяльсь.
Масторть лангса, – мон колгаст тячи пичедезь
арсян, –
Эрясть-ащестъ кунара ёмла, оцю наротт.
Аньцек ламотнень вельхтявсть тячемс калмосна
нарса, –
Тейст аф келептьсы вандысь сенем менелень
котфть.
Но а мокшетне эряйхть... Горняй горнямакс кяль-
сна.
Лездсь сон эрямс народти, кода сёрось и шись.
Мзяра давол и тол, ризфта, сярядьфта нйсь сон.
Кали маряви стакакс тейнза вандыти кись?!
Содаф, кяльхне эсь пингстост сембе кочкавихть
марса.
Ляйхнень, морятнень лаца сенем прайхть океанц.
...Эздост фкя ару ляйсь ули мокшетнень валста,
Кона инь цебарь мяленьконь мирти-масторти
кандсь.

(1988)

...Kuin hiekkaan häviävä lähteen vesi, kuin pilvi
haaltuu, heikkenee, häviää kohta mokšan kieli!...
Se ajatus kuin ukkonen jyrähti tajunnassa.
En tiedä, mistä Mokšan seutu kerran kielen sai.
Tänään haikeana mietin, että maailmassa
on niin monta pientä, suurta kansaa elänyt,
joiden hauta vain on jäljellä, nurmen kattama.
Ei aamu niille taivaan sinitelttäa levitä.
Vaan mokšat elävät... soi kuin hely mokšan kieli.
Kieli, kuin leipä, aurinko, ne piti elossa.
Sille kansalleko tie huomiseen on vaikea,
joka ne myrskyt, tulen, kivun, murheen koki?!
Tietty, sitten aikanaan kielet kaikki yhtyvät,
kuin joet, virrat, valtameren sineen syöksyvät.
...Yksi joista, kirkas, koostuu mokšan sanoista.
Parhaat ajatuksemme se kantoi maailmaan.

(1988)

Kirjallisuutta

Runojen alkuperäistekstit on lainattu seuraavista kokoelmista:

Arapov, Aleksandr:

omasta kokoelmasta *Вайгель* (Saransk 1990) sekä N. V. Zinovjevin koostamasta antologiasta *Эрямонь вайгель* (Saransk 2001), sivuilta 79 ja 81.

Dorofejev, Zahar:

omasta kokoelmasta *Окрыленные мечтания – Пацяяф мяльхть* (Saransk 1990).

Doronin, Aleksandr:

omasta kokoelmasta *Од порань валдо* (Saransk 1984).

Grigošin, Jakov:

A. K. Martynovin koostamasta antologiasta *Валдо чинть ало* (Saransk 1979), sivulta 23.

Kadorkin, Aleksandr:

omasta kokoelmasta *Терди чачома мастором* (Saransk 1987).

Kalinkin, Ivan:

omasta kokoelmasta *Сырнень сюлмо* (Saransk 1974).

Kemaikina, Raisa (Mariz Kemal):

omista kokoelmista *Лавсь* (Saransk 1988) ja *Штатол* (Saransk 1994).

Kinjakin, Sergei:

omista kokoelmista *Эряфсь и кельгомась* (Saransk 1967) ja *Ялгакшинь седь* (Saransk 1976).

Krigin, Vasili:

omasta kokoelmasta *Тялонь атямъёнга* (Saransk 1988).

Krivošejev, Ilja:

omasta kokoelmasta *Кеман эрямос* (Saransk 1967).

Martynov, Aleksandr:

omasta kokoelmasta *Седейстэ седейс* (Saransk 1988).

Moro, Artur:

omasta kokoelmasta *Эрьва ломанень ули морозо* (Saransk 1970).

Nadkin, Dmitri:

omista kokoelmista *Кустемат* (Saransk 1977) ja *Эрямонь лув* (Saransk 1987).

Nesterov, Vladimir:

omasta kokoelmasta *Соткс* (Saransk 1988), yhteiskokoelmasta Timoškin, Jegor – Norkin, Aleksandr – Nesterov, Vladimir: *Учи велезе монь* (Saransk 1986) sekä M. I. Malkinan koostamasta antologiasta *Мезе тейнек эряви?* (Saransk 2001), sivuilta 64–65.

Norkin, Aleksandr:

omasta kokoelmasta *Мокшесь седисон* (Saransk 1971) ja yhteiskokoelmasta Timoškin, Jegor – Norkin, Aleksandr – Nesterov, Vladimir: *Учи велезе монь* (Saransk 1986).

Nosikov, Ivan:

omasta kokoelmasta *Кевня мархта суркс* (Saransk 1982).

Platonov, Sergei:

omasta kokoelmasta *Маней кужо* (Saransk 1985).

Suldina, Anna:

omasta kokoelmasta *Паксянь ки* (Saransk 1986).

Vtulkin, Mihail:

yhteiskokoelmasta Vtulkin, Mihail – Batjajkin, Ilja: *Валдаське* (Saransk 1986).

Muuta kirjallisuutta:

- Domokos, Péter 1983: *Itäisten suomalais-ugrilaisten kansojen kirjallisuudesta*. Helsinki.
- Dugántsy, Mária 1978: Über den mordwinischen Roman – Kuźma Abramov: Najman. – *Finnisch-Ugrische Mitteilungen*. 2. Jahrgang 1978. Heft 1. Hamburg.
- — 1999a: *Eposet Sijazjar. Litteraturens roll i mordvinernas kamp för nationell identitet*. Ursus 5. Uppsala.
- — 1999b: Utószó. – Vaszilij Radajev: *Ének Tyustya fejedelemről. Mordvin epikus költemény*. Erza-mordvinból fordította Dugántsy Mária. Budapest.
- Majakovski, Vladimir 1984: Kuinkasäkeitä valmistetaan. Suomentanut Tuomas Anhava. – Vladimir Majakovski: *Valitut runot*. Suomentanut Arvo Turtiainen. Helsinki 1984.
- Müller, Ludolf 1984: Einleitung. – *Russische Lyrik. Von den Anfängen bis zur Gegenwart. Russisch/Deutsch*. Herausgegeben von Kay Borowsky und Ludolf Müller. Stuttgart 1984.
- Salo, Merja 1991: Mordvalaiset. – *Uralilaiset kansat. Tietoa suomen sukukielistä ja niiden puhujista*. Toim. Johanna Laakso. Helsinki 1991.
- Tšinjajev, N. I. 1995: Mordvalaisen kirjan sensuuri. – *Opusculum. Kirja- ja oppihistoriallinen aikakauskirja. Bok- och lärdoms-historisk tidskrift*. XV. 1995. Helsinki.

- ВЛихт = *Ваймонь лихтибрят. «Мокшеть» и «Якстерь тяштей» книгасна*. Саранск 1994.
- ИМвЛ = *История Мордовии в лицах. Биографический сборник*. Отв. ред. П. Д. Грузнов. Саранск 1997.
- ИМЛит = *История мордовской литературы. Учебник для филологических факультетов*. Отв. ред. Н. И. Черепкин. Саранск 1981.
- Инжеватов, И. К. 1982: *Литература и жизнь. Литературно-критические статьи*. Саранск.
- ПисМ = Брыжинский, А. И. – Пашутина, О. В. – Чернов, Е. И.: *Писатели Мордовии*. Саранск 2001.
- Феоктистов, А. П. 2000: *Мордовские письменно-литературные языки на современном этапе развития. – Материалы II Всероссийской научной конференции финно-угроведов. «Финно-угристика на пороге III тысячелетия»*. Саранск 2000.
- Чеснокова, Софья 1998: *Марийская поэма*. Dissertationes Philologiae Uralicae Universitatis Tartuensis 4. Tartu.
- Ямашкина, Р. Н. 2000: *Культура Мордовии в 1920–30-е годы. Учебное пособие по спецкурсу*. Саранск.

Tähtiä lumessa on professori Raija Bartensin valitsema ja kääntämä mordvalaisen runouden näyttekokoelma, jossa mordvankielinen ja suomenkielinen teksti on sijoitettu aukeamittain rinnakkain.

Kirjaan sisältyy myös tekijän laatima johdatus mordvalaiseen runouteen. Johdatus sisältää runsaasti runoilijoiden elämäkertatietoja sekä kuvauksia runoilijoiden tuotannosta ja sen eri aikoina saamasta vastaanotosta.

ISBN 952-5150-78-X
ISSN 0355-0141